KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi
és Dokumentációs Tanács,
a
Könyvtártudományi és
Módszertani Központ
folyóirata

1971

1

Kedves Olvasóink !

1972-től kezdve a Könyvtári Figyelő nem negyedévenként, hanem kéthavonként jelenik meg. Egy-egy szám terjedelme az eddigivel azonos marad, a 6 szám összterjedelme tehát másfélszerese lesz az eddiginek. Ezzel arányosan az előfizetési dij is évi 90 forintra emelkedik.

A lap a jövőben a könnyebben kezelhető B5-ös formátumban jelenik meg (ennek megfelelően nő az egyes számok oldalszáma), uj boritólappal. Irószedőgéppel készül, igy szövege könnyebben olvasható, áttekinthető lesz.

A kéthavonkénti megjelenésre való átállás az 1972. évi

lisban, a 2. szám április helyett csak májusban kerül az olvasók kezébe. A 3-6. szám terv szerinti megjelenési ideje: junius, augusztus, október, december.

A kéthavonkénti megjelenés adta lehetőségeket igyekszünk úgy kihasználni, hogy ne csak mennyiségileg növeljük, hanem változatosabbá és frissebbé is tegyük lapunk anyagát, élénkitsük a kapcsolatot olvasóinkkal.

A szerkesztőség.

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

17. ÉVFOLYAM
1971. 1. SZÁM

Szerkesztő bizottság: Arató Attila, Arató Ferenc, Barabási Rezső főszerkesztő, Dobos Piroska, Domanovszky Ákos, Gallai Ervin, Héberger Károly, Horváth Tibor, Kertész Gyula, Kovács Máté, Láng Imre, Lévai Tamásné, B. Nagy Ernő szerkesztő, N. Rácz Aranka, Rejtő István, Sebestyén Géza.

Szerkesztőség:
Budapest VIII., Múzeum utca 3.
Telefon: 134-000, 260. m.
Megjelenik negyedévenként.
Előfizetési díj: 60,– Ft.
Egyes szám ára: 15,– Ft.

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda.
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató.
Készült az NPI sokszorosító üzemében, 71-2637
Felelős vezető: Fehérvári Tibor.
Példányszám: 500.
Terjedelem: 12,5 A/5 ív.

KIADJA A NÉPMŰVELÉSI PROPAGANDA IRODA

T A R T A L O M

A III. o r s z á g o s

k ö n y v t á r ü g y i k o n f e r e n c i a

	Oldal
A konferencia tézisei	4
A konferencia vitája	43

T á j é k o z ó d á s

A könyvtártudomány a tudományok rendszerében (O.Sz.CSUBARJAN)	51
A könyvtártudomány és a könyvtári kutatómunka kérdései az IFLA 1970. évi moszkvai közgyülésén	61
A könyvtártudományi és módszertani munka rendszere fejlesztésének fő kérdései (G. RÜCKL)	67
Szabadpolcos kölcsönzés bibliobusszal francia falvakban (M.-A. LEDUC-GRIMALDI)	72
Hozzászólások a felszabadulás utáni magyar könyvtárügy kronológiájához: Az OSzK kronológiájából (HORVÁTH Viktor). - A Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtárának történetéből	82

K r ó n i k a

A szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjainak 5. tanácskozása, Berlin, 197o. okt. 13-17. (BERECZKY László)	86
A szocialista országok 4. nemzetközi könyvtárépitési konferenciája, Budapest, 1970. dec. 8-13. (SALLAI István)	91

S z e m l e

Az Unesco munkájából	98
Külföldi hirek	97, 100

E számunk munkatársai: BERECZKY László, a KMK osztályvezetője, O.Sz. CSUBARJAN, a Lenin Könyvtár (Moszkva) igazgatója, HORVÁTH Viktor, az OSzK osztályvezetője, HORVÁTH Magda, a KMK munkatársa, M.-A. LEDUC-GRIMALDI kutató (Strasbourg), MOLNÁR Ágnes, a KMK ny. munkatársa, G. RÜCKL, a Zentralinstitut für Bibliothekswesen /Berlin/ igazgatója, SALLAI István, a KMK főosztályvezetője.

A III. ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI KONFERENCIA

Tizenöt éves szünet után ismét tanácskozásra gyültek egybe a könyvtárosok és a könyvtárügyben érdekelt szervek, intézmények képviselői. A konferenciát hosszu, gondos előkészitő munka előzte meg, amelynek elsődleges termékei a könyvtárügy egy-egy részterületével foglalkozó szekcióülések dokumentumai voltak, másodlagos terméke pedig a konferenciai vita alapját képező tézisanyag. A szekcióülésekről röviditett kiadvány készült (III. országos könyvtárügyi konferencia. Szekcióülések referátumai. Tömöritett kiadás. Müvelődésügyi Minisztérium, Budapest, 197o. 165 l.) - mig a tézisek teljes terjedelmükben jelentek meg a NPI kiadásában. Tekintettel arra, hogy ezek a kiadványok csak szük körben, a meghivottak között kerültek terjesztésre, s általában nem jutottak intézmények birtokába, lapunk teljes terjedelmében közli a téziseket, mindössze néhány ábrát hagyva el a kiadványból, kiegészitve azonban ezt a fontos dokumentumot az anyagát részletesen feltáró mutatóval. A konferencia előkészitő anyagaiból egyébként több közlemény jelent meg a Könyvtáros 197o. évfolyamában, s ugyanez a szaklap, 1971. évi 2. számától kezdve, részletesen ismerteti a vitán elhangzott felszólalásokat.

A konferencia tézisei

III. országos könyvtárügyi konferencia. Tézisek. [Közreadja a] Müvelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1970. 52 l.

TARTALOM

I. Társadalmi szükségletek, igények és hatásuk a könyvtári ellátásra és szakirodalmi tájékoztatásra 5

Társadalmunk fejlődésének fő irányai 5
Tudományos kutatás, termelés 6
Oktatás, nevelés, szakemberképzés 7
Közmüvelődés és olvasás 7
A társadalmi szükségletek és az ellátás összhangja 10

II. A fejlődés fő mozzanatai 11

III. Problémák, hiányosságok 15

Az ellátási rendszer müködésének alapelvei 15
Dokumentumbázis 17
Épület, felszerelés 19
Szakemberellátás 21
Központi szolgáltatások 23
Hiányosan ellátott területek 24

IV. A könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás továbbfejlesztése 26

Fejlesztési alapelvek 26
Az általános ellátás 27
Szakterületi ellátás, országos és regionális szinten 29
Irányitás, szakfelügyelet 30

Jegyzetek 33
Ábrák 37
Mutató 41

I.

Társadalmi szükségletek, igények és hatásuk a könyvtári ellátásra és szakirodalmi tájékoztatásra

TÁRSADALMUNK FEJLŐDÉSÉNEK FŐ IRÁNYAI

A szocializmus alapjainak megszilárdulása után országunk a fejlett szocialista társadalmat építi. A Magyar Szocialista Munkáspárt X. Kongresszusának irányelvei összefoglalják azokat a fejlődési tendenciákat, amelyeknek érvényesülése az elkövetkező hosszabb időszakban várható. A társadalmi gyakorlat egyes tartományainak, igy a könyvtár- és a szakirodalmi tájékoztatásügynek is, e tendenciák ismeretében s ezekből kiindulva kell elemezniök tevékenységüket és meghatározniok tennivalóikat.

A szükségleteket és igényeket meghatározó lényeges társadalmi tényezők a következők:

- A népgazdaság s ezen belül a nemzeti jövedelem fejlődése, a gazdaság irányitásának reformja. (Ösztönzi a termelés és értékesités bővitését, minőségi fejlesztését. Fokozza a követelményeket a szakemberképzés és továbbképzés iránt.)
- A tudományos-technikai forradalom gyors kibontakozása. (Megkivánja a tudományos és müszaki kutatások fejlesztését, eredményeik gyors gyakorlati alkalmazását, az ehhez szükséges képzettség és készségek megszerzését, az általános és szakmüveltségi szinvonal emelését.)
- A társadalmi-politikai viszonyok fejlődése. (Ez a szocialista demokrácia kibontakoztatását jelenti, a szocialista hazafiság, a közéleti felelősség és tevékenység fejlesztését, egyre szélesebb rétegek részvételét a közéleti döntésekben, az önálló tájékozódás, véleményalkotás és döntési jog alapján.)
- Népességünk átrétegződésének gyorsulása. (Növekszik az iparban és a szolgáltatások területén dolgozók száma, csökken a mezőgazdasági dolgozóké. Mind népesebbek lesznek a városok és a várossá fejlődő községek. Emelkedik az iskolázottság általános szintje, az értelmiség és a szakképzett dolgozók aránya, a képzettség szinvonala. Nőnek a társadalom igényei a kulturális értékek iránt is.)
- Az egyes emberek, csoportok, rétegek életmódjának, müvelődési, tájékozódási szokásainak átalakulása. (Javulnak a kereseti és fogyasztási lehetőségek, növekszik a szabadidő. Módosulnak a családi és lakásviszonyok; a nők és fiatalok népes rétegei állnak munkába.)

E tényezők hatása gyorsitja a legfőbb célnak, a teljes ember szocialista eszményének, az egyén és a közösség összhangjának az elérését.

A társadalmi fejlődés megköveteli az egyének alkotóerejének maximális kifejlesztését, a szervezetek és intézmények müködésének maximális hatékonyságát.

A társadalom tevékenységének valamennyi területén megnő az információszükséglet, amely a kritikus pontokon már-már információéhség formájában jelentkezik.

A társadalom információszükségletének kielégitésében számos közlési rendszer, szervezet, intézmény vesz részt. Köztük megkülönböztetett és mással nem helyettesithető szerepet töltenek be a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények, minthogy a társadalom valamennyi élettevékenysége közvetlenül vagy közvetve irásos információkra szorul. Az irodalmi és szakirodalmi információk tömegével, a folyamatos tájékozottság társadalmi szükségességével arányosan emelkedik és minőségileg módosul a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények szerepe és jelentősége az információk gyüjtésében, megrostálásában és szolgáltatásában.

TUDOMÁNYOS KUTATÁS, TERMELÉS

A tudományos-technikai fejlődés következménye az ismeretek hatványozott mértékü növekedése, aminek kisérő jelensége az információk gyorsuló erkölcsi kopása. A fejlődés voltaképpen a szakképzettség állandó ujratermelését követeli meg. A kutatóknak és a szakembereknek területükön figyelemmel kell kisérniük a világszinvonal alakulását. Az emberre zuduló információtömeg és az egyéni befogadás között ellentmondás keletkezik.

Ezért elsőrendü fontosságu a társadalmilag meghatározott információszükségletek és az egyéni igények kutatása. E vizsgálatok — kiforrott metodika hiányában — hazánkban még csak most vannak kibontakozóban. Kisérletek történtek annak vizsgálatára, hogy a világszinvonalhoz mérve milyen az egyes tudományterületeknek a szakirodalommal és szolgáltatásokkal való ellátottsága. Mindeddig azonban még nem jutottunk el a szakirodalmi ellátásnak az egyes tudományterületek fejlődési prognózisaival összhangban történő tervezéséhez. Kevés a példa a meglevő szolgáltatások hatékonyságának mérésére, a tervezett szolgáltatások iránti igények piackutatási módszerü elemzésére, az informális — például a személyi jellegü szóbeli információn alapuló — tájékozódási csatornák jelentőségének és szerepének a vizsgálatára.

Az igények, illetve a szakirodalom-használati és tájékozódási szokások felderitésére irányultak a müszaki, orvos- és agrárértelmiség körében folytatott kérdőives felmérések a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia előkészitése során. E célvizsgálatok több általános érvényü következtetés levonására adtak alkalmat. A szakirodalom-használat intenzitását elsősorban az egyénnek a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye határozza meg. Ez az intenzitás a kutatási-felsőoktatási munkakörben dolgozó szakembereknél a legnagyobb, a gyakorlat felé közeledve meredeken csökken. Ennek oka, az, hogy a szakemberek munkahelyükön alig, vagy egyáltalán nem kapnak ösztönzést a szakirodalom tanulmányozására. A válaszolók több mint a fele mindhárom területen ugy vélekedett, hogy előmenetelét a szakirodalmi tájékozódás nem befolyásolja. Gátló tényező a szabadidő és a nyelvtudás hiánya is, a szakemberek egyrésze még mindig nem ismeri a tájékozódás forrásait és lehetőségeit. Igy ismételten felmerül az egyetemi-főiskolai forrásismereti oktatás sürgős továbbfejlesztésének és más képzési-továbbképzési formákra való kiterjesztésének a szükségessége.

Ezzel egyidejüleg a válaszolók — elsősorban a kutató-fejlesztő intézetekben és a felsőoktatási intézményekben dolgozó szakemberek — egy másik csoportja információözönről és ugyanakkor a releváns információk elégtelenségéről panaszkodott, s ennek okát a megfelelően szelektált információanyagot tartalmazó, és kellően differenciált információs szolgáltatások gyér számában jelölte meg. Fontos tanulság, hogy a szakirodalmat, a szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatásokat a legfontosabb tájékozódási forrásnak tartó és a helyi könyvtári szolgáltatásokra támaszkodni kivánó válaszadók — elsősorban az ipari termelésben dolgozó szakemberek — zöme nincs megelégedve a helyi szakkönyvtárral.

A társadalomtudományok területén a központi tájékoztatási intézmények az 50-es évek derekán megszüntek. Az információellátást e tudományágak tekintetében azóta szinte kizárólag a könyvtárak fedezik, kevés kivétellel hagyományos jellegü szolgáltatásokkal. A társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatás jelenleg még ugyszólván a "kézmüvesség" állapotában van; módszerei, eszközei elavultak. Ugyanakkor a szervezeti problémák megoldatlansága, az összehangolás hiánya felesleges párhuzamosságokhoz, az anyagi erők fecsérléséhez vezet.

OKTATÁS, NEVELÉS, SZAKEMBERKÉPZÉS

A társadalmi-gazdasági fejlődés, a tudományos-technikai forradalom hazánkban is uj követelmények elé állitja a közoktatást és a szakképzést. A permanens képzés elvének érvényesitése megköveteli, hogy az iskola önálló tájékozódásra, rendszeres olvasásra, alkotó munkára neveljen, az oktatási-nevelési folyamat során minél inkább épitsen a tanulók irodalomismeretére, és ennek révén készséggé fejlessze az olvasást, a könyvtárak és a tájékoztatás igénybevételét.

Az iskolai oktató-nevelő gyakorlat ma még ennek az igénynek nem tud megfelelni. Külön gondot jelent e tekintetben a szakiránynu képzés, amely – az általános és a szakmüveltség gyarapitása és összekapcsolása érdekében – a tanulók olvasási kulturájának fokozott mértékü fejlesztését követelné meg.

Az oktatás és a könyvtár kapcsolatának másik vetületét a nevelők könyvtári igényei jelentik. Az ifjuság olvasóvá nevelése szempontjából kedvezőtlen a pedagógusok egy részének olvasási kulturájában és könyvtárhasználatában tapasztalható elégtelenség.[1]

A felszabadulás óta eltelt negyedszázad átalakitotta és kibővitette felsőoktatási intézményeink rendszerét is. A mennyiségi fejlődés mellett a képzés szerkezetében és az oktatás módszereiben is számottevő változások mentek végbe.

Az elmult években határozott intézkedések történtek annak érdekében, hogy a felsőfoku képzés jobban tartson lépést a tudomány és a technika gyorsuló fejlődésével. Ennek egyik követelménye az átadásra kerülő ismeretanyag folyamatos megujitása, és ezzel összefüggésben a hallgatók előkészitése az önálló tájékozódásra és az alkotó munkára. Másik követelménye az ehhez szükséges rugalmas szervezeti keretek biztositása.

Felsőoktatási könyvtáraink tevékenységének tartalmát elsősorban az oktatási-nevelési, illetőleg kutatási igényekhez alkalmazkodó, korszerü szolgáltatási rendszerek kiépitésének szükségessége szabja meg. Eközben arra kell törekedniük, hogy a hallgatók és oktatók önálló tájékozódását, alkotótevékenységét támogassák, olvasóik ilyen iranyu készségeit fejlesszék.[2]

KÖZMÜVELŐDÉS ÉS OLVASÁS

A felszabadulás óta eltelt időben a népmüvelési tevékenység több fejlődési fázison ment keresztül, s ma már a társadalmi müvelődés kiterjedt és szervezett területe.

A hatvanas évek második felében a társadalom szerkezetében és a termelés irányitásában végbement nagy változások hatására szükségessé vált a népmüvelés korábbi fogalmának, társadalmi szerepének, kapcsolatrendszerének felülvizsgálása és ujrafogalmazása, amelyre az Országos Népmüvelési Konferenciával kapcsolatban került sor. A Konferencia sokoldaluan értékelte a megtett utat, összefoglalta az eddigi eredményeket, és vállalkozott magának a tevékenységnek a társadalom megváltozott igényeihez való igazitására, illetve a fejlődés további irányainak a kitüzésére is.

Az uj koncepció a korábbi, leszükitett népmüvelést szélesebb társadalmi összefüggésekbe ágyazta, s ezt a tevékenységet a müvelődés valamennyi területének egyik aspektusaként mutatta be. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a jövőben szervesebb kapcsolatokat kell kialakitani a müvelődés négy nagy tartománya között, másrészt azt, hogy a gazdasági és a politikai-közéleti területnek is – saját céljai érdekében – jobban kell támogatnia a közmüvelődést.

A közmüvelődés uj koncepciója a passziv befogadás helyett előtérbe helyezi a müvelődő ember öntevékenységét, a közös érdeklődés alapján kialakuló csoportok munkáját. Ennek megfelelően nagy feladatokat ró a könyvtárakra és a szakirodalmi tájékoztató intézményekre. Konferenciánkon ugy véljük közvetlenül kell szólni olvasási kulturánknak néhány jellemzőjéről. Az olvasás – ezen belül a könyvtárhasználat – mértékét és szinvonalát alapvetően a társadalmi-szociológiai tényezők (az osztály-, réteg- és csoporthelyzet, az iskolázottság

szinvonala, a foglalkozási és kereseti viszonyok, a munkaidő-szabadidő arány, az életstilus, a lakóhely, a lakásviszonyok, a családi körülmények) határozzák meg.

A könyvkiadási, könyvterjesztési, illetve a könyvtári, tájékoztatási intézményi tényezők abban az értelemben gyakorolnak módositó hatást, hogy elősegitik, gyorsitják az objektiv társadalmi szükségletek szubjektiv igényként való megjelenését.

Minden eddigi vizsgálat kimutatta, hogy az olvasást nagymértékben befolyásolja az iskolai végzettség. (Az iskolai végzettséget ebben a viszonylatban több más szociológiai tényező eredőjének is tekinthetjük.) A 8 általánosnál alacsonyabb végzettségü lakosság többsége, az általános iskolát végzetteknek már csak egyötöde nem olvas könyvet. A rendszeres olvasás az érettségivel rendelkezők körében kap többséget.

Az iskolai végzettség mint olvasásmeghatározó tényező azonban nem önmagában érvényesül, hanem az egyénnek a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyével összefüggésben. Ezt a megállapitást erősiti, hogy már maga az általános iskola is, de a többi iskolatipus még fokozottabb mértékben a társadalmi munkamegosztás meghatározott szintjeire készit elő.

A rendelkezésre álló adatok szerint népességünk irni-olvasni tudó korosztályainak megközelitően 60%-a olvas több-kevesebb rendszerességgel könyvet. Az ujságolvasók aránya mintegy 80-90%.

Jelenleg a munkásság több mint 70%-a tekinthető olvasónak: 22-25 %-a olvas rendszeresen, 50-53 %-a pedig alkalomszerüen. Az 5-6 év előtti állapothoz képest az olvasók aránya 4-5 %-kal növekedett, ami egyebek között a szocialista brigádmozgalom hatásának köszönhető. Lassitja a fejlődést a fejletlenebb falusi rétegek beáramlása az iparba, továbbá a termelés sokhelyütt extenziv jellege.

A mezőgazdasági munkásság és termelőszövetkezeti parasztság 20-30 %-a alkalomszerüen, 8-10 %-a rendszeresen olvas. Falun azelőtt az olvasást többnyire felesleges időtöltésnek tekintették, ma egyre inkább az uj, városiasodó életforma jelképét látják benne.

Az értelmiség 95 %-a olvas, de csak kb. 60 %-a rendszeres olvasó. Az alkalmazotti réteg olvasásáról vizsgálatok hiányában alig tudunk valamit.

Az olvasótábor utánpótlását a tanulóifjuság jelenti. Ismereteink a gyermekek és az ifjuság olvasásáról hiányosak, de az eddigi tapasztalatok azt bizonyitják, hogy a gyermekek olvasási kedve élénk és sokoldalu.

Az általános iskola befejezése vizválasztó az olvasási szokások szempontjából is. A 14-18 éves korosztályból a középiskolások olvasnak a legtöbbet, könyvtárhasználatuk intenzitása magas. A munkás- és parasztfiatalok olvasási igényeinek mértéke és szinvonala komoly gondot jelent. Még a müvelődés iránt legfogékonyabb szakmunkástanulók olvasási kulturája is elmarad a kivánatos szinttől. Ez az alacsonyabb szintü tanulmányok mellett társadalmi tényezőkkel és a könyvtári ellátás hiányosságaival magyarázható.

Az egyetemi és főiskolai hallgatók olvasási kulturája fejlett, bár a szakterület jellegétől függően eltéréseket mutat.

Az olvasás belső inditékai közül a "kikapcsolódás" áll az elsőhelyen. Az ismeretszerzés, illetve az általános tájékozódás igénye az iskolai végzettség emelkedésével párhuzamosan nő, és növekszik az emberábrázolás, az etikai problémák iránti érdeklődés is.

1964-ben az összes elolvasott könyv 88 %-a szépirodalom és szórakoztatóan ismeretterjesztő irodalom (pl. utleirás) volt. A szépirodalmi olvasmányanyagon belül a romantikus-kalandos könyvek voltak tulsulyban, mig a mai, modern szocialista irodalom csak fokozatos felzárkózást mutatott. Ezekben a tényekben egyszerre tükröződik a lakosság iskolai végzettségének, a nevelés és a könyvtári szolgálat hatékonyságának elégtelensége, a pedagógiai, az izlésformáló módszerek konzervativizmusa, a termelés és a közélet alacsony információszük-

séglete. Noha azóta (az uj gazdasági mechanizmus, az audio-vizuális tömegközlési eszközök, a könyvkiadás és könyvkereskedelem, a közmüvelődési intézményrendszerek hatására) jelentősen nőtt a fogékonyság az ujdonságok iránt, népünk olvasása még mindig nem érte el az objektiv társadalmi szükségletek szintjét.

Az olvasás szinvonalában az olvasót elinditó környezet – a szülők iskolázottsága, a családi könyvtár – fontos szerepet játszik. Ez különös figyelmet érdemel nálunk, ahol nagyméretü a társadalmi átrétegződés, s ahol emiatt a magasabbfoku felkészültség megszerzésére készülő fiatalság jelentős része kevesebb támogatást kaphat hazulról, mint amennyire szüksége volna.

Mindez nagymértékben megnöveli a társadalom kulturális intézményeinek közös felelősségét mindenekelőtt az induló nemzedékért.

Ebben a közös felelősségben osztozik a könyvkiadás, a könyvterjesztés és a könyvtár, amennyiben "olvasnivalót" biztosit mindegyikük. Mégpedig együttes erővel, mert a könyvtár és a könyvesbolt az olvasásnak egymást szervesen kiegészitő intézménye. A tapasztalatok igazolják, hogy az intenziv könyvtárhasználat általában nagyobb könyvvásárlással jár együtt.

A könyvvásárlás mértéke társadalmunkban ma még igen nagy eltéréseket mutat. A könyvek 55o/o-át az értelmiségiek vásárolják meg. Különösen a parasztság tulajdonába kerül még mindig kevés könyv a könyvkereskedelem csatornáin. (Az 1968. évi adatok alapján az alkalmazottak és értelmiségiek 102,-, a munkások 37,-, a parasztok pedig 6,- Ft összegben vásároltak fejenként könyvet.)

A könyvkiadásnak és a könyvkereskedelemnek a könyvtári állomány szempontjából is meghatározó szerepe és felelőssége van. A könyvtáros állományépitő munkáját a tanácsi és szakszervezeti könyvtárakban tulnyomóan a hazai könyvpiac nyujtotta lehetőségek szabják meg.

Az olvasók a három fő könyvbeszerzési forrást: a könyvtárat, a könyvesboltot és az ismerősök magángyüjteményeit megközelitően hasonló arányban veszik igénybe. A könyvvel élő embereknek csupán egyharmada (a lakosságnak kb. 21o/o-a) használja a tanácsi és szakszervezeti könyvtárakat. A könyvtári kölcsönzések összetétele nem tér el eléggé az olvasmányok imént vázolt általános összetételétől – annak ellenére, hogy a mai életünkkel foglalkozó szocialista eszmeiségü szépirodalom, valamint a szak- és ismeretterjesztő irodalom használata e könyvtárakban mindinkább tömegessé vált.

Mint a fentiekből kitünik, a tájékozódás, az önképzés és a tartalmas szórakozás társadalmi szükséglete azonban még nem minden esetben ölt testet egyéni igények formájában: a müvelődéspolitikai kivánalmak és a tömegek igényei között ellentmondás feszül. Ennek feloldásában a könyvtárak többféle módon müködhetnek közre. Igy mindenekelőtt biztositaniuk kell a korszerü tartalmak közvetitését. Elsőbbséget kell adniuk, mind a beszerzésben, mind az ajánlásban, mind a népszerüsitésben a szocialista eszmeiségü, magas müvészi szinvonalon, illetve tudományos hitellel megirt dokumentumoknak. Továbbá – kapcsolódva ahhoz a szemléletváltozáshoz, amelynek jegyében az iskolai nevelés egyre jobban törekszik az önálló ismeretszerzés készségének kialakitására – a könyvtáraknak is ujszerü szerepet kell vállalniuk a müveltség folyamatos kiegészitésében, korszerü szinten tartásában. A könyvtárakat alkalmassá kell tenni arra, hogy ezeknek a követelményeknek szervezetükkel, szolgáltatásaikkal, személyiségformáló tevékenységükkel megfelelhessenek.

A könyvtáraknak az iskolákkal karöltve és az iskolák szerepét bizonyos mértékig pótolva, már ma is határozottabban kell törekedniük arra, hogy megtanitsák az embereket az értő olvasásra. El kell vezetniük az igazi értékek felismeréséhez azokat, akik egyelőre még a szinvonaltalant, a giccset, a krimit stb. választják a valódi irodalom helyett.

A szabadidő felhasználásának különböző lehetőségei és eszközei, különösen a tömegkommunikációs eszközök és a müvelődés egyéb intézményei között ma verseny folyik az egyén szabadidejének ujrafelosztásáért; a könyvtáraknak is erőfeszitéseket kell tenniük ebben a versenyben, hogy megtartsák, sőt növeljék befolyásukat a müvelődő emberre. A könyvtárak és a

szakirodalmi tájékoztatási intézmények ugyanis az általuk kínált, időbelileg nem korlátozott, tematikailag rendkívül gazdag, igényszintek szerint differenciált és válogatott, szükség szerint visszakereshető, viszonylag olcsón beszerezhető és szétsugározható információk révén sajátos és nélkülözhetetlen feladatot töltenek be a társadalom művelődési-tájékoztatási és nevelési rendszerében.

Ha a társadalmi-szociológiai és az intézményi tényezők arányosan fejlődnek, remélhetjük, hogy a következő másfél évtizedben a lakosság egyharmada könyvtári olvasóvá válik, s ezalatt a könyvtárhasználat szerkezetében is minőségi fordulat következik be.

A TÁRSADALMI SZÜKSÉGLETEK ÉS AZ ELLÁTÁS ÖSSZHANGJA

A könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási ellátást országos, ágazati, regionális és helyi szinten egyaránt a társadalmi szükségletekkel arányosan kell fejleszteni és a különböző szintek között munkamegosztást kell kialakitani.

Ismereteink szerint a társadalmi-szociológiai tényezők együttesen a jelenleginél intenzivebb, számszerüleg magasabb, minőségileg kivánatosabb könyvtári és szakirodalmi használatot tennének lehetővé és szükségessé, ha az igények kielégitésének feltételei kedvezőbbek lennének. Az intézményi tényezők viszonylagos elmaradásához hozzájárult, hogy a különböző szintü állami, tanácsi és vállalati döntésekben nem érvényesült következetesen annak felismerése, hogy a társadalmi tevékenységekben milyen fontos szerepet játszanak a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények szolgáltatásai. A társadalmi tevékenységek a maguk részéről sem ösztönözték eléggé e szolgáltatások igénybevételét, s igy sok helyen még a meglevő lehetőségek kihasználtsága sem teljes.

A könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási szolgálat fenntartása és fejlesztése – a társadalom szervezettségének strukturáját követve – állami, vállalati és társadalmi szervek között oszlik meg. Az állam elsődleges feladata a nyilvános, bárki számára hozzáférhető könyvtári ellátás és szakirodalmi tájékoztatás biztositása. Ez ingyenes alapszolgáltatásaival, illetve olykor térítéses speciális szolgáltatásaival igyekszik kielégiteni a kutatás és termelés, a művészi alkotómunka, a közéleti-politikai, általános és szakmai tájékozódás, a képzés és önképzés, a művészi élmény keresése és a kulturált szórakozás iránti igényeket, elősegiteni a szükségletek igényként való tudatosulását. A nyilvános könyvtárak – információgazdagságuk és szolgáltatásaik rendszere révén – támogatják és befolyásolják a vállalati-intézményi-társadalmi szervezeti szférában müködő könyvtárakat és szakirodalmi tájékoztatási egységeket, ésszerü együttmüködésre és munkamegosztásra sarkallják őket.

Az önfenntartó hivatali vagy vállalati keretekben müködő szakirodalmi tájékoztatási intézmények egyes, kutatási vagy termelési szempontból rendkívül fontos szolgáltatásait is célszerü állami eszközökből finanszirozni, illetve támogatni.

Indokolt, hogy e vállalatok és a termelőszövetkezetek is hozzájáruljanak a nyilvános könyvtárak fenntartásához, ha olyan szolgáltatásokat várnak el tőlük, amelyek meghaladják az állami fenntartás által biztositható szintet.

A vállalatok az eddiginél fokozottabb mértékben támogassák anyagilag is a szakszervezeti könyvtárakat, mivel azok müködése és használata – bár közvetve – a termelés érdeke is.

II.

A fejlődés fő mozzanatai

A magyar könyvtárügy 1945-ben mélypontról indult fejlődésnek. Ebben a háborus veszteségeken kivül az is közrejátszott, hogy a felszabadulást megelőző időszakból szegényes és ellentmondásos örökség maradt ránk. Még legfejlettebb könyvtáraink, a tudományos és egyetemi könyvtárak sem voltak állományukban, felszerelésükben elég gazdagok, müködésükben elég hatékonyak. Nem volt minden településre kiterjedő általános könyvtári ellátás.

Már ekkor nyilvánvaló volt, hogy a megindult társadalmi változások a lakosság müveltségi szinvonalának emelését kivánják meg, ehhez pedig — egyebek között — könyvtárak szükségesek.

A könyvtárügy korszerü alapokra való helyezésének és továbbfejlesztésének előkészitő munkálatai közvetlenül a felszabadulás után megindultak, de országos méretü megvalósitásukra csak a fordulat éve után kerülhetett sor.

A fejlesztés első éveinek fő eredményei a következők: meghonosodott az egyetemi szintü könyvtárosképzés, megalakult az Országos Könyvtári Központ, tudományáganként dokumentációs központok jöttek létre, nagy számban létesültek uj szakkönyvtárak, és 1952 végén már minden településen és üzemben közmüvelődési könyvtár müködött. A 2042-13/1952. sz. minisztertanácsi határozat — a kulturális forradalom adott fokának megfelelően — azt célozta, hogy határozott irányt és szilárd szervezeti kereteket adjon a sokágu könyvtári fejlődésnek. Ez a jogszabály foglalt állást — azonkivül, hogy rendezte a közmüvelődési könyvtárak szervezetét — az egységes könyvtári rendszer mellett. Az I. Országos Könyvtáros Konferencia javaslatot tett az Országos Könyvtárügyi Tanács megalakitására, a módszertani munka kiépitésére és a könyvtári szaksajtó megteremtésére.

Az 1955. évi II. Országos Könyvtáros Konferencia szükségesnek látta a könyvtárügy szervezeti továbbfejlesztését. Az egymástól elszigetelt, külön életet élő könyvtárak — köztük tulnyomórészt kis és törpe intézmények — korszerütlen halmazából meg kellett teremteni (illetve — ahol már megalakultak — tovább kellett fejleszteni) a könyvtárak több azonos közigazgatási területen, illetve azonos intézményi keretekben müködő nagy csoportjait összefogó hálózatokat. A hálózatok a munkamegosztás, az együttmüködés és a szakosodás lehetőségét kinálták.

Ez az uj szervezet nyert jogi formát az 1956. évi 5. sz. törvényerejü rendeletben, amely mindmáig a könyvtárügy alapvető jogszabálya. Rendelkezései meghatározták a közkönyvtárak tipusait, megszabták a hálózati központok és a tagkönyvtárak alapfeladatait és kapcsolatait, foglalkoztak a könyvtári és dokumentációs tevékenység összefüggéseivel, rögzitették a nemzeti könyvtár tevékenységi körét, szabályozták a könyvtári szakfelügyelet kérdését. E jogszabállyal zárult le a szocialista könyvtári fejlődés első szakasza, amelyre a szükségesnek látszó intézmények és rendszereik létrehozása volt a jellemző.

Ugyanakkor ez a jogszabály áll annak a második szakasznak az élén, amelyet most a III. Or-

országos Könyvtárügyi Konferencia tesz mérlegre. Noha végrehajtásának megkezdését az ellenforradalom több évvel visszavetette, a törvényerejü rendelet jegyében született eredmények sokrétüek.

Megszilárdultak a különféle hálózatok keretei. A hálózati központok kialakitották szervezetüket és módszereiket, és nélkülözhetetlenné váltak a fejlesztés, a módszerbeli segitség, a képzés-továbbképzés tekintetében. Létrejött a központi irányitás módszertani szerve: a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Külön is kiemelendő az a segitség, amelyet a megyei könyvtárak nyujtottak a hálózatukhoz tartozó könyvtáraknak. Egészséges törekvések észlelhetők a hálózatközi és a területi együttmüködésre. Ilyen a megyei könyvtárak együttmüködése a szakhálózatokkal, a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak kooperációja, legujabban az iskolai és a tanácsi könyvtárügy hasonló törekvése. Az együttmüködés fejlesztését célozta már az első gyüjtőkörü rendelet megjelenése is. Ennek továbbépitését jelentik a sorra kialakuló állománygyarapitási kooperációs körök, amelyek egy-egy szaktudomány vonatkozásában átnyulnak a hálózatok határain.

Gazdagodtak a könyvtárosképzés formái. Az egyetemen a nappali tagozaton kivül levelező, esti és kiegészitő tagozat létesült, továbbá egy éves felsőfoku szaktanfolyamok indultak. Ezek együttesen többszáz felsőfoku képzettségü munkatársat adtak intézményeinknek. 1957-ben az egyetemi szintnél alacsonyabb foku képzést nyujtó szaktanfolyamokat hoztunk létre, amelyek valamennyi könyvtártipus számára közel 2000 dolgozót képeztek ki. 1962-ben indult meg a tanitóképző intézeti könyvtáros-népmüvelő képzés.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1962-ben Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanáccsá alakult.

A különféle könyvtárakban dolgozó könyvtárosok érintkezését segitette elő az 1956-ban létrejött Szabó Ervin Kör, amely időközben a Magyar Könyvtárosok Egyesülete nevet vette fel.

Az elmult másfél évtized alatt a könyvtári rendszer egésze növelte felkészültségét és hatókörét. Az 1957-ből és 1968-ból rendelkezésre álló viszonylag teljeskörü adatok szerint a könyvtári dokumentumok mennyisége 40 millióról 67 millióra, az évi kölcsönzések száma pedig 30 millióról 58 millióra növekedett.

Néhány adattal külön is érdemes jelezni a tanácsi és szakszervezeti könyvtárak fejlődését. E könyvtárak 1955-ben 7,800.000 kötetet kináltak 1,400.000 olvasójuknak, s évi kölcsönzésük mennyisége 26 millió volt. Ugyanezek a mutatók 1969-re a következőképpen alakultak: közel 24 és félmillió kötet, mintegy 2 és 1/4 millió olvasó, 54.6 millió kölcsönzés. A tanácsi könyvtárak növekvő számszerü eredményei arra vezethetők vissza, hogy a lakosság könyvtári ellátása egyre teljesebbé vált. Ennek müvelődéspolitikai szempontból nagyfontosságu tényezői: a szakszervezeti könyvtárügyben a letéti rendszer következetes megvalósitása és a kistelepülések lakosságának kulturális ellátását szolgáló müvelődési autók egyre nagyobb számu üzembeállitása.

A könyvtárügy mennyiségi fejlődésénél is fontosabb azonban a szolgáltatások minőségének növekedése és differenciálódása.

Népgazdaságunk átalakulása, a kutatási-fejlesztési tevékenységek kibővülése, az ismeretek közlésének uj formái, módszerei nap mint nap uj feladatokat háritanak a szakkönyvtárakra. A természet- és müszaki tudományok fejlődési üteme megváltoztatta az egyes dokumentum tipusok iránti kereslet hagyományos szerkezetét: az érdeklődés az egyre lassubb közlési eszköznek számitó könyv felől mindinkább a fürgébb közlésformák — időszakos kiadványok, sőt ezeken tulmenőleg is a különböző nem hagyományos dokumentumfajták (pl. preprintek) felé fordul.

A szakirodalmi tájékoztatás különösen az utóbbi években fejlődött rohamosan. A tudomány és a technika nemzetközi és hazai előrehaladásáról ma már számos információs szolgáltatás igyekszik rendszeresen, a szükségletekhez igazodó formákban képet adni. (Ennek korszerü módját jelentik az Országos Müszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, továbbá

más intézmények gyorsindexei.) Igényes tájékoztató és bibliográfiai tevékenységre törekednek az egyetemi könyvtárak is. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára a tudományszervezés területén alakitott ki magának sajátos feladatkört. Az Országos Széchényi Könyvtár több nagy vállalkozást inditott, illetve fejezett be (éves nemzeti bibliográfiai kumulációk, Magyar Könyvészet 1945-1960.), s közreadja az Országos Gyarapodási Jegyzéket, valamint a külföldi folyóiratok lelőhely jegyzékét.

Országos szakkönyvtáraink munkájának eredményeképpen, és az 1960. évi gödöllői bibliográfiai konferencia utmutatásai alapján kiépülőben van több fontos tudományág összefüggő bibliográfiai rendszere. A kurrens bibliográfiák mellett retrospektiv összefoglalások is készülnek, a hazai tájékoztatás nem egy esetben a magyar tudomány eredményeinek külföldi ismertetésével párosul.

A szakirodalmi tájékoztatási igény növekedése, jelentőségének fokozódása azt eredményezte, hogy ma már valamennyi szakkönyvtár rangját elsősorban a tájékoztatási készség, az erre való felkészültség és a szolgáltatások minősége szabja meg. E tekintetben bizonyos különbség alakult ki az ipari termelési, kutatási, fejlesztési és tervező, illetve a társadalomtudományi területeken müködő szakkönyvtárak között. Az utóbbiak tevékenységére egyelőre a hagyományos szolgáltatás a jellemző.

Ma már a helyi tájékoztatási szolgáltatások többsége is szinvonalas; a hatvanas évek elejének kiadvány-dömpingje egészségesebb mértékre csökkent. A legfejlettebb helyi könyvtárak gondosan válogatott, feladatokra és személyekre szóló tájékoztatási-szolgáltatási rendszereket épitenek ki, jól szerkesztett tájékoztatási kiadványokat tesznek közzé.

Több helyütt figyelemreméltó kezdeményezések születtek a korszerü feldolgozó-feltáró módszerek, eszközök - nem utolsó sorban az OMKDK által terjesztett fénylyukkártyák — alkalmazására. Napirendre került a bibliográfiák és indexek számitógépi előállitása, illetve az ehhez szükséges szellemi-dologi feltételek megteremtése.

A tanácsi és szakszervezeti könyvtárakban erőfeszitések történtek az állomány növelésére, szerkezetének javitására, és kézikönyvtárak kifejlesztésére. A müvelődéspolitikai követelményeknek az állománygyarapitásban való érvényesitését szolgálja az "Uj könyvek" cimü állománygyarapitási tanácsadó megjelentetése. A szabadpolcos rendszerre való áttérés minőségi változást hozott, megteremtve az állományhasználat és a szolgáltatások fokozatos differenciálásának és fejlesztésének a feltételeit.

Biztató, hogy a korszerü feltételekkel rendelkező, valamennyi olvasóréteg igényeinek kielégitésére törekvő könyvtáraink használata évről-évre dinamikusabbá, szinvonalasabbá válik. Számszerüen növekszik a kölcsönzések száma, és kedvező változást mutat ennek belső összetétele is. (A tanácsi könyvtárak kölcsönzési forgalmában pl. az ismeretterjesztő és szakirodalom aránya 1961-től 1969-ig 15%-ról 26%-ra, Budapesten 33%-ra emelkedett.) Emellett fokozatosan teret hódit a helybenolvasás szokása, a tájékoztató szolgálat igénybevétele is. Az ilyen könyvtárak jól válogatott általános gyüjteményét a legkülönbözőbb szakemberek intenziven használják fel a szükebb szakterületükön tuli tájékozódásra.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a helyismereti és ajánló bibliográfiai munkában szerzett uttörő érdemeket, ért el jelentős eredményeket. Később — főként a helyismereti tevékenység kifejlesztésével — a megyei és városi könyvtárak is bizonyságát adták annak, hogy tudományos igénnyel tudnak hozzájárulni tájegységük multjának és jelenének feltárásához, s hogy magasszinvonalu szolgáltatásokra képesek.

Az utóbbi években (az egész könyvtárügyben és szakirodalmi tájékoztatásban) előtérbe kerültek az igényvizsgálatok. Az intézmények egyre fokozottabban foglalkoznak azzal, hogy olvasóközönségük, használóik összetételét, szükségleteit, ellátottsági fokát tudományos módszerekkel tanulmányozzák. A távlati kutatási feladatokat a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1960. évi ankétja jelölte ki. A Magyar Tudományos Akadémia egyik munkabizottsága kifejezetten a könyvtörténeti és bibliográfiai kutatásokat tekinti feladatának, az OKDT kutatási és kiadványi szakbizottsága viszont a közléselméleti vizsgálódások ösztönzésével segitette a kutatómunka kibontakozását.

Nem hagyhatjuk említés nélkül a könyvtárépités és – korszerüsités – terén elért eredményeinket. A 60-as évektől kezdődően számos könyvtárépületet avattunk. A miskolci egyetem könyvtára, a tatabányai, kaposvári, szombathelyi, veszprémi, zalaegerszegi, egri megyei, a kiskunhalasi és esztergomi városi könyvtár képviseli az épitési program legjelentősebb teljesitményeit.

A társadalom is mind határozottabban kivánja segiteni a könyvtári munkát. Ennek egyik fontos megnyilvánulása az Olvasó népért mozgalom.

A fejlődés ennek ellenére sem problémátlan: nem sikerült meghatározó módon áttérnünk az intenziv szakaszra, elmaradt az igazán hatékony fejlesztés, szintkülönbségek, hézagok, visszalépések keletkeztek, fontos (néha évtizedes) kérdések maradtak függőben. Ezeket a következő fejezet veszi számba.

III.

Problémák, hiányosságok

AZ ELLÁTÁSI RENDSZER MÜKÖDÉSÉNEK ALAPELVEI

A könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási rendszernek biztositania kell, hogy az ország bármely településén élő állampolgár vagy bárhol tevékenykedő jogi személy (vállalat, intézmény, szervezet stb.) a lehető leggyorsabban hozzájuthasson a számára szükségessé vált dokumentumokhoz, illetve a rájuk épülő tájékoztatási szolgáltatásokhoz. Az ellátási rendszer különféle tagintézményeinek - a bennük felhalmozott és feltárt információknál, együttmüködési készségüknél és társadalmi-intézményi beágyazottságuknál fogva - elő kell segiteniök a szükségletek uj és uj igényként való jelentkezését, ezen keresztül a szocialista ember személyiségének teljes kibontakozását, illetve társadalmi méretekben a termelési szinvonal emelkedését, a kutatómunka kiterebélyesedését, a szocialista demokrácia és kulturális forradalom magasabb szintre való fejlődését. A társadalom egésze érdekében az átlagosnál is nagyobb erőfeszitéssel kell kielégiteni a jövőre felkészülő ifjuság,[3] valamint a mában alkotó és döntési joggal rendelkező személyek igényeit.

A fenti célok megközelitése és elérése végett ki kell jelölnünk a rendszer müködésének alapelveit, majd biztositanunk kell müködése feltételeit és ki kell alakitanunk a feltételek optimális társadalmi hatását lehetővé tevő ellátási rendszert.

a) A rendszer müködésének alapelvei közül elsőként azt kell leszögeznünk, hogy a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények kettős társadalmi feladatot látnak el, a tájékoztatást és a nevelést; ezek szervesen kiegészitik egymást.

Elsődlegesen tájékoztatásnak tekintjük az egy-egy tudományos, müszaki kérdés megoldásához szükséges szakirodalmi információnak, egy-egy közéleti döntés meghozatalához készitett irodalmi áttekintésnek a szolgáltatását – de a pedagógiai lehetőséget is fel kell ismernünk ebben a tevékenységben, pedagógiai elemekkel is gazdagitanunk kell ezt a tevékenységet. És megforditva: a dokumentumok használata, még ha csak szórakozás is a közvetlen célja, mindig magában foglalja bizonyos információk felvételét is.

A sokoldaluan fejlett szocialista embertipus kialakitását célzó tudatformáláshoz bőséges és értékes – tudományos hitelü, illetve müvészi értékü – információkra van szükség. A tájékoztatásnak viszont mindig – közvetlenül vagy közvetve – elő kell segitenie a szocialista módon élő, dolgozó és alkotó ember személyiségének kiteljesedését is.

b) A szakirodalmi tájékoztatás teljessége és korszerüsége megköveteli a könyvtár és a szakirodalmi tájékoztatás szoros együttmüködését. Ennek lehetőségeit még korántsem meritettük ki. Ennek részint máig is lappangó szemléleti okai vannak: a sajátos hazai fejlődés következtében a szakirodalmi tájékoztatás nem egy területen egyoldalu és konzervativ könyvtári szemlélettel megküzdve vivta ki elismertetését. Ennek reakciójaként bukkannak időnként fel a tájékoztatás oldaláról olyan nézetek, amelyek a könyvtárat gyüjtő-

megőrző funkcióra redukált, idejétmult intézménynek tekintik, egyaránt figyelmen kivül hagyva információs kapacitását, szerepét az általános és szakmüveltség alakitásában.

Világszerte egyre több a példa a szakkönyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatás gyümölcsöző együttmüködésére. Egyre több rokon elem is jelentkezik a kétféle tevékenységi tipusban: a korszerü könyvtár tevékenységének sulypontja a tájékoztatás felé tolódott el, a szakirodalmi tájékoztatás pedig müködésének hatékonyságát fokozza a dokumentumok közvetlen rendelkezésére bocsátásával. Épp ezért meddő és tulhaladott jelenség a könyvtár és a szakirodalmi tájékoztatás szembeállitása, "alá- és fölérendeltségének" problémája.

Sajnos, a nehézségek nem csekélyek. Bonyolultak a szervezeti és irányitási problémák, hiszen a tágabb értelemben vett tájékoztatás rendszere messze tulnő a könyvtárügy keretein, s maga a szakirodalmi tájékoztatás is jelentős részben a könyvtári intézményeken kivül bontakozott ki és fejlődik, noha legfontosabb bázisai és közvetitői kétségtelenül a könyvtárak.

A könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás kérdéseit tehát leghelyesebb viszonylagos egységükben vizsgálni és a problémák közös megoldásának lehetőségeit kutatni, amint azt a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia szekcióüléseinek többsége tette. Állást kell tehát foglalnunk a kétféle tevékenység minden szinten összehangolt, a közös célok szolgálatára és a funkcionális munkamegosztásra épülő müködése, fejlesztése mellett. A megoldandó főbb problémák a következők:

- egyaránt hiányos a szakirodalmi tájékoztatás országos rendszere és a szakirodalmi bázis (fejletlen a természet- és társadalomtudományi tájékoztatás és könyvtári bázis);
- az uj gazdasági irányitási rendszerre való áttérés a pezsdítő hatás mellett uj tipusu nehézségeket is okozott: annak tulzott hangsulyozása, hogy a vállalatok, intézmények felelősek saját tájékozottságukért, elaprózza a tájékoztatást, növeli költségeit és csökkenti hatékonyságát,hátráltatja a központi könyvtári és szakirodalmi szolgáltatások továbbfejlesztését. (Ez nem érinti azt az elvet, hogy meghatározott szolgáltatások kiépitése és fenntartása csak helyileg eredményes és gazdaságos.)

c) A könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatások kiépitésében törekedni kell a n e m z e t k ö z i m u n k a m e g o s z t á s, különösen a szocialista országokkal való együttmüködés révén kinálkozó lehetőségek kiaknázására. Fokozottan igénybe kell venni a külföldi dokumentumbázisokat és szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatásokat, s ennek érdekében messzemenően igazodni kell a nemzetközi gyakorlathoz a hazai ellátási rendszer korszerüsitésében, gépesitésében, szabványositásában. Együttmüködési készségünknek közös vállalkozások, megoldások kezdeményezésében is ki kell fejeződnie.

Ennek másik oldalát jelenti, hogy könyvtáraink és szakirodalmi tájékoztatási intézményeink dokumentumbázisukat és szolgáltatásaikat bocsássák a nemzetközi használat rendelkezésére is, a hazai termelési, tudományos, kulturális eredmények propagálása és a nemzetközi szolgáltatások teljessé tétele érdekében.

Az országos szintü kapcsolatok mellett fontos szerepet töltenek be a hazai intézmények kétoldalu megállapodásai a szocialista országok megfelelő intézményeivel. Mindenképpen elő kell segiteni e munkakapcsolatok kibontakozását.

d) A könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények csak ellátandó s z a k t e r ü l e t ü k k e l, annak fejlődésével, illetve a t á r s a d a l o m k ü l ö n b ö z ő s z e r v e i v e l, szervezeteivel és intézményeivel e g y ü t t m ü k ö d v e tölthetik be társadalmi szerepüket. Ez az alábbi kötelezettségekkel jár:

- az ellátandó földrajzi vagy szakterület, intézmény, vállalat, szerv szükségleteinek és igényeinek felmérése, a szolgáltatások hatékonyságának vizsgálata, a használók tanácsainak, könyvbaráti kollektiváknak a megszervezése, müködtetése;

- az egész munkának, az állománygyarapitástól a szolgáltatásokig, erre a konkrét társadalomismeretre való alapozása, a vezetés korszerü tudományos alapokra helyezése; nem engedhető meg, hogy – amint ez ma még gyakran megtörténik – a szervezet tehetetlenségi ereje szabja meg a munka irányát;
- a könyvtárak és a tájékoztatási intézmények a ma igényeit is perspektivikusan szolgálják, készüljenek fel a jövő igényeinek kielégitésére is; érdemi válogatást biztositó állománygyarapitásukkal ösztönzően hassanak vissza az általuk ellátott terület fejlődésére.

e) A könyvtár és a szakirodalmi tájékoztatás alapvető feladata a szolgálat: a használók igényeinek messzemenő és sokoldalu kielégitése. Az intézmények e követelménynek a használók észrevételeinek figyelembevételével, szabadidejükhöz igazodó nyitvatartással, gyors és rugalmas kiszolgálásukkal tehetnek eleget. Mindehhez olyan könyvtárosokra, tájékoztatási szakemberekre van szükség, akik nem bürokratikus szemlélettel, hanem hivatásszerüen vállalják a munkakörükhöz tartozó kötelességek teljesitését.

DOKUMENTUMBÁZIS

Legjelentősebb könyvtáraink a felszabadulás óta lényegében folyamatosan szerezhették be a hazai dokumentumtermés profiljukba vágó részét. A korábbi évek magyar anyagát illetően kedvezőtlenebb helyzetben vannak az uj alapitásu szak- és főiskolai könyvtárak, illetve a megyei és városi könyvtárak; ezeknek többségében még csak követelmény, hogy a hazai könyvkiadásból a XX. századot, vagy akár csak az 1945 utáni időszakot reprezentáló prézens gyüjteménnyel rendelkezzenek.

A kereskedelembe kerülő hazai kurrens termésből minden fontos nyilvános és nem nyilvános szakkönyvtár a kellő szinvonalon végezheti a beszerzést; nem lehet ez probléma a megyei és városi könyvtárakban sem. Nagy nehézségeket okoz viszont a könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványok beszerzése. A könyvtárak egy része nem is fordit elég energiát e nehézségek leküzdésére, holott a dokumentumoknak ez a kategóriája egyre fontosabbá válik.

Az utóbbi évek hitelcsökkenései nehéz helyzetbe hozták a tanácsi és szakszervezeti könyvtárak zömét: megengedhetetlenül csökkentették az állomány növekedésének ütemét, megakasztották szerkezetének javulását.[4] Megoldaná ezt a nehézséget, ha az ezeket a könyvtárakat fenntartó szervek az állománygyarapitási hitelkeretek megállapitásában következetesen érvényesitenék az "Alapelvek és követelmények közmüvelődési könyvtárak távlati tervezéséhez" cimü MM-kiadványban, illetve a szakszervezeti könyvtárakra nézve az "Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezéséhez" c. SZOT-tervezetben foglalt irányszámokat.

Az iskolai könyvtárak állománya nem elégiti ki sem a tanulóknak, sem a nevelőknek az oktatómunkával kapcsolatos könyvszükségleteit.[5] (A középiskolában annyival jobb a helyzet, hogy itt a tanulók a korábban kizárólag nevelői célokra szolgáló gyüjteményeket is használhatják.) A gyarapitás eddig rendszertelenül folyt – a könyvvásárlás mechanizmusa sem kedvezett a tervszerüségnek – és általában csekély anyagi bázisra támaszkodott. Különös figyelmet igényel a szakképzés megfelelő szakirodalommal való ellátása minden szinten. Minden iskolában elengedhetetlen az oktató-nevelő munkához szükséges kézikönyvek és segédkönyvek beszerzése.

A gyermekek és az ifjuság könyvellátásának bázisa a közmüvelődési könyvtárakban sem kielégitő. A gyermekkönyvtárak állománya általában nem biztosit elegendő választékot, kisebb könyvtárakban pedig az olvasmányanyag mennyisége sem kielégitő. Fokozza a nehézségeket a gyermekek által használt könyvek gyors elhasználódása.[6]

A tanácsi, a szakszervezeti és az iskolai könyvtárügyre egyaránt érvényes, hogy csak a szervezett együttmüködés keretében lehet a sok száz kis- és törpekönyvtár állományválasztékát a kellő mértékig fejleszteni.

A könyvtárak munkájában a könyv- és folyóiratkiadás eredményei és hiányosságai egyaránt felerősödnek. A könyvtárhasználat tömeges voltához és fokozódó differenciálódásához a fordulat éve utáni kiadói politika és tevékenység biztositotta és biztositja az elsődleges alapot.

A jelenlegi kiadói gyakorlattal kapcsolatban az a kifogásunk, hogy az egyéni piacra való termelés miatt mind kevésbé veszi tekintetbe a kis példányszámokat, de minél változatosabb kinálatot igénylő könyvtári piacot. Ezzel összefüggésben az alábbi nehézségeink vannak:

- a kis létszámot foglalkoztató szakmák számára alig van magyar nyelvü szakirodalom, olykor az alapozó jellegü és a középfoku munkák is hiányoznak;
- kevés a szinvonalas ismeretterjesztő mü, alapvető referensz müvek hiányoznak még mindig;
- a gyerek- és ifjusági irodalomban kicsi az uj müvek választéka;
- a szórakoztató irodalom iránti jogos igényt sok esetben alacsony szinvonalu, nevelési céljainknak meg nem felelő müvek elégitik ki.

Mindezt tetézi, hogy a könyvvásárlásban csökken a könyvtári beszerzés aránya. Pedig művelődéspolitikánk számára nem lehet közömbös, hogy a legjobb munkák példányainak mekkora hányada jut el a nyilvános könyvtárakba, ahol jóval nagyobb mértékben kihasználják őket, mint a házi gyüjteményekben.[7]

A külföldi dokumentumok szükségletek szerinti beszerzése a könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási rendszer egyik legnagyobb, egyre sulyosbodó problémája. E téren — néhány könyvtár kivételével — az általános könyvtárak beszerzése egyelőre minimális. A megyei és a városi könyvtárak többsége is csak elvétve jut hozzá a világirodalom fő müveinek eredeti nyelvü kiadásához, a világnyelveken megjelent legfontosabb kézikönyvekhez és monográfiákhoz. Ez a nyilvános szakkönyvtárak Budapestre való összpontositása, illetve a vidék gazdasági és kulturális fejlődése miatt egyre inkább tarthatatlanná válik. — A legutóbbi két esztendőben kezdtünk ismét foglalkozni a nemzetiségi nyelvü könyvek rendszeresebb beszerzésével.

Hogy szakkönyvtárainkban milyen mértékben van képviselve a világ értékes dokumentumtermése, arra nézve nincsenek átfogó elemzéseink. A kisérletképpen végzett vizsgálatok (a kémia, matematika, orvostudomány, pszichológia, állam- és jogtudomány stb. terén) tanusága szerint a helyzet nem megnyugtató[8], sőt a költségvetésből fenntartott nyilvános könyvtárakban még romlott is a legutóbbi évtizedben. A dokumentumok mennyiségének és árának állandó növekedése miatt csak a vállalatok könyvtárai tudtak lépést tartani a fejlődéssel. Az uj gazdasági irányitási rendszer bevezetése óta azoknak a vállalatoknak a szakkönyvtárában, amelyek fölismerték a szakirodalom fontosságát, a gyarapitási keretek sokkal gyorsabban fejlődtek, mint a nyilvános ellátást biztositó szakkönyvtárakban.

Ha a kiadványok számának növekedésével és árának emelkedésével lépést akarunk tartani, a nyilvános könyvtárakat fenntartó szerveknek e két tényező alakulásával arányosan, de legalább évi 12 o/o-kal kell növelniök az állománygyarapitási kereteket.[9]

Az eredményesség másik feltétele a szervezettség. A 151/1968. MM. sz. utasitás a dokumentumbázist a tudományáganként érdekelt könyvtárak kooperációja utján szándékozik megteremteni. Az u.n. "kooperációs körök" a különböző tipusu könyvtárak együttmüködésén alapulnak. A feladat nehézségét mutatja, hogy a kooperációs körök a müszaki és a mezőgazdasági területen csak most alakulnak ki. Nem egy esetben vélt vagy valóságos érdekellentét keletkezik a "helyi" és az "országos" feladat között. Az együttmüködés teljes kibontakozása megköveteli a nagy nyilvános szakkönyvtárak vezető szerepének erősitését, jó ellátottságát, valamint szakfelügyeleti alapok létesitését a rendszer müködtetéséhez.

A külföldi beszerzésben az az elv érvényesitendő, hogy a dokumentumbázis ne csak a pillanatnyi és távlati igényeknek feleljen meg, hanem a tudományok egészének fejlődését is tükrözze, szakszerü válogatással.

A külföldi beszerzés jelentős részét a Kultura Vállalat és a Posta Központi Hirlapiroda intézi. Mivel az igényeket a gyors, megbizható és rugalmas ügyintézés tekintetében egyik szerv sem elégiti ki, időszerünek látszik napirendre tüzni a könyv- és folyóiratimport korszerüsitését, esetleg egyes nagy könyvtárak importjogának biztositását. Ez mindenekelőtt a nem hagyományos dokumentumfajták jobb beszerzése érdekében kivánatos. (Az OMKDK már megkapta ezt a jogot a nem publikált dokumentumokra vonatkozólag.)

A nemzetközi kiadványcsere lehetőségeit is jobban, a könyvtárak szélesebb körében kellene felhasználni a külföldi dokumentumok beszerzésére. Célszerü volna a nemzetiségek könyvellátásában is kihasználni az állománygyarapitásnak ezt a lehetőségét: érintett megyei és városi könyvtáraink megállapodásokat köthetnének a szomszéd országokban levő intézményekkel a nemzeti könyvtermés reprezentativ anyagának kölcsönös megküldéséről.

Valamennyi könyvtárban probléma a különböző okokból szükségtelenné vált müvek kivonása. A jelenlegi szabályozás körülményes, tulságosan centralizált, a felelősséget nem osztja meg, holott az állományapasztás sok tekintetben megközeliti a gyarapitás fontosságát.

ÉPÜLET, FELSZERELÉS

A felszabadulás után anyagi erőfeszitéseinket az állományok kiépitésére és a személyzet biztositására összpontositottuk. Az épületbázist hosszu ideig az örökölt egyetemi és tudományos könyvtári épületek, illetve a könyvtári célra rendelkezésre bocsátott, általában alkalmatlan épületek (helyiségek) jelentették.

A fejlődés intenzivebbé válását jelzi a hatvanas évek elején megindult könyvtárépitési program, amely uj épületek emelése mellett számos, korábban más rendeltetésü épület átalakitását eredményezte. Többszáz, főleg kisebb könyvtár jutott azóta korszerübb, ha nem is mindig kielégitő elhelyezéshez.

Ennek ellenére meg kell állapitanunk, hogy a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási rendszer kulcspozicióit elfoglaló intézmények elhelyezése napról-napra tarthatatlanabbá válik. Az országos szakkönyvtárak mindegyike korszerütlen épületben szorong, az elfogadható fejlesztés lehetősége nélkül. A felszabadulás óta egyetlen uj önálló egyetemi könyvtárépület jött létre. Az egyetemi és főiskolai hallgatók számára sok felsőoktatási intézményben egyáltalán nem vagy csak nagyon szükösen tudnak helybenolvasási lehetőséget biztositani, időnként korlátozzák a könyvtár használatát.[10] Nincs hely az egyetemi oktatók és kutatók szinvonalas kiszolgálására sem. A segédüzemek és a gépi felszerelés elhelyezése megoldatlan. A tanszéki és intézeti könyvtári állomány csak nagyon korlátozottan használható, mivel többfunkcióju helyiségekben van elhelyezve. — Legjelentősebb könyvtáraink állományának elhelyezése és megóvása elképzelhetetlen gyors központi segitség, raktárak felépitése nélkül.

Immár fél évszázadot meghaladó adósságunk a nemzeti könyvtár otthonának megteremtése. A jelenlegi helyzetben nem lehet biztositani a gyüjtemény elhelyezését, nem lehet fejleszteni a könyvtár szervezetébe épitett központi szolgáltatásokat, szó sem lehet a korszerü, szocialista nemzeti könyvtár fogalmához tartozó olvasószolgálat kialakitásáról. Alapvető müvelődéspolitikai érdek tehát, hogy a Várban folyó rekonstrukció keretében a könyvtár kiemelt elbirálást kapjon és a vontatottan folyó épitkezések a legsürgősebben befejeződjenek. Enélkül a meglevő állomány épsége és a jelenlegi szolgáltatások fenntartása is veszélybe kerül.

19 megyei könyvtárunkból 8 rendelkezik uj vagy felujitott épülettel. Még ezek esetében sem tudtuk általában a kellő mértékben biztositani a gyerekek és az ifjuság sajátos szükségleteihez igazodó belső tereket, sőt nem egy esetben ki is szorult belőlük ez a szolgálat.

A városi könyvtárak és a könyvtárfiókok elhelyezése még kedvezőtlenebb. A járási székhelyeken és a városokban a müvelődési házzal közös épületben müködő könyvtárak között alig találunk olyat, amelynek helyiségei funkcionálisan megfelelőek és kielégitő alapterületüek volnának.

1600 községi könyvtárunk elhelyezése megoldatlan. A falu ma már nem tanácsházi folyosókon, iskolai tantermekben, vegyes rendeltetésü helyiségekben elhelyezett könyvszekrényeket igényel, hanem középület rangu épületben, közintézményként müködő könyvtárakat, vagy legalábbis — kisközségekben — csak könyvtári célra használt helyiséget.

Nem sikerült egyetlen korszerü bibliobuszt sem üzembe helyezni azoknak a településeknek, városrészeknek az ellátására, ahol önálló intézmény létesitése és fenntartása nem gazdaságos. A müvelődési autókkal való ellátottságot sem tudtuk a szükséges mértékben fejleszteni.

Az iskolai könyvtárak elhelyezése is közismerten szükös. Meg kell oldani ezt a kérdést a már meglevő iskolákban is, e mellett érvényt kell szerezni a Nevelésügyi Kongresszuson elfogadott követelménynek: ne épüljön uj iskolaépület a könyvtár számára alkalmas helyiségek nélkül.

A szakszervezeti könyvtárak nagy részének mostoha elhelyezése is közrejátszik abban, hogy — egy felmérés tanusága szerint — a munkások 15%-a nem tud a szakszervezeti könyvtár létezéséről.

Egyes hálózati központok és könyvtárak nagy erőfeszitéseket tettek a szükséges könyvtári célbutorok kialakitása és előállitása érdekében. Nem sikerült azonban a kérdés központi, gazdaságos — s amellett a helyi szükségletekhez igazodó variációkat megengedő — megoldását biztositani.

Könyvtáraink gépi felszereltsége alacsony foku. A kisgépek behozatalával, kifejlesztésével, gyártásával — fő- vagy fontos részfeladatként — egyetlen szerv sem foglalkozik. A fejlődés esetleges és ötletszerü. Nem állnak rendelkezésre hirközlő berendezések, ez megneheziti mind az olvasó és a könyvtár kapcsolatát, mind a könyvtárközi kapcsolatokat. A megyei könyvtárakban nincs telex (az egyetemi könyvtárak mindegyikében sem), a városi fiókkönyvtárak zömében nincs telefon, a községi könyvtárakban pedig egyenesen ritkaságszámba megy.

Csupán a kezdeti lépéseket tettük meg afelé, hogy a nagy dokumentumbázisok mellett — a szükségleteket kielégitő kapacitásu — korszerü reprográfiai bázis épüljön ki.

Időszerüvé vált a feltárás és a visszakeresés gépesitése; megvalósitása a szellemi és a dologi feltételek biztositásától függ. A szellemi feltételek közé tartozik a kutatási és oktatási programok végrehajtása, a hagyományos munkafolyamatoknak, eljárásoknak, szabályzatoknak, szabványoknak az uj technikához való igazitása. Megfontolandó a központi géppark olyan irányu fejlesztése, hogy egyaránt szolgálja a könyvtári munka és a szakirodalmi tájékoztatás céljait — elsősorban azon intézmények számára, amelyek fenntartó szerveiknél nem jutnak gépi kapacitáshoz.

A felsoroltakból kirajzolódnak a legfontosabb tennivalók. Indokoltnak tartjuk, hogy a könyvtárépitések minősüljenek kiemelt, elsőrendü fontosságu beruházásoknak. A tanácsi általános nyilvános könyvtárak számára alapterületi normákat kell kiadni, a szakszervezeteknek pedig javasoljuk, hogy hasonló normákat léptessenek életbe saját hatáskörükben. A nyilvános szakkönyvtárak és az egyetemi, illetve főiskolai könyvtárak tervezésében a nemzetközileg kialakult normákhoz célszerü igazodni. Távlati könyvtárépitési programra van szükség, ezen belül — kiemelt feladatként — gyökeresen javitani kell mind az általános, mind a szakkönyvtári ellátás vezető intézményeinek elhelyezési feltételeit.

Ezzel párhuzamosan a felszerelés és a gépesités gyors fejlesztésére is szükség van. Meg kell kezdeni a bibliobuszok beállitását, megoldandó a könyvtárak célbutorokkal és célgépekkel való központi ellátása, a nagy dokumentumbázisok mellett megfelelő reprográfiai kapacitás biztositása, az intézmények között a hirközlő csatornák (telex, telefon) kiépitése. Fokozott ütemben kell folytatni a szellemi felkészülést a számitógépek alkalmazására. Elsősorban a központi szolgáltatások gépesitését kell viszonylag rövid idő alatt előkésziteni és megvalósitani (a 4. ötéves terv előirányozta erre a legszükségesebb beruházásokat)[11].

SZAKEMBERELLÁTÁS

A személyi ellátottság jelenleg sem mennyiségileg, sem minőségileg nem elégiti ki a követelményeket. A helyzetet az alábbiakban részletezhetjük:

A nyilvános könyvtári ellátás kulcshelyeit elfoglaló országos szakkönyvtárakban és egyetemi könyvtárakban főként funkcióbővülés, uj épületek rendelkezésre bocsátása arányában válik szükségessé további munkaerők beállitása. A "második vonal" szakkönyvtáraiban (főiskolák, tudományágai szakkönyvtárak) ezzel szemben lényeges mennyiségi fejlesztésre is szükség van.

A kereskedelmi, ipari és egyéb szervek ujonnan létesülő szakkönyvtárai és tájékoztatási részlegei nagy elszivó hatást gyakorolnak a nyilvános könyvtárak már kiképzett, de roszszabbul fizetett munkatársaira. Más szervek és intézmények részéről is érvényesül ilyen hatás.[12]

A szakkönyvtári szolgáltatások és a szakirodalmi tájékoztatás területén a minőségi összetétel a legsulyosabb probléma. Alacsony azoknak a szakembereknek a száma, akik az ellátandó (főként természet- és alkalmazott tudományi) szakterületnek megfelelő képesitéssel rendelkeznek.[13] Ez annak a következménye, hogy a bérezési feltételek kedvezőtlenek, a képesitési utasitás előirásai tulzóak, a "szakmából való kiesés" veszélyeitől is tartanak.

A tanácsi és szakszervezeti könyvtárak fejlődésével párhuzamosan felnőtt, számbelileg és szakmailag megerősödött egy olyan könyvtárosgárda, amely a soron következő nagyobb feladatoknak is eleget tud tenni. Másfelől tény, hogy a tanácsi könyvtárügyben az 1000 lakosra jutó könyvtárosok száma tekintetében messze elmaradtunk a többi szocialista ország mögött.[14] A szakszervezeti könyvtárak sem tudták valóra váltani létszámfejlesztési terveiket. Mind a tanácsi, mind a szakszervezeti könyvtárakban több felsőfoku képzettségü munkatársra lenne szükség.

A személyzeti fejlesztést neheziti, hogy nem kötelező érvényü normák szerint állapitják meg a munkaerőszükségletet. Ez különösen hátrányosan érinti a községi könyvtárakat, ahol az indokolt minimálisan 750-1000 függetlenitett könyvtáros helyett kb. 230 müködik. Nagyarányu személyzeti fejlesztés nélkül nem teljesedhet ki a könyvtárak tájékoztatási-pedagógiai funkciója és nem fejlődhetnek ki az uj szolgáltatások.

Sulyosbitja a problémát, hogy a vidéki városokba alig, a városoktól távoleső községekbe pedig egyáltalán nem is jut szakképzett és szinvonalas munkaerő-utánpótlás.

Amennyire igazuk van képesitési-alkalmaztatási utasitásainknak abban, hogy az egyszemélyes szolgálati helyeken csak szakképzett munkaerő alkalmazható, annyira tulzók a nagy és közepes könyvtári szervezetekkel szemben, amikor betanitott munkaerő által is ellátható, illetve adminisztrativ munkakörökben is szakképzett könyvtárosok alkalmazását irják elő. Ez nem gazdaságos, s amellett akadályozza az egyéni előrehaladást, az alkotóképességek kibontakozását.

Létszámnormákat és képzettségi előirásokat kell érvényesiteni mind a gyermek-, mind az iskolai könyvtárakban.[15]

A fő kérdés a szakemberellátás terén az, hogy versenyben tudunk-e maradni az értékesebb, felkészültebb emberekért, illetve sikerül-e képzésünket korszerüsiteni és mennyiségileg a szükséges mértékben fejleszteni.

A kereseti lehetőségek, az élet- és munkakörülmények, az előmeneteli esélyek, a szakképzettség iránti követelmények nem gyakorolnak nagy vonzóerőt a fiatalokra. Az estébe nyuló szolgálati órákat, a szombat-vasárnapi munkát nem ellensulyozza munkaidőkedvezmény; a nyolcórás munkaidőbe nem fér bele az állandó önképzés, tájékozódás; a besorolási és bérezési rendszer nem veszi eléggé tekintetbe a felkészültséget és az egyéni teljesitményeket, nem ösztönöz fejlődésre; a szakma társadalmi elismertsége igen alacsony fokon áll.

A három szinten (egyetem, tanitóképző és szaktanfolyamok), hálózati alapfoku tanfolyamok) folyó képzés szép eredményeket mutathat fel. Az utóbbi időben azonban megbomlott az összhang a gyorsan változó követelmények és a képzési rendszer között.

Az egyetemi szakképzés tantervi és létszámkereteit az utóbbi három évben indokolatlanul szükitették, ugy hogy a következő években nem bocsáthat ki elegendő számu s a korábbi évfolyamokhoz hasonlóan igényesen kiválogatott fiatal szakembert.

A tanitóképző intézetekben folyó könyvtárosképzés nem tudja kielégiteni a könyvtárak igényeit. A könyvtár- és népmüvelési szak összekapcsolása miatt kiszorult anyagából a könyvtárosok számára nélkülözhetetlen dokumentumismeret, a szakkönyvtárosok képzését pedig a jelen keretek között egyáltalán nem tudják vállalni ezek az intézetek. A hallgatók létszáma itt is jóval alatta marad a tényleges szükségleteknek[16].

Az alapfoku képzést a mellékfoglalkozásu, tiszteletdijas és társadalmi munkás könyvtárosok számára többnyire a hálózati központok szervezték meg. Nehézséget okoz, hogy a könyvtárosok gyakran cserélődnek, s a követelményeket a jelen körülmények között nem vagy csak alig lehet emelni.

A könyvtári és tájékoztatási dolgozók továbbképzését a KMK 1-2 napos tanfolyamai és tanácskozásai, ill. a hálózati központok hasonló vállalkozásai — erőforrások hiányában — inkább csak jelzésszerüen tudták végezni. Csak az utóbbi időben nyilt szükös lehetőség hosszabb, valódi specializálódást nyujtó tanfolyamok szervezésére.

Összefoglalásul megállapithatjuk, hogy a szakma társadalmi szerepe lényegesen nagyobb erkölcsi és anyagi megbecsülést indokol. Az ezt szolgáló intézkedések, a munka- és életkörülmények javitása is csökkenthetik a máris sulyos személyzeti gondokat. Ezzel egyidejüleg minőségi, mennyiségi és szervezeti reformokra van szükség a könyvtárosok és tájékoztatási szakemberek képzésében — mindenekelőtt a képzés valamennyi szintjén és formájában az összes (nappali, levelező, esti, kiegészitő) tagozat kifejlesztésére és a létszámkeretek jelentős bővitésére.

Az egyetemen célszerü a könyvtárosképzést ismét az első évfolyamon kezdeni és visszaállitani az önálló felvétel jogát, fokozottabban biztositva a természettudományos és nyelvi szakokkal való párositást, akár egyetemközi képzés megvalósitásával.

A tanitóképző intézetekben folyó könyvtárosképzést önálló, külön felvételi keretekkel rendelkező, minden könyvtártipus dolgozóit képző szakként kivánatos kifejleszteni, tananyagát a képzési céloknak megfelelően bővitení és differenciálni. Megvizsgálandó, hogy a könyvtárak munkaerő-utánpótlási gondjainak enyhitése érdekében nem képezhetnének-e könyvtárosokat a tanárképző főiskolák, illetőleg más főiskolák is.

A könyvtári munkaszervezet szükségleteiből és a képzés szerkezetének változásából következően ki kell dolgozni a könyvtári ügyintézők és szakmunkások munkaköreit és a megfelelő képzési- betanitási formákat.

A képzés továbbfejlesztése nem oldható meg a tantervek korszerüsitése nélkül. A könyvtári és tájékoztatási gyakorlatban és elméletben végbement forradalmi változások (matematizálódás, gépesités, szociológiai-pedagógiai-pszichológiai vonatkozások stb.) szükségképpen jelentős teret követelnek a szakképzésben. Kivánatos más szakmákban már oklevéllel rendelkezők számára az eddigieknél rugalmasabb formákat is bevezetni a könyvtárosi és tájékoztatói szakképzettség utólagos megszerzésére.

Ki kell dolgozni az iskolai könyvtárosok könyvtári szakképzésének rendszerét és tartalmát.

Minél előbb ki kell alakitani a szükségletekkel összhangban levő továbbképzési rendszer koncepcióját, különös figyelemmel a specializálódásra (számitógépes technika, alkalmazott pszichológia és pedagógia, könyvtár- és olvasásszociológia stb.). Ennek biztositania kell egyrészt a legfontosabb uj eljárások elterjesztését, másrészt az uj feladatok ellátására

való felkészülést. A továbbképzés rendszerét a képző intézményekre kell alapozni, de figyelembe kell venni a KMK rugalmasabb lehetőségeit is, s az általa szervezett tanfolyamokat a besorolásnál a képző intézetek által szervezett tanfolyamokkal azonosan kell elbirálni.

A könyvtárosok és tájékoztatási szakemberek személyes felelősségérzetének növelése érdekében a lehető legszélesebb körben vonjuk be a terület minden munkását a könyvtárpolitikai döntések előkészitésébe, megvitatásába, teremtsünk kedvező feltételeket kezdeményező- és alkotóképességük kibontakozásához.

A szocialista demokratizmus kiszélesedésével összhangban növelni kell a Magyar Könyvtárosok Egyesületének szerepét, ugy, hogy a szakma társadalmi tevékenységének szervezőjévé, a könyvtárpolitika aktiv segitőjévé válhasson. Szorosabbra kell füzni a kapcsolatokat a Tájékoztatási Tudományos Egyesülettel.

KÖZPONTI SZOLGÁLTATÁSOK

Bár egyes központi szolgáltatások már a felszabadulás előtt létrejöttek, jelenlegi rendszerük mégis az azóta eltelt időszak nagy vivmánya. A kibontakozó szocialista könyvtári ellátásban és szakirodalmi tájékoztatásban, alapelveinkből következően, egyre nagyobb szerepet játszik az intézmények együttmüködése, a szolgáltatások egymásra épülő, egymást kiegészitő rendszere, a törekvés a szükségleten párhuzamosságok és átfedések kiküszöbölésére stb. Mindez nemcsak a gazdaságosság érdekében történik; végső célja az egyes intézmények szolgáltatási képességének fokozása az egész rendszerben rejlő lehetőségekkel.

A központi szolgáltatásokat Magyarországon sajátos policentrizmus jellemzi. Külön egységet alkotnak az általános jellegü feladatok, amelyek nagy részét (kötelespéldány-ellátás, központi katalógusok, nemzeti bibliográfia stb.) a nemzeti könyvtárhoz telepitettük. Tőle különváltan szerveződnek a speciális, szakjellegü központok, a nagy országos szakkönyvtárak; ezek szervezték meg és látják el a müszaki, mezőgazdasági, orvostudományi, pedagógiai stb. profilu központi szolgáltatásokat.

Amennyire helyes ez a rendszer alapjaiban, annyira helytelen, hogy a különféle szolgáltató központok tulságosan elkülönülnek egymástól, nem egyeztetik munkájukat, nem épitik ki a kellő kapcsolatokat. Az autarkiás fejlődés párhuzamosságra, átfedésekre vezet s mindenképpen gazdaságtalan. Kivánatos tehát az erősebb kooperáció (pl. közös vállalkozások).

A szolgáltatásokat nyujtó központok és a helyi intézmények között sem alakult ki a kellő viszony. Ennek következtében a központi szolgáltatások nem járulnak hozzá kellőképpen az egész rendszer teljesitőképességének fokozásához. Az okok között szerepel a központi szolgáltatások jelenleg elégtelen szinvonala, a kellő rugalmasság, gyorsaság hiánya stb. is. Azt sem hallgathatjuk el azonban, hogy a párhuzamos helyi szolgáltatás mögött olykor nem a használók reális szükséglete rejlik, hanem a kialakult munkamenethez való makacs ragaszkodás, álteljesitményekkel való takarózás, indokolatlan bizalmatlanság.

Az együttmüködés megszilárditása mellett elsősorban a következő kérdésekre kell gondot forditanunk.

Nemzeti jelentősége miatt is kiemelt ügy a magyar nemzeti bibliográfia továbbfejlesztése. (A soron következő, sürgető feladat itt a külföldi magyar vonatkozásu irodalom bibliográfiai számbavétele.) Emellett fejleszteni kell a munkamódszereket (együttmüködés és munkamegosztás a szakkönyvtárakkal, cédulaforma, a számitógépes technika alkalmazása).

Minőségi változásra van szükség a dokumentum- és információáramlás terén, az eszközök korszerüsitésével és a csatornák áteresztőképességének növelésével: biztositani kell a könyvek országos gyarapodási jegyzékének korszerü technikával történő, kooperációs előállitását és az igényekhez igazodó differenciálását; a könyvtárközi kölcsönzés országos központjának tevékenységében a dokumentumok megszerzése mellett jóval nagyobb helyet kell kapnia a partnerek összehozásának; országos kölcsönzési alapot kell létesiteni (e tekintetben is

hasznosnak bizonyulhat a munkamegosztás az országos szakkönyvtárakkal); külön kell választani a regionális (ill. hálózati) forgalom és az országos forgalom feladatait.

A sürgős feladatok közül is azokat kell kiemelni, amelyekkel maguk a könyvtárak külön-külön nem tudnak megbirkózni.

- Az épitkezések elmaradása miatt az egyetemi és a szakkönyvtárak (és részben a tanácsiak is) kritikus helyzetbe kerültek raktározás tekintetében. A leggazdaságosabb megoldás központi tároló könyvtár(ak) felállitása. (Megvizsgálandó, nem lehet-e a kérdést részben hálózati szervezetben megoldani.)
- Központilag oldandó meg a restaurálás kérdése, minthogy az egyes könyvtárak – az OSZK házi mühelyén kivül – nem rendelkeznek jelentős restauráló egységgel. Örvendetes eredmény a hirlapok restaurálásának megindulása, azonban a többi dokumentumtipus (kódexek, ősnyomtatványok, kéziratok stb.) terén is sürgető feladataink vannak.
- A szakirodalmi tájékozódási lehetőségek nagy száma és bonyolultsága miatt külön feladattá vált a "tájékoztatás a tájékoztatásról"; olyan eligazitó központra van szükség, amely – az országos szakkönyvtárakkal való munkamegosztásban – az igénylőket a számukra optimális forrásokhoz, ill. intézményekhez irányitja.
- Elsősorban központilag oldandó meg a korszerü gépesités alkalmazása, a számitástechnika bevezetése.

Külön kell foglalkoznunk a központi szolgáltatások egy sajátos formájával. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat 1952-ben mintaszerüen szervezte meg Könyvtárellátó Osztályát. Az utóbbi években azonban a könyvtáraknak egyre több panaszuk van a Könyvtárellátó munkájára, ellátásának szinvonala sulyosan visszaesett. Több izben felmerült az a gondolat is, hogy bővíteni kell a Könyvtárellátó szolgáltatásainak körét. Müvelődéspolitikai meggondolások alapján indokoltnak látszik müködésének tökéletesitése. Megfontolandó az állami dotálás vagy megfelelő gazdasági szabályozók kialakitása is.

Az általános, illetőleg szakjellegü országos központi szolgáltatásokon kivül szükség van a területi hatókörü központi szolgáltatások fejlesztésére is. Bizonyos esetekben mind az országos szolgáltatások tehermentesitése, mind a helyi igények gyorsabb, hatékonyabb kielégitése megkivánhatja a regionális, megyei vagy városi szintü központi folyóiratjegyzékek, speciális könyvjegyzékek (történeti értékü anyag, külföldi beszerzések stb.), helyi bibliográfiák közzétételét és egyéb szolgáltatások nyujtását.

HIÁNYOSAN ELLÁTOTT TERÜLETEK

Végül külön fel kell hivnunk a figyelmet azokra a fontos területekre, amelyek ellátásának feltételeit eddig nem, vagy csak csekély mértékben teremtettük meg.

Az iskolai könyvtári rendszer teljes kifejlődéséig hiányosan ellátott területnek kell tekintenünk az oktatást.

A fővárosi általános nyilvános könyvtárak gyüjteményeinek fejlesztése – a tudományos és szakkönyvtárak Budapesten való müködésére hivatkozással – nem volt kielégitő. A hálózat épület- és személyi kapacitása mennyiségileg is elmaradt a lakosság igényeitől.[17] A főváros vonzáskörzetének, különösen Pest megyének az általános könyvtári ellátása messze elmarad az országos átlagtól.

A kisközségek könyvtáraiban, a letéti rendszer gyöngeségei miatt, sohasem sikerült megfelelő állományválasztékot biztositanunk, a tanyák nagy részére pedig egyáltalán nem jut el a könyvtári könyv.

Mindeddig nem tudtuk megszervezni az általános könyvtári ellátást a kórházakban és a szociális otthonokban.

Többszöri próbálkozásunk ellenére sem rendeződött az ipari-üzemi munkások szakkönyvekkel, valamint a mezőgazdasági termelésben – elsősorban a termelőszövetkezetekben – dolgozó szakemberek, szakmunkások szakmai kézikönyvtárral való ellátása.

Általában hiányos a vidék szakirodalmi ellátása. A Budapestre összpontosuló országos szakkönyvtárak és tájékoztatási intézmények szolgáltatásai csak nehezen és esetlegesen jutnak el a vidéki használókhoz, az általános nyilvános könyvtári ellátást biztositó vezető vidéki intézményeknek – főként a megyei könyvtáraknak – a szakirodalmi igények kielégitésében való részvételét pedig sokáig nem tisztáztuk.

IV.

A könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás továbbfejlesztése

FEJLESZTÉSI ALAPELVEK

A könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények az ország életében bekövetkezett változásokat általában helyesen értékelték, feladataikat és munkamódszereiket ezek szerint alakitották. Az elért eredményekre alapozva továbbfejleszthető, differenciált szolgáltatási rendszer körvonalait lehet és kell felvázolni.

a) E rendszer jelentősége napjainkban egyre inkább növekszik. Minél nagyobb a tömegközlési eszközök által létrehozott információtömeg, annál inkább elmondható, hogy a könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási ellátás csak magasfoku szervezettség révén valósitható meg. A korszerü könyvtári és szakirodalmi tájékoztatás nem elszigetelt intézmények halmaza, amelyek csak saját erőforrásaikra támaszkodva törekednek céljaik elérésére, hanem egymással összefüggő, egymást kiegészitő intézmények egységes, integrált rendszerét tételezi fel.

Ennek érdekében magasabb szintre kell emelni az intézmények, valamint a hálózatok közötti munkamegosztást és együttmüködést. A helyi és központi szolgáltatások között integrációs folyamatnak kell végbemennie. A különféle használói igények egymásba való átcsapása, tartalmi differenciáltsága, területi megoszlása megköveteli a tudományos és a tanácsi-szakszervezeti könyvtárak eddigi tulzott elkülönülésének feloldását.

b) A könyvtárügyről intézkedő 1956. 5. tvr. a dokumentációval foglalkozó intézményeket a megfelelő könyvtárakhoz csatolta. A népgazdaság fejlődésében a tvr. megszületése óta bekövetkezett változások folytán azonban egyes területeken a szakirodalmi információs szolgáltatás nem ennek az elvnek megfelelően épült ki. E tendenciát figyelembe véve jogilag is biztositani kell, hogy ahol a szakirodalmi tájékoztató tevékenység könyvtári keretben nem látható el, e feladatra külön szervet lehessen létrehozni. Az ésszerüség, célszerüség, gazdaságosság szempontja viszont a jövőben is azt követeli meg, hogy – ahol erre lehetőség van – az egyes szakterületek igényeinek megfelelő szakirodalmi tájékoztatási tevékenység ellátása általában a szakkönyvtárak utján legyen biztositva, s a differenciált dokumentációs szakirodalmi tájékoztatási szervezet kiépülése esetén is alapkövetelmény a könyvtári és tájékoztatási tevékenység összhangjának biztositása.

c) A könyvtárak és tájékoztatási intézmények szolgáltatásaikat az ellátandó szakterületek igényeinek megfelelően vizsgálják felül és fejlesszék tovább. Az egész könyvtári és szakirodalmi tájékoztatás ügyben nagymérvü racionalizálásnak kell végbemennie a matematikai, közgazdasági, üzemszervezési módszerek felhasználásával. Az elektronikus számitógépek könyvtári-tájékoztatási célokra való alkalmazása gyökeresen megváltoztatja nemcsak a szolgáltatási rendszert, hanem a teljes munkaszervezetet, az egyes munkafolyamatokat is és megalapozza a kooperációs munkamegosztáson alapuló uj tipusu könyvtárközi kapcsolatokat. A következő évek feladata egyrészt az erre való szellemi felkészülés (képzés, kutatás), másrészt a központi szolgáltatások gépesitéséhez szükséges bemeneti egységek biztositása.

d) A kibontakozó társadalmi-gazdasági folyamatban egyre inkább differenciálódnak és elkülönülnek az állam, a vállalatok és a társadalmi szervezetek feladatai, illetékességi területei. Ezzel összhangban megkülönböztetendők a lakosság egészének rendelkezésére álló nyilvános és a csak bizonyos használói csoportokat szolgáló nem nyilvános vagy korlátozott nyilvánosságu intézmények. Megjegyzendő, hogy a szakszervezeti könyvtárak, bár a használók adott körének rendelkezésére állnak csupán, mégis akkora tömegeket fognak át, hogy az általános nyilvános könyvtári ellátás részének tekintendők. A nyilvános intézmények játsszanak továbbra is meghatározó szerepet a könyvtári-szakirodalmi tájékoztatási rendszeren belül. A müvelődéspolitika tekintse megkülönböztetett feladatának mind az általános, mind a szakterületi nyilvános könyvtárak fejlesztését, mivel ezek a permanens képzésnek és müvelődésnek az iskola mellett és az iskola után nélkülözhetetlen alapjait jelentik, illetve rajtuk nyugszik a szakirodalmi tájékoztatás.

e) Szükség van a hálózati szervezet korszerübb értelmezésére. A hálózat, illetve hálózati központok feladatainak ujrafogalmazását igényli a gazdasági irányitás uj rendszere által biztositott fokozott önállóság, továbbá az együttmüködésnek az a fejlődési tendenciája, amely a hálózati hovatartozástól függetlenül kapcsolja össze a könyvtárakat. Ujra meg kell tehát határozni azokat a feladatokat, amelyek minden hálózatra érvényesek, továbbá a különböző hálózatok sajátos feladatait. A feladatok rendkivül differenciáltak; a különböző könyvtáraktól mást és mást kivánnak. Amennyire helyes az egység elve, annyira fontosnak látszik az "különbözőség az egységben" elv figyelembevétele is.

A hálózatokat az államigazgatási és a szakszervezeti strukturával összhangban kell megszervezni, illetve müködtetni. Tevékenységükkel a felügyeleti és a fenntartó szerveknek tartoznak felelősséggel. A hálózati központ feladatait továbbra is a hálózatot müködtető szerv előirásai és a Müvelődésügyi Minisztériumnak a szakfelügyelet jogkörében kiadott utasitásai, irányelvei határozzák meg.

A hálózati központoknak hatósági jogkörük a jövőben sem lesz, kivéve, ha felügyeleti szerveik ilyennel ruházzák fel őket. Szakirányitásuk módszertani-koordinativ és szolgáltató tevékenységben valósul meg. Munkájukban az instruáló tevékenység mellett olyan szolgáltatások kiépitésére kell törekedniük, amelyeknek igénybevétele előnyös a tagkönyvtáraknak. Az egész hálózat tevékenységére vonatkozó fejlesztési tervek összeállitását, a kölcsönös előnyökkel járó munkamegosztást kell előtérbe helyezniük. Fejleszteni kell a hálózatok közötti, valamint a könyvtárak közötti együttmüködést, s ezt a szakkönyvtáraknál a gyüjtőköri együttmüködésen felül a szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatásokra is ki kell terjeszteni, különösen a társadalomtudományokban.

A most folyó közigazgatási átszervezés — még ha átmenetileg és egyes helyeken nehézségeket okozhat is — végső soron kedvezően befolyásolja a tanácsi könyvtárak fejlődését. A közigazgatási egységek összevonása kevesebb, de anyagilag jobban ellátott fenntartó szervre bizza a könyvtárak gondozását. A helyi önállóság és ebből következően a helyi felelősség megnövekedésének az ellátás javitásához kell vezetnie (például több tanács közös körzeti könyvtárai). Az átszervezéssel párhuzamosan azonban biztositani kell, hogy a városok és a nagyközségek könyvtárainak a közigazgatási határokon tullépő feladatai és szolgáltatásai megerősödjenek. Ehhez a megfelelő személyi és anyagi feltételeket vagy a megyei könyvtárnál, vagy az érdekelt könyvtáraknál kivánatos biztositani.

AZ ÁLTALÁNOS ELLÁTÁS

Az általános nyilvános könyvtári ellátás leggazdagabb, hosszu történeti időszak alatt kialakult gyüjteményei az Országos Széchenyi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, valamint a tudományegyetemi könyvtárak. Ezek közül az Országos Széchenyi Könyvtár, a nemzeti könyvtári feladatokat végzi, a többiek pedig a fenntartó intézményük kutatási és oktatási szükségleteit szolgálják. Ezenkivül — nyilvános könyvtárként — a széles olvasó közönség rendelkezésére is állnak, s gyüjteményeik egy részével országos szakkönyvtári feladatokat látnak el.

A területi általános nyilvános könyvtári ellátás intézményei megyénként hálózatokba tömörülnek. Ezeket olyan ellátási rendszernek kell felfogni, amelynek központja a kor társadalmi, gazdasági és politikai követelményeinek megfelelő, tudományos munkára és tájékozódásra is alkalmas nagykönyvtár. A központi (megyei) könyvtárak gyüjteményét, szolgáltatásaik nagyságrendjét az adott megye és székhelye gazdasági, társadalmi és kulturális szükségletei határozzák meg. Ezeket a könyvtárakat alkalmassá kell tenni a termelés és az irányitás (közigazgatás) mindinkább interdiszciplinárissá váló szakirodalmi igényeinek kielégitésében való részvételre, illetve a megye gazdasági és kulturális szükségletei által meghatározott tudományágakban a kutatás támogatására. Ez egyfelől saját állományuk ilyen irányu fejlesztését, másfelől az országos és más szakkönyvtárak,tájékoztatási intézmények szolgáltatásainak fogadására és továbbitására való felkészülésüket követeli meg.

A területi ellátás szempontjából a központi könyvtárhoz csatlakoznak a kisebb tájegységek központjában, illetőleg a városokban és városi területeken müködő alközpontok, továbbá a községek és kisebb városrészek helyi könyvtárai. Ezt a rendszert egészitik ki az olvasási kultura egyéb terjesztői: a müvelődési autók könyvállomásai, a bibliobuszok kölcsönzőhelyei, a tanyai könyvkölcsönzők, a klubkönyvtárak, a külterületi, kórházi és szociális otthoni fiókok, könyvkölcsönzők. (Az általános területi ellátás részletes leirását az "Alapelvek és követelmények a közmüvelődési könyvtárak fejlesztésében" c. dokumentum tartalmazza.)

A fővárosban és vonzáskörzetében a lakóhely szerinti ellátás megtervezése sajátosan alakul. Külön lépcsőfokként kell számolni a hálózat központi könyvtárával, amely a megyei könyvtárakra jellemző feladatokon kivül jelenleg országos szakkönyvtári feladatokat is ellát. Jelenleg elhelyezésének és ellátottságának kedvezőtlen volta miatt mindkét feladatot csak korlátozott mértékben teljesitheti. Távlatilag szükséges a központ uj épületének felépitése és a ma még hiányzó mintegy 6-8 megyei könyvtár méretü kerületközi könyvtárnak a megteremtése.

Az általános könyvtári ellátás hatékonysága és gazdaságossága jelentős mértékben függ a tudományos és szakkönyvtárak, szakirodalmi tájékoztatási intézmények, illetve a szakszervezeti és iskolai könyvtárak lététől és müködésétől. Az országos szakkönyvtárak és tájékoztatási intézmények, valamint az egyetemi könyvtárak dokumentumbázisát és szolgáltatásait területileg az általános könyvtárak hasznositják, illetve közvetitik. Nem feledkezhetnek meg a területükön müködő nem nyilvános vagy korlátozott nyilvánosságu szakkönyvtárakkal való együttmüködésről sem. (A szakterületi ellátás regionális vonatkozásairól a következő szakaszban lesz szó.)

A lakóhely szerinti ellátás megszervezésénél a szakszervezeti könyvtárakat nagy társadalmi jelentőségüknek és felkészültségüknek megfelelően kell figyelembe venni. A szakszervezeti könyvtárak az általános nyilvános könyvtári ellátást lényeges ponton egészitik ki:a munkahelyeken vagy közvetlen közelükben nyujtanak könyvtári szolgáltatásokat. Főként a vállalatok, üzemi lakótelepek, bányászfalvak, állami gazdaságok tartoznak hatáskörükbe, de a lakóhely szerinti ellátás hézagainak kitöltésébe is bekapcsolódhatnak, ha a tanácsok biztositják ehhez a kellő feltételeket.

A gyermekkönyvtári és az iskolai könyvtári ellátást egymással összhangban, a gazdaságossági-hatékonysági szempontoknak megfelelően kell fejleszteni a jelenleginél lényegesen több erőforrás felhasználásával. A gyakorlatban kell érvényt szerezni annak az elvnek, hogy az életbe önálló tájékozódásra képes, és az önálló tájékozódás szokását magukkal vivő korosztályok lépjenek ki.

Az általános ellátás rendszerének müködésével és szolgáltatásaival kapcsolódnia kell a területének valamennyi társadalmi tevékenységéhez. Az általános gyüjtőkörü könyvtár — különösen annak városi változata — a továbbiakban már nem csak szorosabban vett közmüvelődési intézmény. Ezért a jövőben az általános könyvtár tipus-megjelölést kivánatos használnunk, amelyet a tanácsi könyvtárak esetében nyilvános jelzővel egészithetünk ki.

SZAKTERÜLETI ELLÁTÁS, ORSZÁGOS ÉS REGIONÁLIS SZINTEN

A szakirodalom országos hozzáférhetőségének előfeltétele, hogy — az általános nyilvános könyvtári rendszerrel való szoros egységben — szakterületenként is meg legyenek szervezve a dokumentumbázisok és a dokumentum-áramlási csatornák.

Olyan rendszer kialakitására van szükség, amelynek egyik pólusán az egyes szakterületek szakirodalmi ellátásáért felelős nagy nyilvános könyvtárak, illetőleg tájékoztatási intézmények állnak (a köréjük csoportosuló kooperáló könyvtárak együtteseivel), a másikon pedig a helyi igényeket kielégitő könyvtári-tájékoztatási szervek helyezkednek el.

A szakterületi ellátás a gyüjtőköri együttmüködésre alapozva épitendő ki. Az elsődlegesen könyvbeszerzési tartalmu együttmüködést tovább kell fejleszteni a nem hagyományos dokumentumok, időszaki kiadványok teljesebb spektrumu gyüjtésére, ezen tulmenőleg pedig tájékoztatási szolgáltatások munkamegosztáson alapuló létrehozására. Bármennyire nélkülözhetetlen a kooperációs körök müködése, mégis szükségszerüen csak komplementer jellegü tevékenységet jelent: arra hivatott, hogy támogassa, kiegészitse az adott szakterület gondozásáért elsősorban felelős országos szakkönyvtár munkáját.

Az egyes szakterületek szakirodalmi ellátásának gondozásáért felelős országos (önállóan vagy egyetemi keretben müködő) szakkönyvtár, vagy a maga szakterületén ehhez hasonló funkciót betöltő tájékoztatási intézmény feladata, hogy (a szakterület tudományos intézményeivel, kutató és gyakorlati szakembereivel szoros kapcsolatot tartva) nyomon kövesse a kutatási és termelési-gyakorlati tevékenység szakirodalmi igényeinek alakulását, ennek nyomán országos követelményeket kielégitő és a tudomány fejlődését tükröző állományt épitsen ki, s biztositsa annak használatát. A gyüjtendő dokumentumtipusok körét elsősorban a szükségleteknek megfelelően kell meghatározni. A müszaki és természettudományok területén különös gondot kell forditani a periodikumok, a nem hagyományos dokumentumfajták és a kevésbé ismert nyelvü, de releváns dokumentumok gyüjtésére.

Az országos szakkönyvtár gyüjtési tevékenysége a széleskörü hasznositást szolgálja, aminek csak egyik módja a közvetlen rendelkezésre bocsátás. Szolgáltatásai másik körét a saját és a kooperációs kör állományának feltárására épülő könyvtári-bibliográfiai-dokumentációs tevékenység alkotja. Az országos szakkönyvtár feladatkörének szerves része a tájékoztatási szolgáltatások önálló, vagy kooperativ vállalkozások formájában való közvetlen előállitása, valamint a vállalati-intézményi szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatások kibontakozásának elősegitése saját dokumentumbázisa révén. (Mindez nem zárja ki azt, hogy országos jellegü szakirodalmi szolgáltatások könyvtári területen kivül ne lennének fenntarthatók és kifejleszthetők.)

A szakterületi ellátásban regionálisan is gondoskodni kell a szakirodalom hozzáférhetőségéről. Ezt a gyors városiasodás közvetlen következményein kivül a vidéken élő értelmiség számának rohamos növekedése indokolja. Fontos körülmény az is, hogy a főiskolai-technikumi rangu, nagy könyvtárakkal el nem látott vidéki felsőoktatási intézmények száma állandóan növekszik. Egyre szélesebb körben terjed el az intézményi-szervezeti kereteken kivül végzett, nem hivatásszerü kutatómunka, amely nem támaszkodhat intézményi szakkönyvtárra. E használói igények számára az általános nyilvános könyvtárak — különösen az egyetemi és a megyei könyvtárak — közvetitik az országos szakkönyvtárak állományát és szolgáltatásait, illetve részint saját állományukkal és szolgáltatásaikkal elégitik ki őket.

A regionális könyvtár a megyénél nagyobb országrészt lát el, pontosabban: az ott felmerülő, elsősorban intézményen kivüli kutatási és egyéb szakirodalmi igényeket elégiti ki. Feladatkörébe egyaránt beletartoznak a hagyományos könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások, valamint a könyvtárközi — értelemszerüen elsősorban az általános nyilvános könyvtáraknak nyujtott — szolgáltatások. Elképzelhető, hogy egyéb feladatokat is vállal (tudományszervezési, kiadási, tárolókönyvtári stb.).

Egy-egy országrész eredményes szakterületi ellátása feltételezi a régió könyvtárainak szer-

vezett együttmüködését. Ezeknek olyan gyüjtőköri és szolgáltatási munkamegosztást kell kialakitaniuk, amely megfelel a régió társadalmi szükségleteinek. A regionális kooperációs körök központjaiként elsősorban a vidéki tudomány-, esetenként szakegyetemek könyvtári és egyes megyei könyvtárak kerülnek számitásba. A kooperációban a vidéki szakegyetemek és főiskolák, kórházak, nagyüzemek, kutató- és tervezőintézetek könyvtárai vesznek részt.

A jelentős többletfeladatot és többletköltséget jelentő regionális funkciók ellátására az emlitett könyvtárak eredményesen csak akkor vállalkozhatnak, ha e célra rendszeres külön — az országos szakfelügyelet által biztositott — anyagi támogatásban részesülnek.

Regionális sikon célszerü azoknak a nagy egyházi könyvtáraknak az állományát is figyelembe venni, amelyek jelentős történeti értékü társadalomtudományi gyüjteményekkel rendelkeznek. Ezek különösen a regionális és a megyei könyvtárakkal épithetnek ki termékeny munkakapcsolatokat.

A szakterületi ellátás helyi szintjét a vállalati, intézeti szakkönyvtárak tájékoztatási egységei alkotják. E szervek munkájának középpontjába a vállalat, intézet tájékoztatási rendszerébe ágyazott, a helyi igényeknek megfelelő dokumentumbázisra épülő, helyi jellegü szakirodalmi tájékoztatási tevékenységet kell helyezni. A helyi igényekhez igazodóan a vállalati, intézeti szakkönyvtár különféle tipusait kell kialakitani, különböző nagyságrendekben. Ha a vállalat, intézet szakirodalmi információellátását könyvtári szervezeti egységre támaszkodva kivánja biztositani, akkor tájékoztató könyvtár kifejlesztésére kell törekedni. Ennek kritériumai: a gyüjtés sulypontját a nem hagyományos dokumentumok és időszaki kiadványok képezik; a központi tájékoztatási szolgáltatások felhasználása és a helyi feltáró tevékenység révén biztositott a helyi igényeknek megfelelő visszakeresés; szelektiv, differenciált, feladatokra és személyekre cimzett információs szolgáltatásokat nyujt. Ha a vállalat a szakirodalmi információ szükségletét nem a szakkönyvtár fejlesztésével oldja meg, ebben az esetben is biztositania kell a szakirodalmi tájékoztatási részleg kapcsolatát a dokumentumbázissal (akár a saját szakkönyvtárral, akár vállalaton kivüli gyüjteménnyel, illetőleg központi szolgáltatással).

IRÁNYITÁS, SZAKFELÜGYELET

Az 1956. évi 5. számu tvr. a könyvtárak feletti szakfelügyeletet a müvelődésügyi miniszterre bizta. Ezt a rendeletet támasztják alá a 2046/1967. 2067/1968. Korm. számu, az ágazati irányitással kapcsolatos jogszabályok. A szakfelügyelettel szemben, különösen a gazdasági irányitás uj rendszerének bevezetése óta megváltoztak a követelmények. Ezek az alábbiakban körvonalazhatók: közvetlen utasitás helyett jogszabályok, irányelvek, állásfoglalások stb. kiadása; az alapvető általánosan érvényes müködési, szervezési és együttmüködési kérdések szabályozása; a könyvtárosok és tájékoztatási szakemberek képzésének és továbbképzésének biztositása; a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási rendszer müködésének elősegitése központi szolgáltatások szervezésével.

A szakfelügyelet több vonatkozásban helyesen alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez. A könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás továbbfejlesztése a fejlődő társadalmi szükségletekkel való összhangjának folyamatos biztositása mégis megköveteli a további erősitését, kapcsolatrendszerének tökéletesitését:

- Az országos szakfelügyelet a nem nyilvános könyvtári területet irányitsa mind kevésbé közvetlenül, ehelyett az eddiginél jobban segitse a központi szolgáltatások hatékony rendszerével, a könyvtáros-tájékoztató képzés korszerüsitésével, irányelvek és normativák közzétételével, jogszabályok kiadásával.
- Az érdekelt minisztériumokkal — a jelenlegi helyzetet alapulvéve — olyan módon rendezze illetékességét a szakirodalmi tájékoztatás szakfelügyeletében, hogy optimális mértékben biztositható legyen e két rokontevékenység együtthatása, együttmüködése, számos helyen együttélése.
- A szakfelügyeleti munkában — egyebek között a Magyar Könyvtárosok Egyesületében

és a Tudományos Tájékoztatási Egyesületben rejlő lehetőségek kihasználásával — fokozottabban kell figyelembe venni a könyvtárosok és tájékoztatók, valamint a felhasználók véleményét, a tudomány, a gazdaság és a kultura felől megfogalmazott igényeket és következetesebben kell ellenőrizni és számonkérni a területre vonatkozó jogszabályok és döntések megvalósitását. Ennek érdekében tovább kell fejleszteni a szakfelügyelet szervezetét.

— Mind az ellátást, mind az irányitást szilárdabb tudományos alapokra kell helyezni. Ennek érdekében fejleszteni kell a könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatásokat — elsősorban a táradalmi szükségletek feltárása, a szolgáltatások hatásfokának vizsgálata, a dokumentumbázis elemzése, a "technológia" korszerüsitése és racionalizálása területén. Megoldandók a kutatásszervezési feladatok, s biztositani kell a személyi és anyagi feltételeket (beleértve a gépi felszerelést, a publikálási lehetőségeket és az eredmények alkalmazását).

— Biztositani kell, hogy az intézmények a szolgáltatásaikban, szakmai- módszertani tevékenységükben jobban éljenek a nemzetközi együttmüködés, munkamegosztás lehetőségeivel.

— Az országos szakfelügyeletnek szüksége van hatékony, a feladatai nagyságához mért központi alapokra.

— A müvelődésügyi miniszter szakmai tanácsadó szervét, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsot tovább kell fejleszteni: egyrészt a jövőben a többi érdekelt főhatóság és társadalmi szerv felkérésére is vállalhasson döntéselőkészitő-tanácsadó szerepet, másrészt a Tanács tagságába kerüljenek be a legfontosabb könyvtárfenntartó szervek képviselői is.

— A Könyvtártudományi és Módszertani Központot — az országos szakfelügyelet eszközét — tovább kell fejleszteni. A könyvtárpolitikai döntések tudományos megalapozottsága érdekében erősiteni kell a keretei között folyó kutatásszervezést, és kutatómunkát; a könyvtárügy egészében jelentkező, legfontosabb problémák megoldásának elősegitésére kell koncentrálnia, s ennek során a szakértők széles körét kell munkájába bevonnia; előrehaladást kell elérnie a továbbképzésben; az igényekhez igazodó differenciált tájékoztatási szolgáltatásokat kell nyujtania; munkáját a hálózatokkal összhangban és a könyvtári, szakirodalmi tájékoztatási szervekkel együttmüködve kell végeznie.

A tárcák, országos hatáskörü szervek, megyei tanácsok az irányitásuk alá tartozó szakterület igényeihez igazodva, figyelembe véve a könyvtárügyi jogszabályokat és könyvtárpolitikai irányelveket, gondoskodjanak arról, hogy a felügyeletük alá tartozó könyvtárak, szakirodalmi tájékoztató intézmények rendeltetésüknek megfelelően müködjenek. A felügyeleti szervek — számitásba véve az irányitásuk alá tartozó intézmények fokozódó önállóságát — biztositsák a könyvtárügyi jogszabályok betartását, a hálózati központok utján pedig mozditsák elő, hogy intézményeik feladataikat az ellátandó terület, illetve szakterület sajátos követelményeinek megfelelően, ésszerü együttmüködés keretében lássák el.

A fenntartó szervek ösztönözzék intézményeiket arra, hogy kivegyék részüket a kölcsönös előnyöket biztositó országos, területi és szakterületi munkamegosztásból, és gondoskodjanak arról, hogy intézményeik anyagi-személyi ellátottsága a feladatokhoz szabott mértékben biztositva legyen. Ennek keretében fordítsanak fokozott gondot arra, hogy az intézmények állománygyarapitási keretei a dokumentumtermés növekedésének és az árak emelkedésének megfelelően alakuljanak.

Az irányitás minden szerve és szintje között meg kell szervezni a kétirányu információcserét. Ennek szükségességét alátámasztja a fenntartói és felügyeleti, valamint a szakfelügyeleti (ágazati) tevékenység hatékonyabbá tételének követelménye.

Végül az utóbbi években bekövetkezett fejlődés, valamint a közeljövőben várható további változások szükségessé teszik a könyvtárügy és szakirodalmi tájékoztatásügy jogi alapjainak, az érvényben levő jogszabályoknak a felülvizsgálatát és a szükséges módositásoknak az elő-

készitését, illetőleg érvénybeléptetését is. E munka során el kell érni, hogy a valóságos fejlődés és a jogszabályok között keletkezett ellentmondások megszünjenek, a jogszabályok a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia eredményeinek felhasználásával ugy nyerjenek megfogalmazást, hogy hosszabb időre rögzitsék a továbbfejlesztés lehetőségeit és feltételeit, céljait és kereteit, és biztositsák a szolgáltatások minőségének és hatékonyságának jelentékeny fokozását. Kivánatos, hogy a jogszabály-módositások mielőbb megtörténjenek, s a további gyakorlat vezérfonalává válhassanak.

JEGYZETEK

1. A vidéken élő pedagógusok mintegy 55o/o-a iratkozott be valamely könyvtárba. A tanitók 47, az általános iskolai tanárok 57, a középiskolai tanárok 72o/o-a használ könyvtárat. (A vidéki értelmiség és a könyvtár kapcsolatát vizsgáló felmérés adataiból).

2. A Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtára már a vonatkozó jogszabály megjelenése előtt megkezdte az egyetemi hallgatók szakirodalmi tájékozódásra való oktatását.

3. A tanácsi könyvtárakat használók több mint fele ma is gyermek- és ifjusági olvasó (37.8o/o, ill. 20o/o). Az aktiv korosztályok alacsony százalékban vannak képviselve. Ezen a helyzeten hosszu idő óta nem lehetett lényegesen változtatni.

4. A tanácsi könyvtárak állománygyarapitási keretei költségvetésből és egyéb forrásokból származó országosan az 1964. évi 44.1 millió Ft-ról 1968-ig 34.8 millió Ft-ra csökkentek. A szakszervezeti könyvtárakban 1966-ban országosan 10.8 millió Ft állománygyarapitási hitel állt rendelkezésre, 1968-ban már csak 9.6 millió. A helyzetet sulyosbitotta, hogy az igazán szinvonalas állományépitést lehetővé tevő költségvetési előirányzat aránya az erősen lecsökkent kereteken belül is romlott. Az 1969. évi mérsékelt, a tanácsi és szakszervezeti könyvtárakban együttesen 3 millió Ft-t meg nem haladó emelkedés alig több, mint az 1968. évi szinten maradás.

   A negyedik ötéves terv időszakában 1971-re 4 millió Ft, a további évekre pedig 3-3 millió Ft könyvbeszerzési keretfejlesztést vett a Pénzügyminisztérium figyelembe. Kizárólag a fenntartó tanácsokon mulik az, hogy e fejlesztési lehetőségeket terveiken miként realizálják. A javasolt fejlesztés azt jelenti, hogy a tanácsi általános nyilvános könyvtárak az 1970. évi költségvetés 26.3 millió Ft-ot kitevő könyvbeszerzési előirányzatával szemben 1975-ben 42.3 millió Ft könyvbeszerzési kerettel rendelkeznek. Ez közel 61o/o-os fejlesztésnek felel meg.

5. 1968/69-ben egy-egy általános iskolai tanulóra 1,4 Ft, egy-egy középiskolaira 8,6 Ft összegü könyvbeszerzés jutott. A kb. 6200 iskolai könyvtárban mindössze 4,4 millió kötet áll kb. 1 millió 600 ezer tanuló rendelkezésére. (Az általános iskolák tanulói könyvtárai közül majdnem ezerben nincs több 100 kötetnél, több mint 3 ezerben pedig 500 kötetnél.) Az ipari tanulóintézetek 175 ezer neveltjére éveken keresztül 4-500 ezer Ft összegü könyvgyarapodást biztositottak, 1968-ban ez a keret 900 ezer Ft-ra emelkedett (egy tanulóra 3 Ft, illetve alig több mint 5 Ft.)

6. A tanácsi könyvtárak állományának 22o/o-a gyerek- és ifjusági könyv, mig az olvasók 37,8o/o-a 14 év alatti. Egy 14 éven aluli olvasóra 6,2 könyv esik, egy 14 év feletti olvasóra 13,3 könyv. A gyermekkönyv-állomány éviforgási sebessége 4,9, a felnőtté 1,8; ez is hozzájárult ahhoz, hogy a gyerekkönyvek mintegy 1/3-a elrongyolódott.

7. A könyvterjesztés adatai szerint a közületi vásárlások 1963. évi 26.2o/o-a összforgalmi részesedésről évről-évre csökkentek, és 1968-ban már csak 19,7o/o-ot tettek ki. 1969-ben – főként a szakkönyvtári vásárlások révén – az arány 21.7 o/o-ra javult. A forgalom volumene ugyanakkor lényegében azonos maradt (1963-ban 721,9 millió Ft, 1968-ban 716,3 millió Ft.).

8. A szakirodalmi ellátottsági vizsgálatok arra a kérdésre kivántak választ kapni, hogy az egyes szakterületeken a világ irodalmi termése milyen arányban érkezik be a hazai szakkönyvtárakba és azok között hogyan oszlik el. 1970 végéig három szakterületen folyt ilyen vizsgálat: állam- és jogtudomány, szociológia és lélektan. A vizsgálatok egyrészt a szakterület lehető teljes folyóiratjegyzékét, illetve meghatározott idő alatt a világnyelveken megjelent könyvek válogatott jegyzékét hasonlitották össze az Országos Széchényi Könyvtár központi katalógusaival.

   Az állam- és jogtudomány területén a szakkönyvek 48 o/o-a, a folyóiratok 35 o/o-a érkezik hazánkba. A beszerzett könyvek 83 o/o-a, a folyóiratok 79 o/o-a budapesti könyvtárakban található meg.

   A szociológia terén a könyvek 71 o/o-a, a folyóiratok 45 o/o-a, a könyvek 90 o/o-a Budapesten van.

   A lélektani könyvek 37 o/o-a, a folyóiratok 38 o/o-a található meg Magyarországon. A könyvek 81 o/o-a, a folyóiratok 80 o/o-a Budapesten található meg.

9. Az USA egyetemi és főiskolai könyvtárai egyesitett gyarapitási statisztikája szerint 6 év alatt egy kötet átlagára 4,84 $-ról 6,16 $-ra emelkedett (27.3 o/o). Az angol könyvárak növekedéséről a Bookseller tájékoztat: 1955-1967 között 140 o/o-kal emelkedett az angol könyvek ára, az évi átlag 7,5 o/o-os áremelkedés volt.

   A Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtárában, a Budapesti Egyetemi Könyvtárban és az Országos Pedagógiai Könyvtár és Muzeumban 1960-1970 között könyvbeszerzésre forditott összeg összesen 80 o/o-kal nőtt, a beszerzett müvek száma ezzel szemben 4 o/o-kal csökkent.

   A folyóiratok árának átlagos emelkedése az elmult 10 évben 235 o/o-os, ezen belül a nyugati folyóiratoké 290 o/o-os, a népi demokratikusaké 120 o/o-os volt.

   A Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtárában, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Muzeumban, a Budapesti Egyetemi Könyvtárban és a Budapesti Orvostudományi Egyetem Könyvtárában a kurrens folyóiratbeszerzésre forditott összeg 117 o/o-kal nőtt, a beszerzett folyóiratok száma pedig 10 o/o-kal csökkent. (Ezen belül a Budapest Müszaki Egyetem Központi Könyvtárában a nyugati folyóiratok beszerzésére forditott összeg 10 év alatt 14-szeresére, a folyóiratok száma ezzel szemben csak 3,5-szörösére emelkedett.)

10. Az elmaradást hadd illusztráljuk a Budapesti Egyetemi Könyvtárral. Az egyetemek a mult század 70-es éveiben, tehát a mai könyvtárépület felépitésekor 2000 alatt volt a hallgatói létszáma. Jelenleg – a hittudományi és az orvosi kar leválása után is – csaknem 8000. Ezt a hallgatóságot a könyvtár mintegy száz éve felavatott 150 személyes olvasótermében szolgálja ki ma is, holott a könyvtárépités világszerte elfogadott normái szerint a hallgatók 10-30 o/o-át kitevő férőhellyel kellene rendelkeznie. Az orvostudományi egyetem könyvtárának meg éppen csak 46 személyes olvasóterme van 3755 hallgató számára.

11. A Müvelődésügyi Minisztérium a negyedik ötéves terv könyvtári beruházásaiként Bács, Békés, Hajdu és Szabolcs megye megyei könyvtárainak létesitését javasolta. Városi könyvtárak létesitésével számol a Müvelődésügyi Minisztérium Borsod, Győr, Pest, Somogy, Szabolcs, Tolna és Veszprém megyében, Budapesten pedig néhány kerületi könyvtár épitésével.

Miskolcon a városi és megyei könyvtár, Szegeden az egyetemi, városi és megyei könyvtár együttes elhelyezése oldódik meg.

A könyvtári szolgáltatás megjavitása érdekében a Müvelődésügyi Minisztérium 8 bibliobusz és mintegy 50 könyvtári mikrobusz beállitását javasolta a negyedik ötéves terv időszakában.

A gépesitési program első szakaszának megvalósitására a negyedik ötéves tervben 30 millió forintot irányozott elő gépek beszerzésére.

12. Az egyetem nappali, esti és levelező, valamint kiegészitő tagozatain 1950-1969-ig végzett 913 könyvtárosból jelenleg 610 dolgozik könyvtárban.

Az egyetemi, főiskolai végzettségü könyvtárosok – főleg az egyéb szakterületeken is képzettek – elvándorlására jellemző, hogy a tudományos és szakkönyvtárakban 1966-1970. között 1200-ról 1000 főre (17 o/o-kal) apadt a létszámuk.

13. 1966-ban a felsőfoku szakképzettségüek megoszlása a következő volt: társadalomtudományi 60 o/o; idegen nyelvi 20 o/o; természettudományi 5 o/o; müszaki 5 o/o; mezőgazdasági 3 o/o; orvosi 0,1 o/o; egyéb 6,9 o/o.

14. Összehasonlitásul; a Szovjetunióban 1400-1500 falusi lakosra jut egy könyvtáros, Romániában és Bulgáriában 3-4000 lakosra, hazánkban pedig 10-15 ezer, aprófalvas megyékben 40-50 ezer falusi lakosra jut egy könyvtáros.

15. Az ország 5771 általános iskolájának egyikében sincs függetlenitett könyvtáros. 592 középiskolánkra pedig 84 függetlenitett iskolai könyvtáros esik.

16. A tanácsi könyvtárakban – amelyek számára a képzés 1965 óta kizárólag a debreceni és szombathelyi tanitóképzőkben folyik – 1966-ban 192 szakképzetlen könyvtáros dolgozott középfoku munkakörben. A szakképzetlenek létszáma 1970-ben 340 főre emelkedett, annak ellenére, hogy 1967 óta nem is volt jelentős létszámfejlesztés.

A két tanitóképzőben és a SZOT iskolán együttvéve 1965-1969 között 700 hallgató végzett a népmüvelő-könyvtáros szak nappali és levelező tagozatain. Ezek közül 196 fő dolgozik jelenleg különböző könyvtárakban és ebből a tanácsi hálózatban csak 75 fő.

Az adatok alapján tehát a tanácsi hálózat szakképzési szükséglete négyszeresen felülmulja a képzési kapacitást.

17. A fővárosi ellátottsági szint jellemzésére csak néhány összehasonlító adat 1969-ből:

	Népesség	A szolgálati helyek száma	A könyvtári helyiségek alapterülete (m^2)	A beiratkozott olvasók száma
Miskolc	175 000	32	3 107	22 171
Bp. XIII. ker.	155 000	8	877	11 711
Szeged	121 000	21	1 737	15 317
Bp. IX. ker.	114 000	10	1 287	14 653
Bp. XX. ker.	111 000	7	428	7 068
Bp. II. ker.	100 000	3	258	6 426
Bp. XVIII. ker.	89 000	5	272	5 232
Győr	83 000	14	1 695	9 682
Bp. IV. ker.	80 000	5	646	6 877
Székesfehérvár	77 800	13	2 400	9 451
Bp. X. ker.	75 000	4	309	5 509
Tatabánya	63 200	8	1 788	7 422
Bp. XVI. ker.	61 000	5	488	5 097
Kaposvár	50 400	12	2 398	12 435
Bp. XVII. ker.	49 000	6	249	4 698

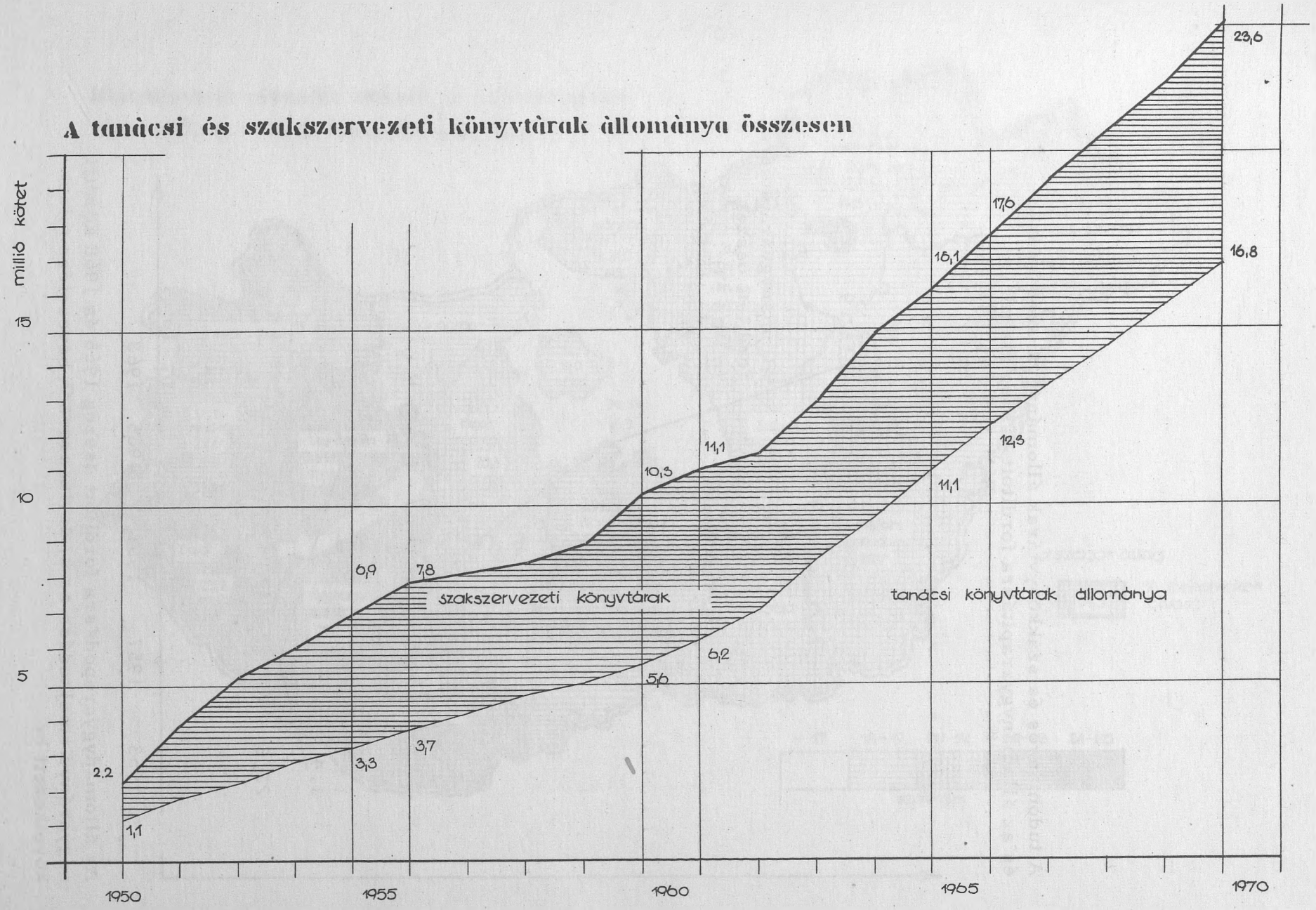
A tanácsi és szakszervezeti könyvtárak állománya összesen
millió kötet
15
10
5
23,6
17,6
16,1
16,8
12,3
11,1
11,1
10,3
6,9
7,8
6,2
5,6
3,7
3,3
2,2
1,1
szakszervezeti könyvtárak
tanácsi könyvtárak állománya
1950
1955
1960
1965
1970

A tudományos és szakkönyvtárak állománygyarapodásának és az állománygyarapitásra forditott összeg alakulása (1953-1968)

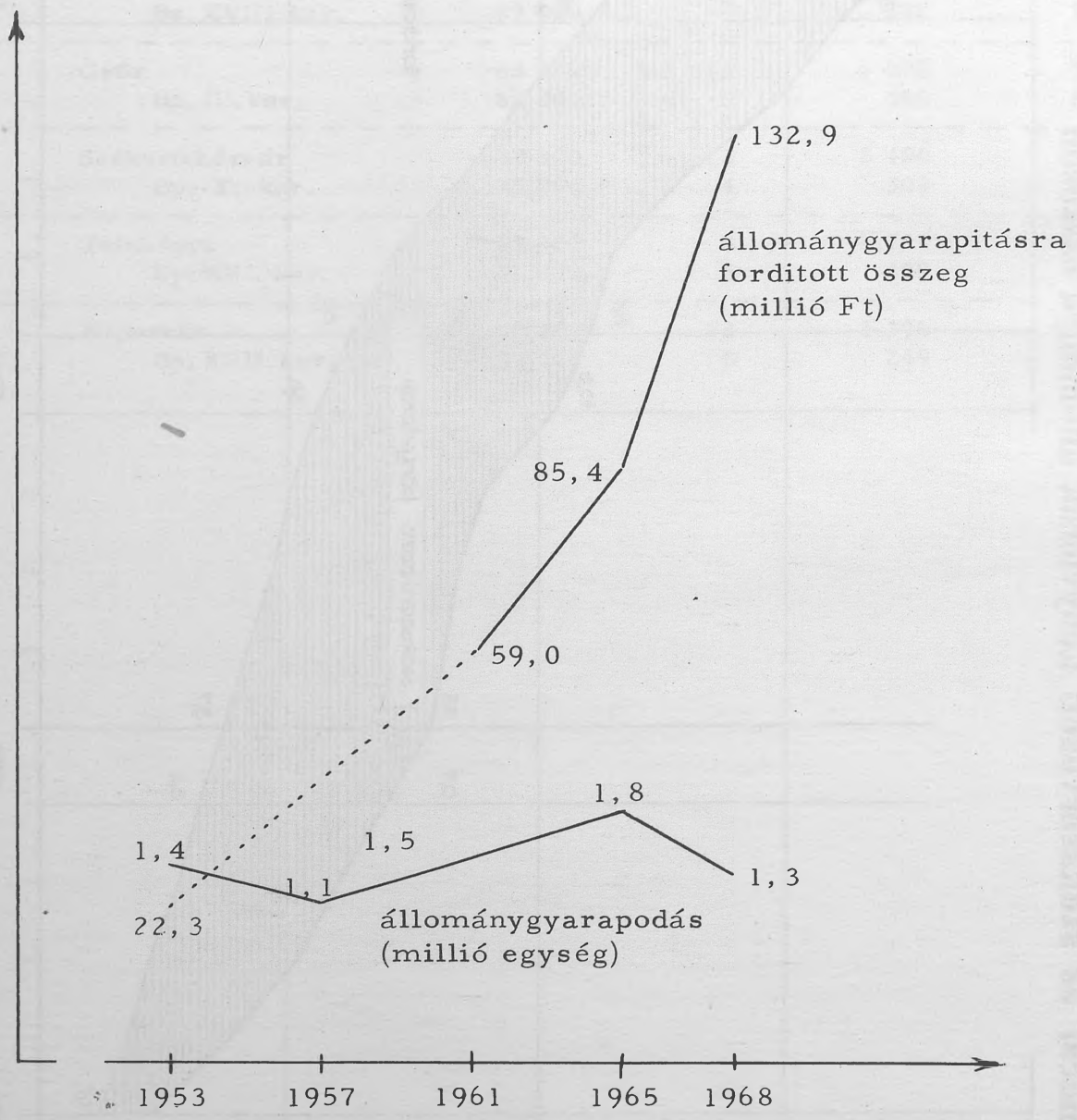

Az állománygyarapodásra forditott összeg 1965 és 1968 közötti nagyarányu emelkedése az uj devizaszorzók bevezetése miatt következett be.

Beiratkozott olvasók száma a lakossághoz viszonyítva (tanácsi és szakszervezeti együtt)

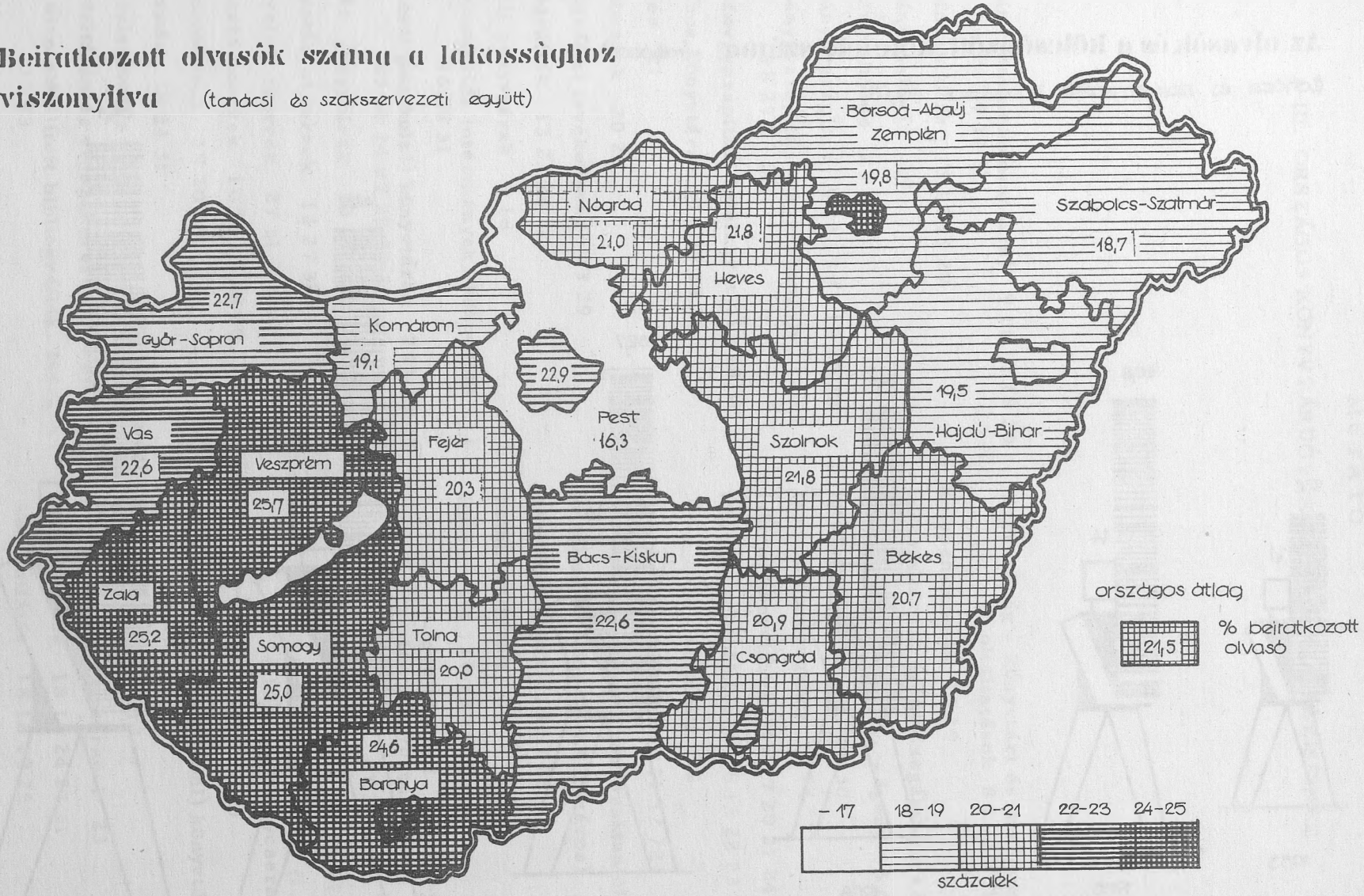

Az olvasók és a kölcsönzött kötetek száma (millióban)

(tanácsi és szakszervezeti könyvtárak együtt)

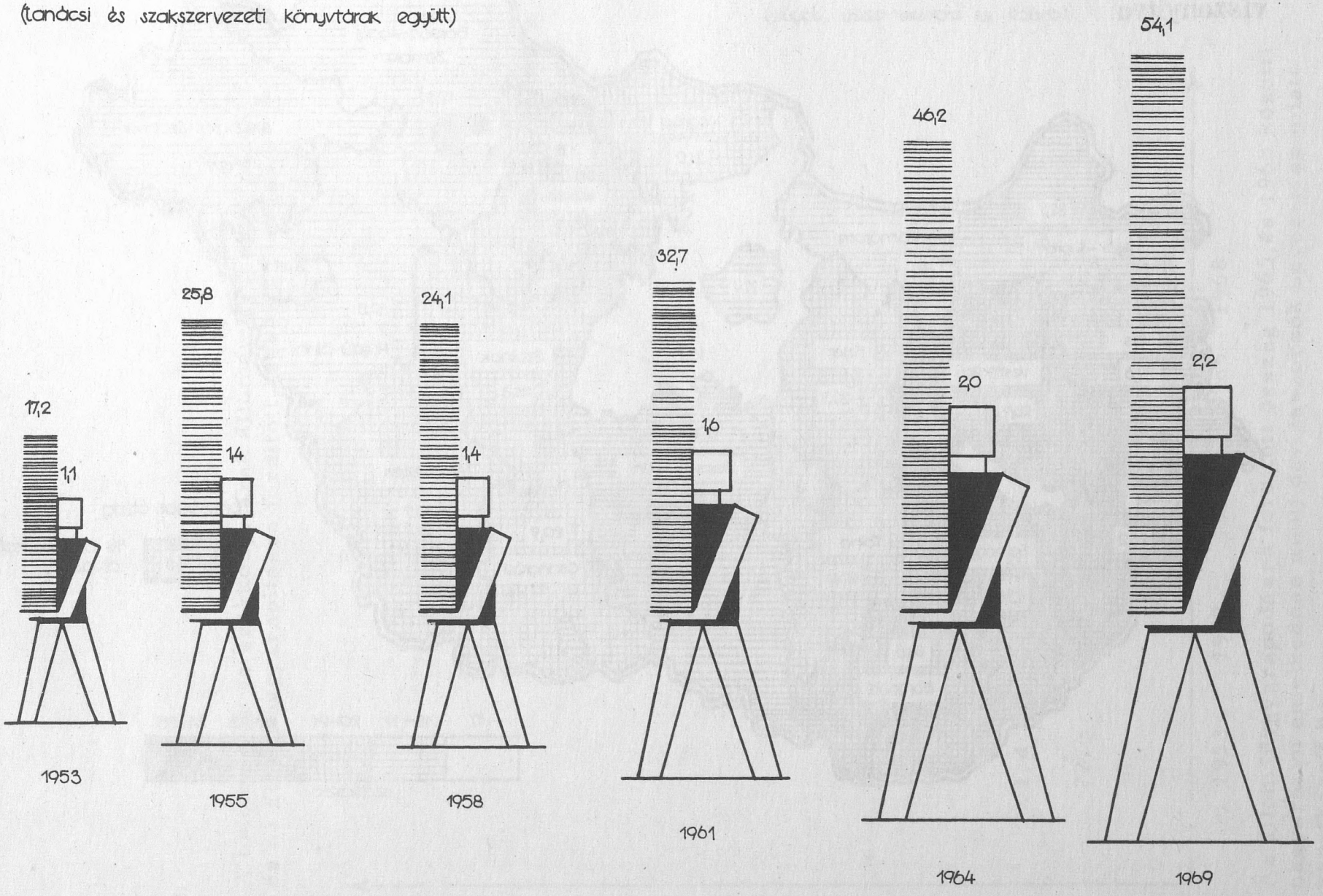

MUTATÓ

A III. ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI KONFERENCIA TÉZISEIHEZ

állomány (dokumentumbázis) 9 16 17 18 20 28 29 30 31

állományalakitás 13 17 19 29

állományapasztás 19

állományfeltárás 29

állománygyarapitás 9 12 13 17 18 19 28

állománygyarapitás - egybehangolt 12 17 18 27 29 30

állománygyarapitási hitelkeret 17 18 31

általános könyvtárak 18 25 28 29

bérezés 21

bibliobuszok 20 28

bibliográfiai tevékenység 13 29

bibliográfiák 13 23 24

családi könyvtárak 9 18

dokumentációs intézmények, központok 11 26 28 31

egyetemi (főiskolai) könyvtárak 7 11 13 17 20 21 24 27 28 29 30

egyházi könyvtárak 30

fejlesztés, -i tervek 12 27 32

felügyeleti szervek 27 31

fenntartó szervek 10 16 17 18 20 27 31

fiókkönyvtárak 19 20 28

gépesités 16 24 31

gépi felszerelés 20

gépi feltárás és visszakeresés 20 26

gépi uton előállitott bibliográfiák, indexek 13 23

gyermek- és ifjusági könyvtárak 17 21 28

hálózati központok 11 12 20 22 27 31

hálózatok 11 12 24 27 28 31

hatékonyság - könyvtári és szakirodalmi szoltáltatások 8 16 28 31

helyben olvasás 13 19

igényfeltárás, igényvizsgálat 6 13 16 29

információszükséglet, - igény 5 6 8 26 28

intézeti könyvtárak 19 30

irodalompropaganda 9 14

iskolai könyvtárak 12 17 20 21 24 28

képzés, továbbképzés 6 12 22 23 30 31

- alapfoku 22

- felsőfoku 11 12 22

- szakképzés, szaktanfolyam 12 22

kerületközi könyvtárak (főváros) 28

kézikönyvtárak 13 17 25

klubkönyvtárak 28

kooperáció 10 15 16 23 30

- gyüjtőköri l. állománygyarapitás - egybehangolt

- hálózati 27 31

- hálózatközi 12 26 27 31

- nemzetközi 16 31 (l. még nemzetközi kiadványcsere)

- területi 12 30

kórházi (szociális otthoni) könyvtárak 24 28 30

kölcsönzés 9 12 13

- könyvtárközi 23

költségvetés 18 19 24 27 31

könyvellátás 18 18 19 25

könyvkiadás, könyvkereskedelem 8 9 17 18

könyvtár és oktatás kapcsolata 7 9

könyvtárellátó 24

könyvtárhasználat 6 7 9 10 18 19

könyvtári butorzat 20

könyvtárépités, korszerüsités 14 19 20

könyvtárépületek 14 19 20 24

könyvtári ellátás 8 10 11 12 21 23 24 25 26 27 28

- lakóhely szerinti 28

- szakterületi 28 29 30

könyvtári szaksajtó 11

könyvtári törvények, jogszabályok 11 12 26 30 31 32

könyvtárközi kapcsolatok, szolgáltatások 20 26 29

könyvtárpolitika 23 31

Könyvtártudományi és Módszertani Központ 12 13 22 23 31

könyvvásárlás 9 17 18

közmüvelődési könyvtárak 11 17

központi ellátás 20

központi szolgáltatások 16 19 23 24 26 30 (l. még az egyes szolgáltatásoknál)

központi szolgáltatások gépesitése 20 26

központi tároló könyvtárak 24

községi könyvtárak 20 21 24 27 28

kutatási tervek 13 31

külföldi folyóiratok lelőhelyjegyzéke 13

letéti rendszer 12 24

Magyar Könyvtárosok Egyesülete 12 23 30

megyei könyvtárak 12 13 17 18 19 20 24 27 28 29 30

módszertani munka 11 12

müvelődési autók 12 20 28

müvelődési házak 19

nem hagyományos dokumentumok 12 19 29 30

nemzeti könyvtár 11 19 23 27

nemzetközi kiadványcsere 19

normativák- könyvtárépület tervezésére 20

- létszámra 21 30

- munkakörök betöltésére 21 30

olvasásszociológia, olvasásvizsgálat 7 8 9

olvasószolgálat 19

országos gyarapodási jegyzék 13 23

országos könyvtáros konferencia 11 12 16 32

Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 11 12 31

raktár, raktározás 19 24

regionális könyvtárak 24 29 30

restaurálás 24

szabadidő 6 9 17

szabadpolc 13

szabványositás 16

szakfelügyelet 11 18 27 30 31

szakirodalmi ellátás, ellátottság 6 17 25 29

szakirodalmi tájékoztatási ellátás 10 26

szakkönyvtárak 11 12 16 17 18 24 26 28

- helyi 6 28

- országos 19 21 23 24 25 27 28 29

szakszervezeti könyvtárak 9 10 12 13 20 21 26 27 28

személyi ellátottság 21 24 27

személyzet 19 22

- könyvtáros 17 23 31

- iskolai könyvtáros 22

- szakkönyvtáros 22

- tájékoztatási szakember 17 23 31

tájékoztatás - könyvtári, szakirodalmi 6 12 13 15 16 20 21 23 24 26 27 31

tájékoztatási rendszer - könyvtári, szakirodalmi 13 15 16 18 19 27 30

tájékoztatási szolgáltatások - könyvtári, szakirodalmi 15 16 26 27 29 30 31

Tájékoztatási Tudományos Egyesület 23 31

tájékoztató tevékenység - könyvtári, szakirodalmi 13 26 29 30

tanácsi könyvtárak 9 12 13 21 24 26 27 28

tanszéki könyvtárak 19

tömegkommunikációs eszközök 9 26

tudományos könyvtárak 11 24 26

vállalati könyvtárak 18 30

városi könyvtárak 13 17 18 19 24 27 28

A konferencia vitája

MEGNYITÓ

A III. Országos Könyvtárügyi Konferenciát (197o. december 15-17.) a könyvtárostársadalom, valamint a társadalmi és tömegszervezetek, a fenntartó szervek és a könytárhasználók képviselőinek részvételével GOSZTONYI János müvelődésügyi miniszterhelyettes nyitotta meg. Beszédében kiemelte, hogy az MSzMP X. kongresszusa után ez a konferencia az első országos jelentőségü kulturális tanácskozás. Fokozza a számvetés szükségességét az a körülmény, hogy a könyvtárügynek az uj fejlődési szakaszban munkaigényesebb, összetettebb feladatokat kell magasabb szinten megoldani. "...a könyvtár, a müvelődésnek ez a hagyományos, de mindig korszerü és állandóan megujulásra kész intézménye igen szorosan ... kapcsolódik a társadalom valamennyi élettevékenységéhez. Jelentősége nem csökken ma sem, a modern tömegközlési eszközök korában sem, sőt azokkal együtt, hatásukkal is megerősödve, változatlanul az egyik alapvető intézmény." Ezért közmüvelődési rendszerünk egészének korszerüsitésével kapcsolatban fontos feladatot jelent "...a könyvtárak közmüvelődési-nevelési feladatainak elemzése". A konferencia - a X. kongresszus után - a legalkalmasabb időben ült össze ahhoz, hogy tisztázza a jövő feladatait.

Gosztonyi elvtárs megnyitója után a konferencia bevezető referátumát KONDOR Istvánné, a Müvelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztályának vezetője tartotta meg. Mivel a referátumot közölte a Könyvtáros 1971. évi 2. száma, célszerütlen lenne a tartalmas és sokoldalu előadás erősen röviditett ismertetésére e helyen is kitérni.

A HOZZÁSZÓLÁSOK

A referátum után megkezdődött a vita. A három nap alatt összesen 42 felszólaló kapott lehetőséget arra, hogy észrevételeit előadja. Rajtuk kivül még többen is jelentkeztek hozzászólásra, de a rendelkezésre álló idő szükössége nem tette lehetővé, hogy szót kapjanak. Hozzászólásaik közlésére azonban mód nyilik a konferencia teljes anyagát tartalmazó kiadványban.

A felszólalók között szerepelt a Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a KISz Központi Bizottsága, a Szakszervezetek Országos Tanácsa, a Közalkalmazottak Szakszervezete és a Vasas Szakszervezet, a Művelődésügyi Minisztérium, a Honvédelmi Minisztérium, a Minisztertanács Tanácsi Hivatala, továbbá a Magyar Irók Szövetsége, a Magyar Pedagógiai Társaság, a Magyar Agrártudományi Egyesület és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete képviselője. Szót kapott a hevesi és a zalai megyei, továbbá az esztergomi városi tanács VB egy-egy munkatársa, ezenkivül a könyvtárakat felhasználó kutatók és a könyvtárak tervezésével foglalkozó épitészek képviselője. A felszólalásoknak ehhez a csoportjához a vitának összesen 19 résztvevője sorolható.

A gyakorló könyvtárosok és szakirodalmi tájékoztatási szakemberek a következő intézményeket képviselték: Országos Széchényi Könyvtár, Országos Müszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, Agroinform, Országos Pedagógiai Könyvtár és Muzeum, MTA Közgazdaságtudományi Intézetének könyvtára; a budapesti és a debreceni egyetemi, a budapesti, miskolci és veszprémi müszaki egyetemi, továbbá a budapesti és a pécsi orvostudományi egyetemi könyvtár; a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a pécsi, szolnoki és veszprémi megyei, valamint a debreceni és hatvani városi könyvtár; a győri SzMT könyvtár, a budapesti iskolai könyvtárhálózat, végüla Pajtás szerkesztőségének archivuma. Összesen 23 gyakorló könyvtáros, könyvtárigazgató, szakirodalmi tájékoztatási szakember kapott szót a konferencián.

A felszólalók nagy száma, a képviselt szakterületek és kérdéskörök széles skálája nem teszi lehetővé a vita részletekbe menő ismertetését. Erre egyébként szükség sincs, hiszen testvérlapunk, a Könyvtáros, nagy terjedelemben ismerteti a vita anyagát. Az alábbiakban tehát csak a konferencia felszólalásainak kristályosodási pontjait, a tanácskozás vezérgondolatait ismertetjük.

Sokan foglalkoztak a könyvtár és a társadalom kapcsolatának témájával; azzal, hogy mennyiben kell a könyvtárnak a társadalom szükségleteit kielégiteni, a társadalomnak pedig az őt szolgáló könyvtárakat támogatni. Jól esett a könyvtárügy szakmán kivüli barátaitól hallani a könyvtárak szerepének hangsulyozását. Amint DARVAS József, az Irószövetség elnöke megfogalmazta:...a könyv szervezi elsősorban az ismereteket, az információkat, a lélektani hatásokat olyanná, ami az embert az önmegvalósitás utjára viszi. ... az egész népmüvelési munka legszilárdabb bázisa a könyvtár."

Darvas József is utalt a könyvtárak és a könyvtárosok nagyobb erkölcsi és anyagi elismertetésének szükségességére, s ez a téma és vonzásterülete jelentős szerepet kapott a konferencia vitájában.

Az intézményi oldalról kiindulva számos felszólaló beszélt a könyvtárak költségvetésének, elhelyezési körülményeinek, személyi ellátottságának, általában: m u n k a k ö r ü l m é n y e i n e k meg nem felelő voltáról. A közművelődési könyvtárak oldaláról BÉKÉS György, a hatvani városi könyvtár igazgatója világitotta meg a kérdést. Könyvtárának költségvetése a város bruttó költségvetésének 1960-ban másfél, 1970-ben már csak fél százaléka volt, s 1971-ben már nemcsak viszonylag, hanem "...abszolut számokban is csaknem két százalékkal csökken ..., ezen belül a könyvbeszerzési hitelkeretek csökkenése mintegy 25 százalékos lesz. ... A könyvbeszerzés folyamatosságának elmulasztása veszélyezteti a korszerü gyüjtemények kialakitását..." Az igy meg nem vásárolt drágább kézikönyvek fél év mulva már beszerezhetetlenek.

A közművelődési könyvtárak állománybeszerzési nehézségeivel, a Könyvtárellátó nem kielégitő munkájával foglalkozott KERTÉSZ Gyuláné, a debreceni városi könyvtár igazgatója is, utalva egyben a városi könyvtárak fejlődésének megtorpanására.

A tudományos és szakkönyvtárak képviselői még fokozottabban hangsulyozták intézményük ellátottságának nehézségeit. A beszerzendő külföldi szakirodalom drágulásával nem áll arányban a beszerzési keretek összege - fejtették ki többen is. A nagykönyvtárak é p i t é s i gondjairól beszélt - történeti visszapillantást is adva - SEBESTYÉN Géza, az OSzK főigazgató-helyettese. Véleménye szerint a kisebb könyvtárak épitése örvendetesen halad előre, azonban a megyei könyvtárak nagyságrendjét meghaladó intézményeknél "...a beruházások olyan nagyságrendben jelentkeznek ..., hogy ezzel a kérdéssel szemben tehetetlenek vagyunk. .... Országos könyvtáraink valamennyien megoldatlan helyiségproblémával küszködnek." Különösen sulyosnak tartja az OSzK férőhelygondjait, mivel "amig a nemzeti könyvtár nem költözik uj épületébe, addig nem realizálható a központi szolgáltatások továbbfejlesztése. ... Ez nem egy könyvtár ügye, ... hanem az egész könyvtárügy kulcskérdése!"

Megállapitásait HAVASSY Pál épitész azzal egészitette ki, hogy az elkészült uj könyvtárépületek többsége is "alultervezett", ugyszólván már elkészültekor szüknek bizonyul. A rendelkezésre álló keretek és az intézményi szükségletek összehangolására javasolta a kétlépcsős megoldás bevezetését.

CSÜRY István, a debreceni egyetemi könyvtár igazgatója arra mutatott rá, hogy az egyetemi könyvtárak helyiségproblémái nemcsak egyszerüen férőhelygondok. Világszerte uj egyetemi könyvtárak épülnek, mivel "...megváltozott az egyetemi könyvtárak munkája is".

Mindezzel összefüggésben örvendetes volt hallani RUZSÁS Lajosné bejelentését a Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának uj, korszerü és tágas elhelyezésének megoldásáról.

BÉREZÉS, KÁDERHELYZET

A könyvtárak ellátottságának másik mutatója a b é r e z é s i szinvonal alakulása. Sok felszólaló beszélt a könyvtárcsok bérezésének elégtelenségéről, ami - különösen a férfiak számára - egyre inkább elveszi a pálya vonzóerejét, sőt jelentős elvándorláshoz vezet. SÁRDI Lajos főosztályvezető-helyettes (Müvelődésügyi Minisztérium) ismertette egy 197o. évi felmérés előzetes eredményeit a könyvtárak létszámhelyzetéről, a könyvtárosok szakképzettségéről, bérezéséről, életkörülményeiről. Amint elmondotta, "a közkönyvtárakban 1962 óta nem volt bérrendezés. Az 1-2 százalékos bérfejlesztési keret megközelitően sem ellensulyozhatta az egyéb területeken időközben történt jelentős bérszintváltozásokat." Bejelentette, hogy a minisztérium javasolni fogja "...elsősorban azt, hogy más közgyüjtemény-terület és a müvelődési otthoni terület dolgozóival együtt a többezer főnyi könyvtárostársadalom is" élvezze a készülő bérpolitikai intézkedések kedvező hatását.

Hasonló értelemben nyilatkozott BARANYAI Tibor, a SzOT osztályvezetője, továbbá KOVÁCS István, a Közalkalmazottak Szakszervezete KV titkára is.

A káderhelyzettel kapcsolatosan több izben felvetődött a szakmai k é p z é s kérdése is. A könyvtárosképzés általános felülvizsgálata mellett több felszólaló (igy HOMOR Imréné, az esztergomi városi tanács VB elnökhelyettese) szükségesnek látta a tanitóképzőkben az önálló könyvtárszak megteremtését. MÓNUS Imre, a győri SzMT könyvtárának igazgatója a tankönyvtárak visszaállitását javasolta.

A szakemberellátás érdekes szempontjára hivta fel a figyelmet FREY Tamásné (BME könyvtára), amikor a könyvtáros-szakma elnőiesedésének munkaszociológiai, munkaszervezési következményeiről beszélt.

FELÜGYELET

A fenti gondok, nehézségek a könyvtárak, illetve a fenntartó és f e l ü g y e l e t i szervek viszonyának vizsgálata felé irányitják a figyelmet. Ezzel kapcsolatban ZAGYVA Imre, a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának kép-

viselője azt hangsulyozta, milyen nagy szerep hárul a könyvtárakra a helyi vezető szervek kellő mértékü és szinvonalu informálásában. OROSZ Bertalanné, a Heves megyei Tanács VB Müvelődésügyi Osztályának munkatársa pedig azt elemezte, hogy mennyire fontos a kulturális ágazatok fejlesztésében a fontossági sorrend eldöntése, tehát voltaképpen a müvelődéspolitikai elképzelések tisztázása - az irányitás minden szintjén. "Természetes ..., hogy valamennyi kulturális intézmény, szervezet igyekszik önmagának, a saját tevékenységének maximális anyagi feltételeket, a lehető legkedvezőbb munkalehetőséget biztositani. Ugyanakkor a kulturális irányitásnak ... joga és kötelessége, hogy a tevékenység társadalmi fontosságának megfelelően rangsoroljon, és ezt következetesen érvényesitse az erkölcsi és anyagi támogatásban egyaránt." Megemlitette, hogy az utóbbi években folyamatosan csökkentek a könyvbeszerzési keretek, ugyanakkor elszaporodtak a költséges nagyrendezvények, amelyek a könyvtárak beszerzési kereteinek többszörösét nyelik el, s egyetlen napos programjuk megszervezéséhez hónapokra igénybe veszik a müvelődésügyi szervek idejét, energiáját, figyelmét.

GYENGÉN ELLÁTOTT TERÜLETEK

A könyvtári ellátás biztositása különösen fontos v i d é k e n , ahol a kutatók szakirodalmi bázisa igen gyenge. ZSIDAI József, a NME könyvtárigazgatója nyomatékosan hangsulyozta felszólalásában, hogy a decentralizálási programok általános lemaradása mellett is különösen szembetünő a tudományos könyvtári bázis decentralizáltságának a hiánya. (Ugyanakkor többen is felhivták a figyelmet Budapest igen gyenge közmüvelődési könyvtári ellátására.)

A magyar könyvtárügy egyik sulyos gondja sokszor került szóba a konferencián. Ez az i s k o l a i könyvtárak ügye, kiegészitve az ifjuság általános könyvtári ellátásának, olvasásra nevelésének s a pedagógusok és a könyvtár viszonyának egész problematikájával. A Magyar Pedagógiai Társaság főtitkára, SIMON Gyula rámutatott arra, hogyan illeszkedik bele az olvasásra nevelés szükségessége az iskolai oktatás továbbfejlődésének egész tendenciájába. "Az iskola a mi korunkban mond le arról a reménytelen feladatáról - mondotta -, hogy mindent megtanitson, s funkcióját egyre inkább a müvelődés megalapozásában látja. ... A tanulás életformává válik, mert azzá kell válnia; a könyv ebben változatlanul a legfőbb segitség és legfontosabb munkaeszköz."

ARATÓ Ferenc, az OPKM igazgatója a tanulók könyvtárhasználatra való oktatásának és nevelésének a fontosságára hivta fel a figyelmet, mig UGRIN Gáborné, a budapesti iskolai könyvtárak szakfelügyelője a fővárosi iskolák könyvtárainak kedvezőtlen anyagi ellátásáról és rossz káderhelyzetéről szólt.

SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÁS

Több hozzászóló foglalkozott a könyvtárügy és a szakirodalmi t á j é k o z t a t á s ü g y viszonyával, a tájékoztatási intézmények gondjaival, eredményeivel.

Az OMKDK részéről elhangzott hozzászólások elsősorban elméletileg elemezték a kérdést, hangsulyozva a két szakterület egymás mellé rendeltségét, egyenrangúságát, ugyanakkor együttmüködésének mulhatatlan szükségességét. BENEDEK Jenő igazgató kifejtette, hogy az integrált szolgáltatási rendszer kiépitése szempontjából szükség van valamennyi, szakirodalmi ellátással és tájékoztatással foglalkozó intézmény arányos és tervszerü fejlődésére. Hangsulyozta a tájékoztatásügy speciális területein dolgozó szakemberek (pl. audiovizuális információs szakemberek) képzése megoldásának és a szakfelügyelet egybehangolt kiépitésének fontosságát. VAJDA Erik mb. igazgató a fenti kérdéskörön tulmenően kitért a tájékoztatásügyön belül végbemenő változásokra is. Ma már nemcsak szakirodalmi áradatról, hanem dokumentációs áradatról is beszélhetünk, amely lehetetlenné teszi a felhasználók igényeinek a jeladó tájékoztatás eszközeivel való közvetlen kielégitését. Ennek következtében "... rendkivüli mértékben megnövekedett a helyi információs szervek ... szerepe, és - legalábbis a jeladó tájékoztatás vonatkozásában - ezek váltak a központi kiadványok és szolgáltatások döntő partnereivé. A főfunkció e tájékoztatási tevékenységben ... a helyi információs szerveknek ... olyan teljes és olyan feltártságu nyersanyaggal való ellátása, amelynek felhasználásával kiszolgálhatják felhasználóikat."

FÖLDI Tamás (MTA Közgazdaságtudományi Intézet könyvtára) a társadalomtudományi tájékoztatási rendszer kiépitésének szükségességét hangsulyozta.

Tanulságos és örvendetes felszólalások hangzottak el a tájékoztatási tevékenység egyes területein történt előrelépésről. KIRÁLYI Ernő, az Agroinform főigazgatója arról beszélt, hogyan alkalmazkodott intézménye az uj gazdaságirányitási rendszer adta körülményekhez. Az egyedi munkák helyett a kutatók, az irányitók és a gazdasági vezetők számára szériában legyártható információkat kell szolgáltatni. "...akár tetszik, akár nem, egész könyvtári rendszerünkben az információk gyárszerü szelektálási, feldolgozási és kibocsátási folyamata lép előtérbe." A hasznositható információknak mérhető, pénzösszegben kifejezhető értéke van, tehát ára is. Az Agroinform jelentős mértékben saját munkájából tartja fenn magát, és munkatársait egyre jobban megbecsülheti anyagilag is. KOVÁTS Zoltánnak, a VVE könyvtárigazgatójának felszólalásából a legnagyobb visszhangot az a bejelentés keltette, amely szerint a veszprémi müszaki egyetemen megindul a számitógépes információkeresés a kémia szakterületén.

VITAZÁRÁS

A konferencia vitáját a 17-i ülésen Kondor Istvánné foglalta össze, a gazdag anyagból csak a legfontosabb kérdéscsoportokat emelve ki. Ezek a következők:

1. A könyvtárak helye és szerepe, ezzel kapcsolatosan a könyvtár és a szakirodalmi tájékoztatás viszonya.

2. A társadalmi szükségletek és az egyéni igények összhangjának kérdése, ide sorolva az olvasási képesség kifejlesztését is.

3. A könyvtárak müködési feltételeinek megjavitása: bérezés, káderképzés, állománygyarapitási lehetőségek, könyvtárépités. A könyvtárosképzéssel kapcsolatban elmondotta, hogy az egyetemen "a szakon belüli tartalmi változásokra van szükség", továbbá, hogy "a szakpárositásnak sokkal szélesebb skáláját kell megvalósitani az ELTÉ-n, és az eddiginél sokkal ... differenciáltabban lehetővé kell tenni a nem könyvtárszakot végzett szakemberek számára a könyvtári ismeretek elsajátitását". A középfoku képzést illetően célszerü lenne a tanitóképzőkben az önálló könyvtárszak bevezetése. Ennek fő indoka az, hogy "meg akarjuk szüntetni a közmüvelődési és a szakkönyvtárosok középfoku képzésének különválasztását...".

4. A szakfelügyelet kérdése, ebben a vonatkozásban érintve az uj könyvtári jogszabályok ügyét is. "A konferencia meggyőzött arról - mondotta többek között Kondor Istvánné -, hogy szükség van egy uj törvényerejü rendeletre." Ugyancsak szükséges az állományvédelmi utasitás sürgős kibocsátása.

5. Sürgős feladatként kell kezelni a munkások és az ifjuság kiemelt ellátásának biztositását, a betegek könyvtári ellátásának megoldását a kórházakban, az iskolai könyvtárügy erőteljes fejlesztését, a társadalomtudományi szakirodalmi ellátási rendszer kiépitését.

A konferenciát a felszólalásokra adott válasz elhangzása után BIRÓ Vera, a Müvelődésügyi Minisztérium Közmüvelődési Főosztályának vezetője zárta be. Bejelentette, hogy a konferencia által megválasztott szerkesztő bizottság január végéig elkésziti a tanácskozás eredményeit összesitő ajánlásokat. Erre a konferenciára véleménye szerint "az volt különösen jellemző, s ebben látjuk a legnagyobb értékét, hogy a könyvtár és a dokumentáció ügyét a társadalom legalapvetőbb tevékenységi területeivel összefüggésben, azok szolgálataként vizsgálta, elemezte, tervezte". Ugyanakkor a konferencia helyzetképet is próbált adni. "Véleményünk szerint az átmeneti és egyes területeken jelentkező stagnálás, talán itt-ott visszaesés mellett és után, az utóbbi

egy-két évben az egész könyvtárügy ... fellendülőben van." A konferencia sok hasznos tanulsága közül kiemelte, hogy a legsürgetőbb tennivalóként kell kezelni "a könyvtárosok munka- és életkörülményeinek, erkölcsi és anyagi megbecsülésének napirendre tüzését". Emellett "a konferencia eredményeit, ajánlásait, kiegészitve a magunk javaslataival, ... el fogjuk juttatni a megfelelő központi és megyei pártszervekhez,el fogjuk juttatni valamennyi könyvtárat fenntartó főhatósághoz ..., s reméljük, hogy ezzel is segitünk majd a könyvtár- és tájékoztatásügy társadalmi lehetőségeit és szerepét erősiteni".

Végül azzal a gondolattal, hogy a negyedik könyvtáros-konferenciára rövidebb időszak után kerül sor, Biró Vera bezárta a III. Országos Könyvtárügyi Konferenciát.

A könyvtártudomány a tudományok rendszerében

Ogan Sztyepanovics CSUBARJAN

Röviditve közöljük az előadás szövegét, amely "Bibliotekovedenie v szisztеme nauk" cimmel hangzott el az IFLA 1970. évi moszkvai ülésszakán, a Könyvtártudományi és Kutatási Bizottságban.

Ez a beszámoló a probléma két vonatkozását kisérli meg általánosságban áttekinteni: 1. a könyvtártudomány mint tudomány jellegét, problematikájának legfontosabb vonásait, 2. a könyvtártudomány összefüggéseit határtudományaival és a rokon tudományokkal. Elsősorban a Szovjetunió tapasztalataira támaszkodva,a szovjet könyvtári teoretikusok nézeteit szándékozunk kifejteni a könyvtártudományban végbemenő folyamatokról.

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNY TÁRSADALOMTUDOMÁNY

A könyvtártudomány alkalmazott jellegü, formális, technikai diszciplinaként jött létre. A könyvtári szakemberek sokáig csupán a könyvtárak belső szervezeti kérdéseivel, az állomány gyüjtésének és elrendezésének technikájával, a katalógusok épitésével foglalkoztak. Ezek lényegében gyakorlati feladatok voltak, tudományos megalapozást nem igényeltek. Ennek megfelelően a könyvtártan fejlődésének korai szakaszán fel sem merült más tudományokkal való kapcsolatának kérdése.

Később a társadalmi és gazdasági átalakulások, a tudományos és technikai haladás, a tömegek tudásszomja következtében kialakult az igény a fejlettebb, tökéletesebb közmüvelődési könyvtárak iránt. Nyilvánvalóvá vált, hogy a könyvtárügy igen jelentős társadalmi tényező. Egyuttal a könyvtári ellátásban uj és bonyolult problémák jelentkeztek, amelyeknek a vizsgálata tudományos módszereket és sokoldalu elméleti általánositást igényelt. Szükségessé vált a könyvtári ismeretek megreformálása, elméleti szintre emelése.

A könyvtárelmélet uj fejlődési utjainak kutatása már a századfordulón a könyvtártudomány lényegére és tárgyára vonatkozó vita kibontakozásához vezetett. A vitában sokféle felfogás kapott hangot. A. HARNACK például a könyvtártudományból "könyvgazdaságtant" akart csinálni; G. LEIDINGER a könyvtörténetet és a bibliográfia történetét a könyvtártudomány szerves részének tekintette, viszont kétségbevonta, hogy a modern könyvtárügyet tudományosan meg lehet alapozni. Még pesszimistább volt G. LEYH, aki szerint a könyvtárügy nem válhat tudományos kutatások tárgyává, a könyvtárra vonatkozó ismeretek rendszerének csak a gyakorlati oktatásban van jelentősége. Az ilyen törekvések elvonták a könyvtárelméletet alapvető feladatának teljesitésétől: attól, hogy elemezze a könyvtári tevékenység fejlődési törvényszerüségeinek a kapcsolatát a társadalom életének szociális és gazdaság feltételeivel.

Vannak, akik az uj körülményekre alkalmazva a könyvtártudomány tárgyának formalisztikus értelmezését akarják feleleveniteni. Az USA-ban egyes szakemberek "az olvasmányok szabad megválasztása", "az olvasásba való be nem avatkozás" elméletét hangoztatják, és megállapitják, hogy "a könyvtár nem lehet a nemzet nevelője". Pedig ugyan mi marad a könyvtárelmélet számára, ha nincs joga tanulmányozni a könyvtári munka lényegét és célját, a könyvtár tudatformáló hatását, amelyet azzal ér el, hogy az emberek figyelmét a legjobb, személyiségük gazdagitására legalkalmasabb könyvekre irányitja?

A 2o. századi könyvtártudomány fő fejlődési tendenciáiról szólva hangsulyoznunk kell, hogy a kutatások egyre inkább a könyvtárügy társadalmi aspektusaira, a könyvtárak társadalmi, gazdasági és kulturális szerepének elemzésére koncentrálódnak. A legfontosabb tudományos feladattá a könyv és a társadalom kölcsönhatásának kutatása vált. Ép ez biztositja a könyvtártudomány társadalomtudományi jellegét - s egyuttal nagyban hozzájárul a korszerü követelmények szinvonalán álló könyvtártudomány kialakulásához.

RANGANATHAN például félreérthetetlenül a társadalomtudományok közé sorolja a könyvtártudományt; megállapitja, hogy "a társadalmi haladás és a könyvtári ellátás összefügg egymással, mint a szabad nép tevékenységi láncolatának két végpontja". J. SHERA, az amerikai könyvtárügy egyik legkiválóbb teoretikusa azt hangsulyozza, hogy "a közmüvelődési könyvtárak céljai közvetlenül függenek magának a társadalomnak a céljaitól" (1). MACCOLVIN megjegyzi, hogy a Szovjetunióban nincs vita a közmüvelődési könyvtárak célja körül, s ezt azzal magyarázza, hogy itt a könyv és a könyvtár nem esetleges, hanem szerves része a társadalom életének. (2). Mindezekből a megnyilatkozásokból kidomborodik az a tény, hogy a könyvtárügy társadalmi jelenség, következésképpen vizsgálata is ilyen módszereket követel. A szocialista országokban uralkodó módszerré vált a társadalom fejlődési törvényeinek alkalmazása a könyvtárügy elemzésében (3).

A korszerü könyvtárelmélet kezdetei LENIN nevéhez füződnek. A tőle származó, könyvtári vonatkozásu munkákból és dokumentumokból (számuk 27o fölött van) átfogó könyvtárügyi koncepció rajzolódik ki (4). Lenin volt az első, aki a könyvtárügyet következetesen és teljesen társadalmi jelenségként jellemezte, amely szerves kapcsolatban van a társadalom fejlődésének egész menetével, gazdasági és kulturális feltételeivel. Hangsulyozta, hogy a könyvtárak társadalmi szerepe a konkrét történelmi feltételek között nyilvánul meg. Lerakta a könyvtári rendszer felépitésének alapelveit, azzal a céllal, hogy a könyvtárak mindenki számára elérhető intézmények legyenek és a könyvek egész gazdasága a nép rendelkezésére álljon.

Erre az álláspontra helyezkedve már nem tekinthetjük a könyvtárügyet világméretekben egységes jelenségnek, amely független az adott társadalmi rendszerre jellemző világnézettől, a társadalmi elmélet és gyakorlat alakulásától. Épp ezért különböznek egymástól a könyvtárelméleti irányzatok. Csak ennek a ténynek a felismerése ad magyarázatot az u.n. összehasonlitó könyvtártudomány megjelenésére; ez már összehasonlitja a különböző elméletek tudományos értékét, s elemzi a különböző könyvtári rendszereket, amelyek jellemzőek valamely társadalmi rendszerre.

A könyvtártudomány mint szaktudomány tehát a társadalomtudományok közé tartozik, azoknak a kutatási módszereit alkalmazza. A könyvtári tevékenység sajátságait, strukturáját, törvényszerüségeit a tömegkommunikáció egyik formájaként tanulmányozza. Lényegileg ez már nem formális, hanem társadalmi probléma, amely az egész társadalmi folyamattal szerves kapcsolatban van, és alapos tudományos megközelitést kiván.

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNY LEGFONTOSABB PROBLÉMÁI

A könyvtártudománynak mint társadalomtudománynak a fejlődése mindenekelőtt a kutatási problémák kiválasztásában mutatkozott meg. Amint az utóbbi két-három évtized szakirodalmának elemzéséből megállapithatjuk, a szakemberek érdeklődése azoknak a konkrét formáknak a kutatására terelődik, amelyekben a könyvtárak társadalmi funkciója megmutatkozik.

Ezt az utat járta a könyvtárelmélet a Szovjetunióban. Müvelőinek figyelme egyre inkább azokra a nagy, komplex tudományos problémákra koncentrálódik, amelyek megoldása segitségével fokozódhat a könyvtárak szerepe a társadalmi, gazdasági, kulturális és tudományos életben, hatékonyabban fel lehet használni a könyveket a társadalom érdekében. Melyek ezek a problémák?

1. A könyvtárak társadalmi és gazdasági szerepe és megjelenési formái, helyük az egyéb társadalmi intézmények között s a tömegkommunikációs eszközök rendszerében.- A könyvtárak kulturális jelentőségét sokáig csupán állományuk alapján értékelték. A szovjet könyvtártudomány szerint viszont a könyvtári munka legfőbb értékmérője a tömegek könyvvel való ellátása, a könyvanyag felhasználásának foka. LENIN már 1913-ban hangsulyozta, hogy "a nyilvános könyvtárak hirnevét és dicsőségét" ne gyüjteményük jellegében keressük, hanem abban, hogy "milyen mértékben közvetitik a könyvet a néphez, hány uj olvasót vonzanak, milyen gyorsan elégitenek ki bármiféle könyvigényt, hány könyv jut egy családra..."

A könyvtárak társadalmi szerepe dinamikus probléma, megoldásának mindig az adott társadalmi feltételekhez kell igazodnia. Kutatásának olyan lényegre mutató elméleti általánositásokhoz kell vezetnie, amelyek a társadalmi fejlődés távlatainak elemzése alapján feltárják a könyvtári folyamat sajátosságait, megmutatják a jövő könyvtárának a képét.

2. A könyv és az olvasás a társadalom életében. - A könyvtártudomány egyik legfontosabb feladata az olvasók szellemi alkatának, az érdeklődésüket és igényeiket befolyásoló társadalmi és gazdasági tényezőknek a tanulmányozása, valamint annak a vizsgálata, hogyan érvényesithetők az ebből adódó tanulságok a könyvtári munkában (5). Elméletileg és gyakorlatilag igen lényeges az olvasás társadalmi jellegéről a szovjet könyvtártudományban kialakult tétel, amely szerint a lakosság müveltségének és szakképzettségének mértéke közvetlenül hat a termelés szinvonalára. Megjegyezzük, hogy számos országban folytonosan növekszik a könyvtári szakemberek érdeklődése e kérdés iránt, Lengyelországban pedig külön kutatóintézet foglalkozik a könyv és az olvasás vizsgálatával (6).

3. A könyvtári munka mint az olvasók nevelését és oktatását szolgáló tevékenység. - Ez nem szüken értelmezett módszertani kérdés; elvi és elméleti jelentősége van, döntően befolyásolja a könyvtártudomány lényegét és fejlődésének irányát. Tisztázásának mértékétől függ a céltudatos könyvtári tevékenység tartalma és hatékonysága, a különböző olvasórétegek érdeklődéséhez és igényeihez alkalmazkodó differenciáltsága, az olvasókkal való foglalkozás módszereinek tudományos megalapozottsága. Komoly elméleti alapokra épült, speciális könyvtári pedagógia kialakitásáról van tehát szó. - A szovjet könyvtártudomány lényeges eredménye, hogy meghatározta az olvasás irányitásának fogalmát. Ez annak a céltudatos ráhatásnak a pedagógiai folyamatát jelenti, amelyet a könyvtár az olvasás tartalmára és jellegére, a könyvek kiválasztására és befogadására gyakorol, a könyv aktiv propagandája és ajánlása utján, az olvasók érdeklődésének és igényeinek tanulmányozása alapján.A könyvtártudománynak szilárd elméleti, neveléslélektani alapot kell szolgáltatnia a könyvtárak nevelő funkciójához. Olyan problémákat kell vizs-

gálnia, mint: az olvasás és a személyiség harmonikus fejlődése; az olvasás mint pszichológiai folyamat, a megértés problémái; az olvasói érdeklődés alakulásának társadalmi és gazdasági tényezői; az olvasás köre, tartalma és mennyisége; az olvasásirányitás módszereinek hatékony rendszere.

4. A könyvtár és a tudományos tájékoztatás.- Rohamosan nőnek a tudomány és a termelés igényei a tájékoztatási szolgáltatások iránt. A multban elhanyagoltuk a bibliográfiai tájékoztatás tapasztalatainak általánositását, ez volt az egyik oka annak, hogy a tudományos és szakkönyvtárak elmaradtak a tudósok, a szakemberek igényeinek kielégitésében. A könyvtár és a tudományos tájékoztatás viszonyának vizsgálata szorosan kapcsolódik a tudomány és a termelés racionális és hatékony kiszolgálásához. - A szovjet könyvtári szakemberek e téren olyan kérdések kutatásával foglalkoznak, mint a könyvtárak helye a tudományos tájékoztatás rendszerében,a tudomány és a termelés bibliográfiai tájékoztatási igényei, a felnövekvő tudós- és szakembernemzedék könyvtári ellátásának elvei, jellege, sajátságai és módszerei. Különösen időszerü probléma a bibliográfiai tevékenység gépesitése és automatizálása, beleértve az elektronikus számitógépek alkalmazását.

5. A nemzeti (állami) könyvtári rendszerek. - Az országos könyvtári rendszer racionális felépitésének vizsgálata a nemzetközi érdeklődés előterébe kerül. A szovjet könyvtártudomány fő feladata azoknak a félévszázados tapasztalatoknak az általánositása, amelyeket az egységes országos könyvtárhálózat leninii eszméjének gyakorlati megvalósitása szolgáltatott. Mai körülményeink között azonban uj problémákat vetett fel a könyvtári szolgáltatások egységes rendszerének továbbfejlesztése. Az erre vonatkozó szovjet kutatások az alábbi alapvető kérdésekre összpontosulnak: a) Az egységes könyvtárhálózat tagolásának társadalmi és gazdasági megalapozása a szovjet társadalom szociális strukturájában, a lakosság demográfiai összetételében, a települési formákban és a termelőerők elosztásában végbement változásoknak megfelelően, s ennek alapján a könyvtári ellátás egész körzetesitésének a tökéletesitése. b) A különböző rétegek könyvtári ellátásának rendszerelemzése, ennek alapján az egynemü olvasórétegeket ellátó különböző könyvtártipusok munkájának összehangolása. c) a könyvtári ellátás centralizációja (azon elv alapján, hogy minden könyvtári ellátási körzetnek egy központi könyvtára legyen, amelyhez fiókkönyvtári hálózat tartozik). Jellemző, hogy ezeknek a szakkérdéseknek a felmerülése uj kutatási módszereket is követel - a szociológiai elemzést, a kisérletet, a modellezést, a matematikai statisztikát stb.

Ez az alapvető problematika jellemzi a könyvtártudomány mint társadalomtudomány fejlődését. Egyáltalán nem mondhatunk le azonban ugynevezett "hagyományos" kérdéseinek további kidolgozásáról sem. A tudományosan megalapozott állománygyarapitás, a gyüjtemény legracionálisabb megszervezése (ideértve a tároló raktározás sulyos problémáját), a korszerü osztályozási rendszerekre épülő szakkatalógus, az olvasószolgálat átgondolt strukturája és egyéb

kérdések nemcsak hogy nem veszitettek jelentőségükből, hanem az eddiginél is nagyobb figyelmet követelnek. Ma viszont már ezek - a könyvtártudománynak társadalomtudományként való meghatározásából következően - nem domináns kérdések. Kidolgozásukat a könyvtári tevékenység céljának, feladatának, tartalmának kell alárendelni.

Az állománygyarapitás kérdésével például nem foglalkozhatunk elszigetelten, függetlenül a könyvtárak társadalmi funkciójától, az olvasók érdeklődésére és igényeire vonatkozó kutatások tanulságaitól, az olvasáselmélet megállapitásaitól. Minden könyvtár állományát a könyvtári tevékenység célja, jellege és tartalma határozza meg, az olvasmányok megválasztására gyakorolt hatás pedagógiai perspektivái. Csak ebben az értelemben beszélhetünk tudatosan kiépitett, társadalmilag hasznos állományról, amely szilárd bázisa a könyvtár nevelő és tájékoztató funkciójának. - Ugyanez vonatkozik a többi hagyományos könyvtári problémára. A katalógusok például, amelyeket azelőtt tisztán tájékoztató eszközként kezeltek, a könyvtárak társadalmi funkciójának előterébe kerülése nyomán más jelentőséget kaptak, más szerkesztési elveket igényelnek. Egyre inkább a társadalmilag hasznos állomány minőségi feltárását szolgálják, eligazitják az olvasót az ismeretek rendszerében, korunk legidőszerübb kérdéseiben, és ezzel irányitják a könyvek kiválasztásában.

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNY KAPCSOLATAI EGYÉB TUDOMÁNYOKKAL

A könyvtártudománynak társadalomtudományként való értelmezése lényegesen módositja a rokon- és határtudományokhoz füződő kapcsolatait. Ennek hatása máris mutatkozik a könyvtártudomány elméleti szinvonalának emelkedésében, a könyvtári tevékenység tudományos alapjainak megszilárdulásában. A könyvtártudomány és más tudományok kapcsolatainak erősitése és bővitése, e tudományok integrációja hármas célt követ:

1. A könyvtártudományi problematika beágyazása más tudományok eredményeinek, következtetéseinek és elméleti tételeinek nagyobb összefüggésébe. - A szociológia eredményei például lehetővé tették, hogy kialakithassuk az olvasók tanulmányozásának sajátos szempontjait, s az erre vonatkozó kutatásokat olyan tényekkel összefüggésben végezzük, mint a társadalom szociológiai, demográfiai összetétele, a szabadidő felhasználásának strukturája, a tömegkommunikációs eszközök használata stb. A korszerü könyvtári információ-visszakereső rendszerek problematikája az elektronikus számitógépek fejlődése nyomán alakult ki. A könyvtárhálózat kialakitását csak a szociológiával való szoros integráció segitségével lehet tudományosan megalapozni.

A könyvtári osztályozás az összes tudomány eredményeire épül. Egyre gyakoribbak az olyan komplex könyvtártudományi kutatások, amelyeket könyvtárosok más tudományok szakembereivel közösen végeznek.

2. Különböző tudományok módszereinek felhasználása a könyvtártudomány elméleti szinvonalának emelésére. - Bizonyos könyvtári kérdések tanulmányozására, kivált az olvasók érdeklődésének és igényének vizsgálatára számos országban alkalmaznak szociológiai módszereket: kérdőives felmérést, interjut, szociológiai kisérletet stb. A könyvtárügy fejlődésének tendenciáit már régóta vizsgálják statisztikai módszerekkel, legujabban pedig a tudományos prognózis eszközeivel. Megindult a közgazdaságtani módszerek alkalmazása a könyvtárügy elemzésére. Most tesszük az első lépéseket a matematikai módszerek alkalmazása felé pl. a könyvtárügy jövőjének tudományos prognózisában, a könyvtárhálózat fejlesztési arányainak, a könyvtárak különböző számszerü mutatóinak meghatározásában, a könyvtári tevékenység racionális megszervezésében (7). Figyelmet érdemel a könyvtári szervezet egészének vagy egyes részeinek matematikai modellezése, egészen az egyes könyvtártipusok optimális modelljének (pl. a falusi könyvtár vagy a falusi könyvtári állomány modelljének) kidolgozásáig.

3. A könyvtártudomány által feltárt tényanyag, következtetések és tételek felhasználása más tudományokban. - A kapcsolatnak ezt a másik oldalát még nem eléggé tanulmányoztuk, de máris felismerhető, hogy a könyvtártudomány társadalomtudományi jellegének kibontakozásával együtt növekszik hatása más tudományokra. A könyvtártudományi kutatások pl. hatalmas konkrét tényanyaggal gazdagitották a szociológiát a társadalom szellemi életére (az olvasásra, az olvasói érdeklődésre stb.) vonatkozólag. A müvelődéselméletnek is nélkülözhetetlen alkotóelemei a könyvtárügy fejlettségére és hatékonyságára vonatkozó megállapitások.

Vegyük sorra azokat a tudományokat, amelyek legközelebb állnak a könyvtártudományhoz.

P s z i c h o l ó g i a . - A pszichológia (beleértve a szociálpszichológiát) eredményeinek integrációja, az olvasásnak mint a könyv felfogásával, a társadalmi tudat alakulásával kapcsolatos pszichológiai folyamatnak az elemzése a könyvtártudományi kutatások uj ágát hozta létre: az olvasáspszichológiát. Ez az integráció rendkivül fontos elméleti és gyakorlati lehetőségeket nyujt az "olvasói érdeklődés" fogalmának tisztázására és az érdeklődés alakitására.

P e d a g ó g i a . - A szovjet könyvtártudomány csak azoknak az eredményeknek az alapján kezdhetett az olvasás elméletének, a könyvpropagandának, az olvasás irányitásának a kutatásához, amelyeket a pedagógia ért el a nevelés

elméleti alapjainak, a kulturális fejlettség különböző szintjeire jellemző ismeretek mennyiségének és tartalmának vizsgálata terén. A könyvtártudomány és a pedagógia integrációja nyomán alakul ki a könyvtárak nevelő funkciójára vonatkozó uj kutatási irány, a könyvtárpedagógia.

S z o c i o l ó g i a . - A könyvtártudománynak a szociológiával való kapcsolatai bontakoztak ki a leggazdagabban. A könyvtártudományi és a szociológiai problémák integrációja alapján fejlődött ki pl. a Szovjetunióban a könyv és az olvasás szociológiájának vizsgálata, amely lehetővé tette, hogy megszüntessük a könyvtártudomány sok következtetésének, tételének spekulativ jellegét. Az olvasók igényeinek és érdeklődésének tanulmányozása már a könyvtárak gyakorlati munkájában is konkrét eredményeket hozott. Az integráció további elmélyitése folyamán szociológiai módszerekkel vizsgálhatjuk pl. a könyvtárak és egyéb tömegkommunikációs eszközök kölcsönhatását, a lakosság könyvtári ellátására szolgáló egész rendszer megjavitásának lehetőségeit. A könyvtártudomány jelentősége is megnő az integráció révén, mert az olvasók és a könyv viszonyára vonatkozó kutatásai fényt vetnek olyan társadalmi folyamatokra, mint a nép szellemi gazdagodása, a fizikai és szellemi munka közötti különbség elmosódása, a nemzeti kulturák kölcsönhatása, a szabadidő felhasználásának strukturája stb.

I n f o r m a t i k a. - E tudománynak a 4o-5o -es években történt kialakulása óta sok vita folyt a könyvtár és a bibliográfia helyéről a tudományos és müszaki tájékoztatás rendszerében, a könyvtártudomány és a tájékoztatáselmélet kutatási területének viszonyáról. Az informatika egyes szélsőséges képviselői csupán a dokumentumok őrzésében látták a könyvtárak szerepét. A vita eredményeképpen végül közelebb kerültek egymáshoz az álláspontok. SHERA pl., aki 1962-ben az informatikát (dokumentációt) még a könyvtárügy elméletének minősitette (8), 1968-ban már elismerte korábbi meghatározásának korlátozottságát, a valóságnak megfelelően önálló szaktudományokként elemezte a könyvtártudományt és az informatikát, s meghatározta eltérő sajátságaikat (9). Az informatika képviselőinek többsége ma már lényegében ugyanigy önálló tudománynak tekinti a könyvtártudományt. Ezen az alapon már kiépülhet a két tudomány szoros együttmüködése. Fel kell használnunk az informatika megállapitásait olyan elméleti problémákra nézve, mint a tudomány és a tájékoztatás fejlődésének törvényszerüségei, a tudomány és a termelés információszükséglete, a tájékoztatási tevékenység elmélete stb. Közös kutatást (egységes módszerekkel, de figyelembe véve a könyvtártudomány és az informatika specifikus vonásait is) kivánnak olyan kérdések, mint a tudósok és szakemberek információigénye, az információ-visszakeresési nyelvek, az országos tájékoztatási rendszerek kiépitése stb. Feltehetőleg az informatika is fel fogja használni a könyvtártudomány elméleti eredményeit olyan problémákra vonatkozólag, mint a könyvtárak társadalmi funkciója, tipológiája, helyük a tájékoztatási rendszerben, a könyv és az olvasás jelentősége a tudo-

mány és a termelés számára, az olvasók tipológiája, a könyvtári, bibliográfiai tájékoztatás módszerei, a könyvtárhálózat kiépitésének elvei stb.

B i b l i o g r á f i a . - A könyvtártudomány és a bibliográfia kapcsolata igen termékenynek bizonyult, a "könyvtári-bibliográfiai ellátás" komplex fogalmának kialakitásához vezetett. A szovjet könyvtárak gyakorlatában központi helyet foglalnak el az állomány feltárásának bibliográfiai módszerei; rájuk épült a könyvpropaganda, az olvasók tájékoztatása. Csak bibliográfiai módszerek segitségével vált lehetővé olyan kérdések vizsgálata, mint a könyvállomány összetétele, a különböző társadalmi csoportok olvasmányainak köre, a könyvtári katalogizálás, a könyvtári munka egész tartalma stb. A bibliográfia elmélete is felhasználja viszont a könyvtártudomány megállapitásait az olvasókról, a könyvállomány kihasználásának hatásfokáról, a könyvtári munka pedagógiai pszichológiai alapjairól.

Kiegészitésül meg kell még emlitenünk a könyvtártudomány kapcsolatát a kibernetikával, a közgazdaságtannal, a matematikai statisztikával, a tudományelmélettel, a strukturaelmélettel stb. E kapcsolatok vizsgálata jóformán még meg sem indult. Megszilárdulásuk azonban még inkább emeli a könyvtártudomány elméleti szinvonalát, bőviti problematikáját, elősegiti a korszerü tudományos módszerek alkalmazását a kutatásban.

x x x

Igyekeztünk áttekinteni a könyvtártudomány fejlődését és más tudományokkal való kapcsolatát, elsősorban a Szovjetunió és a szocialista országok tapasztalataira támaszkodva. E tapasztalatok a 20. század könyvtárelméletének alapvető fejlődési tendenciáját tükrözik: a könyvtártudomány társadalomtudománynyá vált jellegében, céljaiban, problematikájában és módszereiben. Távolról sem tekintjük befejezettnek a könyvtártudományok mint társadalomtudománynak a fejlődését. A könyvtárelmélet még csak kialakulásának stádiumában van. A fejlődés fő vonala azonban világos, s következetesen kell haladnunk ebben az irányban.

Ennek jegyében kell megoldaniuk a könyvtártudomány müvelőinek azt az elvi jelentőségü, hatalmas méretü feladatot, hogy megadják a következő negyedszázad könyvtári fejlődésének tudományosan megalapozott prognózisát, meghatározzák a 2000.év könyvtárának jellegét, társadalmi szerepének megnyilvánulási formáit. Nem intézhetjük el a problémát afféle felületes kijelentésekkel, hogy "a jövő könyvtára a gépkönyvtár, a könyv, olvasó és könyvtáros nélküli könyvtár". A megoldás mély filozófiai és történelmi megalapozást igényel.

1. SHERA, J.H.: Foundations of the public library. Chicago, 1949.

2. MACCOLVIN, L.: The change to read. London, 1956.

3. Lásd a könyvtárelmélet tárgyáról folyt vitát a szocialista országok 2. könyvtári felsőoktatási értekezletén (Berlin, 1962. május 2o-26.): Gegenstand und Methoden der Bibliothekswissenschaft unter besonderer Berücksichtigung der Bibliothekswissenschaft als Hochschuldisziplin. Leipzig, 1963. 348 p.

4. Lásd: Lenin i bibliotecsnoe delo. Moszkva, Kniga, 1969. 4o7 p.

5. A Szovjetunióban 1966-1968 között e tárgyban végzett kutatások anyagát összegzi: Szovetszkij csitatel'. Opüt konkretno-szociologicseszkogo iszszledovanija. Moszkva, Kniga, 1968. 343 p.

6. Lásd: KOŁODZIEJSKA, J.: The Book and Reader's Institute of National Library of Warszawa. = Libri, 19.v. 1969. 2. no. 1o2-1o6. p.; KOŁODZIEJSKA, J.: Iszszledovanija po problemam bibliotekovedenija v Pol'se. = Bibliotekovedenie i bibliografija za rubezsom. 29.vüp.1969. 3-12. p.

7. Lásd pl. GOHLER, H. - ULLMANN, H.: Zur Anwendung mathematischer Methoden in der Bibliotheksarbeit. = Der Bibliothekar, 1969. 1o. no. 1ool-1ol5. p.

8. SHERA, J.H.: On keeping up with keeping up. = Unesco Bulletin for Libraries, 16. v. 1962. 2. no. 64-72.p.

9. SHERA, J. H.: Of librarianship, documentation and information science. = Unesco Bull. for Libr. 22. v. 1968. 2. no. 58-65. p. (Röviditett magyar szövege: Könyvtári Figyelő, 197o. 3. sz. 222-229. l.)

Forditotta ZÖLDI Péter

A könyvtártudomány és a könyvtári kutatómunka kérdései az IFLA 1970. évi moszkvai közgyűlésén

Az IFLA nemrég alakult Könyvtárelméleti és Kutatási Bizottsága (Committee on Library Theory and Research) munkájának központjában az 197o. évi moszkvai ülésszakon O.Sz.CSUBARJAN "A könyvtártudomány a tudományok rendszerében" c. tanulmánya állott, amelynek röviditett szövegét e számunkban közöljük. Az alábbiakban ismertetjük a bizottság elé került többi referátumot, a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban (4-5o13/341-354. számon) található - angol, orosz, ill. német nyelvü - szövegük alapján.

BOLDIŠ, Jozef: A könyvtárelméleti és kutatási bizottság munkaterv-tervezete 1971-1973-ra

Az IFLA szekciói és bizottságai a könyvtári munka egy-egy területének az elméletét mélyitik el - ez a nemrég alakult bizottság viszont a könyvtártudományi alapkutatások nemzetközi koordinálását tüzte ki céljául,beleértve a könyvtártudomány alapvető elméleti kérdéseinek a tisztázását és a könyvtártudománynak mint szaktudománynak a fejlesztését. Feladata tehát rokon jellegü a FID tájékoztatáselméleti bizottságának munkájával.

1969-ban, Koppenhágában tartott első ülésén ideiglenes munkatervet fogadott el a bizottság: "A könyvtártudomány a tudományok rendszerében" c. tanulmány kidolgozását és beszámolók készitését a könyvtártudományi kutatások helyzetéről az egyes országokban (az IFLA 197o. évi közgyülésére), valamint a könyvtártudományi kutatásokkal foglalkozó intézmények jegyzékének (és később a rájuk vonatkozó részletes kalauznak) az összeállitását.

A bizottság 197o márciusában mintegy 5o intézményt és szakembert kérdezett meg afelől, milyen témák és feladatok munkatervbe vételét tartaná kivánatosnak. Mintegy 2o válasz érkezett, ezek részben elméleti kutatási témákat, részben szervezési és regisztrativ teendőket ajánlottak a bizottság figyelmébe.

Majdnem mindegyik javaslattevő kiemelte a) a könyvtártannak (librarianship) mint tudománynak, b) a könyvtártudományi kutatások mai állásának és c) a könyvtártudományi terminológia egységesitésének a problémáját. Sokan említették a könyvtártudományi kutatások módszertanának kidolgozását is. Egyéb fontos témák: a könyvtártudomány meghatározása különböző országokban;

az oktatási és kutatási munka viszonya a felsőfoku könyvtárosképzésben; a könyvtártudományi osztályozási rendszerek összehasonlitó vizsgálata és egységesitése. Távolabbi tervekbe kivánkozó témák: az országos könyvtári rendszerek vizsgálatának módszerei; a felsőfoku könyvtárosképzésben szereplő könyvtártudományi előadások, előadássorozatok jegyzéke; a különböző országok könyvtártudományi kisérleti központjainak jegyzéke; a könyvtárak szerepe a könyvtártudományi kutatómunkában, különböző országokban.

A javaslatokban szereplő szervezési és regisztrativ feladatok: azon törvényes rendelkezések összeállitása, amelyek különböző országokban a könyvtártudománynak a tudományok rendszerében és a felsőoktatásban elfoglalt helyére vonatkoznak; a könyvtártudományi kutatások anyagi támogatására képes intézmények jegyzékének elkészitése; pénzügyi központ szervezése a nemzetközi jelentőségü könyvtártudományi kutatások támogatására.

A bizottság ezek alapján az alábbi kutatási témákat vette fel 1971-1973. évi munkatervébe: 1. a könyvtártudomány a tudományok rendszerében; 2. kutatási módszerek a könyvtártudományban, 3. a nemzetközi könyvtártudományi terminológia egységesitése; 5. a könyvtártudományi kutatások megszervezése különböző országok különböző tipusu könyvtáraiban.

A beszámoló függeléke felsorolja a kérdőivre adott válaszokban javasolt témákat.

x x x

BOLDIŠ, Jozef: A könyvtárelmélet a tudományok rendszerében

Sok vita folyt, sőt folyik ma is arról, tudomány-e a könyvtártan (librarianship). Az erre vonatkozó nézeteket 4 csoportba oszthatjuk: 1. A könyvtártudomány (library science) és a bibliológia két külön tudomány. 2. A könyvtártudomány és a bibliológia egy tudomány (egyesek szerint a könyvtártudomány része a bibliológia, mások szerint megforditva). 3. A két tudományággal egységet alkot még a bibliográfia és a dokumentáció is, mindezek összefoglalása egyesek szerint a könyvtártudomány, mások szerint a bibliológia. 4. A könyvtártan és a rokon diszciplinák nem tudományos, hanem gyakorlati természetüek. - Ahol el is ismerik a könyvtárelmélet tudomány jellegét, valamely más tudomány (pl. a pedagógia) segédtudományának minősitik, ugyhogy pl. tudományos fokozatot nem lehet szerezni belőle.

Szlovákiában a Szlovák Könyvtárosegyesület tudományos kutatási bizottsága 1965-ben és 197o-ben szemináriumot rendezett a könyvtártan problémáiról. A második szemináriumon az a felfogás alakult ki, hogy az informatika az a

komplex tudomány, amelynek része a könyvtárelmélet, a könyvtártudomány, a bibliográfia elmélete, a dokumentáció elmélete, az információtároló és visszakereső rendszerek elmélete. (Még vitatják azt a tételt, amely szerint az informatika tartalmának lényegét a társadalomban működő kommunikációs rendszerek alkotják, az informatika tehát társadalomtudomány). Ennek megfelelően javasolta a pozsonyi egyetem könyvtártudományi tanszéke, hogy az informatikából és mellékszakként valamely résztudományából (vagy valamely résztudományból és mellékszakként általános informatikából) tudományos fokozatot lehessen szerezni.

x

EATON, Andrew J.: Könyvtári kutatások az USA-ban

A kutatások utolsó teljes összegezése, a Library Research in Progress c. kiadvány alapján, az 1959-1964 közötti időszakra vonatkozik. Ezalatt 9o2 könyvtári vonatkozású kutatás folyt az USA-ban, összesen 8,7 millió dolláros támogatással. Ezek 25%-a volt általános kutatás (a könyvtár feladatai, a könyvtár mint társadalmi intézmény, könyvtár-, könyv- és könyvkiadás-történet stb.), 21%-a foglalkozott szervezési és tervezési kérdésekkel, 2o % a munkafolyamatokkal (különös tekintettel az automatizálásra), 12% az állománnyal, 8 % a személyzettel és a könyvtárosképzéssel, 7 % az olvasószolgálattal, 6 % a külföldi könyvtárakkal (összehasonlító könyvtártudomány), 1 % a kutatási módszerekkel. A kutatások 2/3-a felsőoktatási intézményekben folyt.

A kutatások szervezése terén öt jelentős esemény történt az utolsó 15 évben. 1. Megalakult 1956-ban (a Ford-alapitvány pénzén) a Council on Library Resources, amely sok kutatást finanszíroz. 2. A 6o-as években egyre több kormányszerv kezdte támogatni a kutatómunkát. Legfontosabb a Közoktatásügyi Minisztérium "könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatási program"-ja, amelynek keretében 1967-1969 között 98 kutatásra 8,4 millió dollárt utaltak ki. 3. Számos egyetemen létesült könyvtári kutatóközpont, a könyvtárosképző intézettel kapcsolatban. 4. Az ALA keretében Kutatási Bizottság, Kutatási és Fejlesztési Hivatal, valamint Könyvtári Kutatási Kerekasztal létesült. 5. A Közoktatásügyi Minisztérium 1966-ban megszervezte az Oktatásügyi Tájékoztatási Központot (ERIC), amelynek 21 szakintézete - közöttük a Könyvtár- és Tájékoztatástudományi Csereközpont (ERIC Clearinghouse for Library and Information Sciences) minden kutatási jelentést gyüjt és referál (a referátumok a Research in Education c. havi kiadványban jelennek meg).

A könyvtári kutatómunka egészében nem kielégitő. Főként tervszerütlenségét, elaprózottságát bírálják. Sokan kifogásolják a kutatások zömének szük prak-

ticizmusát,az alapkutatások hiányát(bár mások viszont igy látják helyesnek). Más tudományok (pedagógia, tervezés, pszichológia, szociológia, politika, történelem, közgazdaságtan) szakembereinek bevonására is szükség volna. Magukkal a könyvtárosokkal a könyvtárosképzés keretében kell jobban megkedveltetni a kutatómunkát.

A National Advisory Commission on Libraries 1968-ban Szövetségi Könyvtár- és Tájékoztatástudományi Intézet szervezését javasolta. Az intézet feladatköre ez volna: 1. vizsgálatok az információigényekről és kielégitésük fokáról a könyvtárakban és tájékoztatási rendszerekben, 2. uj technikai berendezésekre vonatkozó kutatások, ilyen berendezések fejlesztése és kisérleti alkalmazása, 3. egységes országos könyvtári és tájékoztatási rendszer terveinek kidolgozása.

x

KLUTH, Rolf: A könyvtártudomány az NSzK-ban

A német hagyományoknak megfelelően a "Bibliothekswissenschaft" az NSzK-ban még ma is elsősorban a könyvtár- és könyvtörténetet jelenti, amint azt az egyetemi könyvtárak igazgatóinak egyetemi előadásain is láthatjuk, mivel az egyetemen nem folyik könyvtárosképzés, ott a "könyvtártudomány" csak a történelem vagy a filológia segédtudományának a szerepét töltheti be. Lényegében 1969-ben indult meg a könyvtártudomány korszerü utjainak a keresése (a szerző felsorolja az erre vonatkozó néhány cikket, kongresszusi előadást).

Az is kérdés, kik müveljék ezt a tudományt: napi munkájuk miatt nem érnek rá sem a könyvtárosok, sem a könyvtárosképző szakiskolák oktatói. Csak az egyetemeken folyhatna könyvtártudományi kutatómunka, a könyvtárosképzéssel kapcsolatban, ha azt sikerül egyetemi szintre emelni. Szükség van központi könyvtártudományi intézet létesitésére, valamint együttmüködésre az informatika müvelőivel. A Deutsche Bibliothekskonferenz bizottságot szervezett a könyvtártudomány kérdéseinek vizsgálatára, a bizottság 197o októberében ül össze.

x

KOŁODZIEJSKA, Jadwiga: A könyvtártani kutatások helyzete Lengyelországban

A könyvtár társadalmi intézmény. A könyvtártudomány elméleti alapvetését tehát jórészt a társadalomtudományok (kivált a szociológia, a pedagógia és a közgazdaságtan) módszereivel kell kidolgozni.

Lengyelországban a könyvtártudományi kutatások hagyományos könyvtártechnológiai tematikája mellett ujabban a könyvtárak társadalmi funkciójával, a müvelődési intézmények rendszerében elfoglalt helyével kapcsolatos kérdések kerültek előtérbe. A kutatások szervezetten folynak, főként az egyetemek (Łódz, Varsó, Wrocław, Poznań, Krakkó) könyvtártudományi tanszékén, a legnagyobb könyvtárakban, a Nemzeti Könyvtárhoz tartozó Könyv és Olvasás Intézetében; a Lengyel Könyvtárszövetség is kiveszi a részét a munka szervezéséből.

A kutatási témák zöme azonban még mindig történeti jellegü, az 1965. évi 229 kutatási terv között pl. csak 6 hálózatszervezési, 5 munkaszervezési és 2 elméleti témát találunk. Az 1961-1968 között benyujtott 90 könyvtári vonatkozásu doktori és kandidátusi értekezés közül a folyóiratok történetével foglalkozók csoportja a legnépesebb. A 25 olvasásvizsgálat már jórészt mai tárgyu (az olvasás társadalmi jelentőségére vagy bizonyos müfajok, ill. irók olvasottságára vonatkozik). A 13 könyvtár- és könyvtörténeti értekezés közül 3 tárgyalja a közelmult fejlődését. Csak 6 értekezés meritette témáját a könyvtárügy szervezési kérdései köréből.

A kutatómunka jövő fejlődéséhez szükséges többek között, hogy 1. a kutatással foglalkozó intézmények jól el legyenek látva technikai berendezésekkel, külföldi szakirodalommal, személyzettel és anyagi eszközökkel, 2. a különböző irányu kutatásokat végző intézmények tervszerüen müködjenek együtt egymással, 3. a könyvtártudomány leendő müvelői sokkal jobban értsenek az automatika, az elektronika, a statisztika, a matematika, a munkaszervezés problémáihoz, mint jelenlegi mestereik a könyvtárosképzésben.

x

MARUNIAK, Peter: A Matica Slovenská Könyvtártudományi Intézetének kutatási tevékenysége

Az Intézet (Knihovedny ustav) mai formájában 1954-ben alakult meg, kutatómunkájában a könyv- és könyvtártörténeti témákkal szemben fokozatosan előtérbe került az olvasáskutatás. Az 1965. évi smolenicei könyvtártudományi, bibliográfiai és dokumentációs szeminárium on átfogó kutatási terv alakult ki, de nem valósult meg.

Az 1975-ig végrehajtandó országos távlati kutatási terv témái: az egységes szlovák könyvtári rendszer szervezete és irányitása, a könyvtárak helye a tájékoztatási rendszerben, a könyv szerepe a müvelődésben, a tudományos és felsőoktatási könyvtárak specializálódása, a közmüvelődési könyvtárak állományának kiépitése és hasznositása, a szlovák nemzeti bibliográfia előállitá-

sának gépesitése, a szovjet osztályozási rendszer alkalmazásának lehetőségei, osztályozási rendszerek a gazdasági szakirodalom és információk számára, külföldi folyóiratok nyilvántartásának gépesitése, a rendelések koordinálása, könyvtárépitési tervek, a gyermekekkel és a fiatalokkal való foglalkozás a könyvtárban, a tájékoztatási szakemberek képzése.

Jelenleg az alábbi konkrét témák vizsgálata folyik (a róluk már megjelent publikációkat is feltünteti a szerző): a szakszervezeti könyvtárak Szlovákiában 1954 előtt; az olvasás a falvakban, 1956-1961.; az irodalom társadalmi hatása; a könyvtári terminológia; egy konkrét mü hatása az olvasókra; a könyvtárak társadalmi funkciója; az ifjusági irodalmi állomány és hasznositása a közmüvelődési és iskolai könyvtárakban; a szlovák irodalmi állomány és hasznositása a közmüvelődési könyvtárakban; a könyvtári ellátás racionalizálása.

x

MERI, Sirkka-Liisa: A finn könyvtártudományi kutatások jelenlegi irányai

A könyvtári rendszer fejlesztéséhez ismerni kell az olvasók igényeit, a különböző könyvtártipusok produktivitását, a könyvtári és tájékoztatási dolgozók funkcióját. Tudományosan kell megalapozni a könyvtári ellátás ésszerüsitését s a könyvtárak együttmüködését (pl. a gyarapitás terén), a gyarapitási, létszám- és helyiségnormákat. A Finn Könyvtáregyesület 196o-ban pénzalapot létesitett a különböző könyvtárakban, könyvtári szervezetekben folyó kutatások támogatására. A Könyvtáregyesület 1968-ban nagyszabásu kutatási programot dolgozott ki "A könyvtáros feladatai és helye a társadalomban" cimmel; a vizsgálat adatai alapján kialakitott "könyvtároseszményt" a káderek kiválasztásában és képzésében hasznositják.

1969-ben Egyesült Könyvtártudományi Kutatási Bizottság alakult a kutatási munkák koordinálására. Különösen javallja az alábbi témák vizsgálatát: a könyvtárak és tájékoztatási központok funkciói és állománya; a különböző tipusu könyvtárak feladatai és potenciális olvasóik odavonzása; a könyvtári folyamatok automatizálása, különösen az információ-visszakeresés fejlesztése; a könyvtári dolgozók funkciói; könyvtári és tájékoztatási munkanormák és munkamódszerek. A kutatómunka fejlesztését a Bizottság szerint az segitené legjobban, ha egyetemi szintre emelnék a könyvtárosképzést (erre remélhetőleg hamarosan sor kerül). Javasolja a Bizottság, hogy a Közoktatásügyi Minisztérium mellett külön szervet létesitsenek a kutatások koordinálására. Az állam könyvtár- és tájékoztatásügyi kiadásainak 1%-át forditsák a kutatások támogatására, s idővel létesitsenek könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatóintézetet.

A könyvtártudományi és módszertani munka rendszere fejlesztésének fő kérdései. A munka helyzete és fejlődésének problémái az NDK könyvtári rendszerében

Gotthard RÜCKL

Erősen tömöritve közöljük a szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjainak 5. tanácskozásán (lásd beszámolónkat e számunk más helyén) elhangzott előadás szövegét, amelynek eredeti cime: Grundfragen der Entwicklung eines Systems der wissenschaftlich-metodishcen Arbeit. Situation und Entwicklungsprobleme der wissenschaftlich-methodischen Arbeit im Bibliothekssystem der DDR. (Soksz. 25. p.)

1. A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI MUNKA FOGALMA

A könyvtártudományi és módszertani munka olyan elméleti és gyakorlati tevékenység, amely a) a könyvtári rendszernek tervszerü, a szocialista társadalom követelményeihez, a legujabb tapasztalatokhoz és ismeretekhez illeszkedő alakitására, b) a könyvtári rendszer ideológiai, kulturális és tudományos-technikai szinvonalának állandó emelésére irányul. A munka tárgya és feladata: 1. a könyvtárak, a könyvtári rendszer és egyes részrendszerek célkitüzéseinek, társadalmi funkciójának és feladatainak tudományos megalapozása; 2. anyagok kidolgozása a könyvtári rendszer, ill. hálózatok tervezéséhez és irányitásához, a rájuk vonatkozó prognózisokhoz az illetékes vezető szervek számára, valamint alapvető rendelkezések és irányelvek kidolgozása, ill. véleményezése a döntés előkészitéseként, 3. részvétel a döntések gyakorlati megvalósitásában, a végrehajtás vizsgálata, a legértékesebb tapasztalatok általánositása, 4. a könyvtári kutatási és fejlesztési munkák tervezése és koordinálása s a kutatási eredmények átültetése a gyakorlatba; 5. elméleti előmunkálatok a könyvtárfejlesztés sulyponti kérdései terén; 6. a rendszeres és differenciált könyvtártudományi tájékoztatás és dokumentáció megvalósitása; 7. tudományosan megalapozott könyvtári munkamódszerek kidolgozása és terjesztése; 8. elméleti alapelvek és gyakorlati segédletek kidolgozása a könyvtári munkához; 9. központi szolgáltatások nyujtása, tanácsadás, elemzések készitése, javaslatok a könyvtárak számára; lo. hozzájárulás a könyvtárosi hivatás képének és a képzés tanterveinek a kialakitásához.

A könyvtártudományi és módszertani munka szerves része a könyvtári rendszernek és aktivan hat annak kialakulására. Szerves része továbbá a szocialista tervezésnek és vezetésnek, az állam irányitó tevékenységének. Szakképzett dolgozók végzik, területi vagy szakmai hálózatok központi könyvtáraiban, országos központi könyvtárakban vagy központi tudományos intézményekben, a munkamegosztás elve alapján, horizontálisan és vertikálisan tagolt rendszerben. Munkájuk egyre inkább tudományos jelleget ölt: nő a hosszu lejáratu kutatások aránya, fokozódik a tudományos munkamódszerek alkalmazása; erősödik a munka interdiszciplináris jellege (a szociológia, pszichológia, pedagógia, matematika stb. eredményeinek hasznositása és együttmüködés müvelőikkel). Erősödik a kapcsolat a kutatás, az oktatás és a gyakorlat között. A könyvtártudományi és módszertani munka a társadalom és a könyvtári rendszer fejlődésének megfelelően állandóan fejlődik; tartalmi sulypontja, valamint formái és módszerei az egyes szocialista országok adottságai szerint differenciálódnak.

2. A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI MUNKA HELYZETE ÉS PERSPEKTIVÁI AZ NDK-BAN

Az NDK könyvtári rendszerének legujabb törvényes szabályozása az 1968. május 31-i rendelet. Ez lényegében a könyvtártudományi és módszertani munka tartalmát is meghatározza azáltal, hogy megfogalmazza a könyvtárakra vonatkozó társadalmi követelményeket, s felsorolja a könyvtárak ebből következő feladatait: gyüjtsék, tárják fel és közvetitsék a könyveket, folyóiratokat, zenemüveket, audiovizuális dokumentumokat, nyujtsanak tájékoztatást valamennyi szaktudomány területén a kutatás, az oktatás, a gyakorlat, a müvelődés és a szabadidő-felhasználás céljaira; elégitsék ki a társadalom növekvő szükségletét az irodalom, ill. a szakirodalmi információk iránt.

Mindezeket a feladatokat csak egymással együttmüködve, rendszerben képesek ellátni a könyvtárak. A könyvtári rendszer kialakitásában kétféle szükségletből kell kiindulni: 1. az általános, mindenütt meglévő, tömegesen és differenciáltan fellépő irodalomszükségletből, 2. a speciális, szakmai természetü, differenciáltan fellépő irodalomszükségletből. Ennek megfelelően két könyvtártipust kell megkülönböztetni: 1. a területi elv szerint szervezett, általános gyüjtőkörü könyvtárakat, 2. a szaktudományok és termelési ágak szerint szervezett szakkönyvtárakat. Igen lényeges a könyvtárak együttmüködése nemcsak az egyes tipusokon belül, hanem a különböző tipusok között is. Az emlitett rendeletben foglalt feladatok megvalósitása érdekében szükséges 1. az irodalomszükséglet állandó vizsgálata; 2. az intézmények és állományuk célszerü és flexibilis elosztása, az állomány céltudatos feltárása az információszükséglet maximális kielégitése érdekében; 3. az olvasóval való

foglalkozás szinvonalának emelése; 4. tudományos tervezési és vezetési módszerek kifejlesztése a modellelmélet,statisztika, elemzés, szabványositás stb. segitségével; 5. a ráforditás és haszon viszonyának következetes figyelembe vétele, a könyvtári munka gazdaságossága és hatékonysága érdekében; 6. a marxista-leninista könyvtártudomány kifejlesztése, központilag összehangolt kutatási tervek alapján; 7. könyvtárosképzés és továbbképzés; 8. átfogó könyvtárpropaganda.

E feladatok megoldása érdekében az NDK-ban továbbfejlesztették a könyvtártudományi és módszertani munkának, ill. a vele foglalkozó intézményeknek a rendszerét. Öt központi vezető intézmény müködik, ill. fog müködni ezen a területen. 1. A Zentralinstitut für Bibliothekswesen (ZIB), a Müvelődésügyi Minisztérium szerve, az alábbi problémákkal foglalkozik: az NDK könyvtári rendszerének és az állami általános könyvtárak hálózatának fejlesztése, a könyvtári rendszerben folyó tudományos és módszertani munka koordinálása, az egész könyvtári rendszer számára prognózisok és tervek kidolgozása, rendszerfejlesztés, regionális hálózatfejlesztés, könyvtárstatisztika és szabványositás. 2. A Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken a Felső- és Szakoktatásügyi Minisztérium szerve. Munkaterülete: a minisztérium alá tartozó könyvtárak és tájékoztatási szervek fejlesztése, a szakkönyvtári hálózatok fejlesztése, tudományos és módszertani munkájuk koordinálása, valamint az egész könyvtári rendszer számára a korszerü technika és eljárások kifejlesztése, ideértve az elektronikus adatfeldolgozást. 3. A lipcsei Deutsche Bücherei a bibliográfiai munka központi vezető és koordináló intézménye. 4. A Deutsche Staatsbibliothek (Berlin) a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést és a központi katalógusok szervezését irányitja. 5. A könyvtártudományi kutatások összehangolása, a központi kutatási terv kivitelezésének megszervezése elsősorban a Humboldt Egyetem könyvtártudományi és tudományos tájékoztatási intézetére vár, a végleges szabályozás azonban még nem történt meg.

Ezt a horizontális tagolásu központi irányitási rendszert az üzemi szakszervezeti könyvtárak hallei központja, az iskolai könyvtári hálózattal is foglalkozó Zentralstelle für Kinder- und Jugendliteratur (Drezda), valamint a Leipziger Kommissions- und Grossbuchandel könyvtárellátó részlete egésziti ki.

A központi intézmények rendszeréhez csatlakozik a városi-megyei,illetve a városi-járási könyvtárak vertikális rendszere. A városi-megyei könyvtárak (WAB - Wissenschaftliche Allgemeinbibliotheken der Bezirke) előkészitik a megyei tanácsnak (és a megyeszékhely városi tanácsának) a könyvtárhálózat fejlesztésére vonatkozó határozatait; előmozditják az együtt-

müködést a megyében müködő különböző könyvtári részrendszerek között és összekötik őket a központi intézmények rendszerével; javaslatokat dolgoznak ki a könyvtári rendszer, illetve a megyei általános könyvtári hálózat müködésének hatékonyabbá tételére; konzultációval és anyagokkal támogatják a járási tanácsokat a könyvtárak irányitásával kapcsolatos kérdésekben; ideológiailag és szakmailag irányitják a megye általános könyvtárait (elsősorban a városi-járási könyvtárakat); elemzik a könyvtári munka tapasztalatait, tudományos vizsgálatokat és kisérleteket szerveznek vagy végeznek; előmozditják a könyvtári munkafolyamatok ésszerüsitését. A v á r o s i - j á r á s i könyvtárak hasonló feladatokat látnak el a maguk adottságainak megfelelően; irányitó tevékenységük központjában a gyakorlati segitségnyujtás áll a járásban müködő könyvtárak számára.

A m ü v e l ő d é s ü g y i m i n i s z t e r felelős a könyvtári rendszer fejlesztését célzó alapvető intézkedések koordinálásáért. Ebben a munkájában az illetékes állami szerveken kivül a Könyvtári Tanács és a felsorolt központi könyvtártudományi és módszertani intézmények támogatják.

A könyvtártudományi és módszertani munka jelen helyzetét és perspektiváit tehát az jellemzi, hogy 1. a könyvtári rendszer szükségleteihez igazodik (tekintetbe véve a részrendszerek sajátosságait is), 2. szerves része a könyvtárügy állami tervezési és irányitási rendszerének, 3. a munkamegosztás és együttmüködés formájában folyik.

3. A ZENTRALINSTITUT FUNKCIÓJÁNAK, FELADATAINAK ÉS MUNKAMÓDSZERÉNEK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

Az intézet uj (197o. aug. 24-én kiadott) szervezeti szabályzata ezeket a fontos változásokat tartalmazza: 1. Az intézet központi vezető intézmény lett, munkaterületére tartoznak az egész könyvtári rendszer fejlesztésének alapvető kérdései (prognózis, tervezés, rendszerfejlesztés, regionális hálózatfejlesztés, könyvtárstatisztika és szabványositás, valamint a megfelelő vezetői döntések előkészitése). 2. Nagyobb szerepet játszik a tudományos kutatások megalapozásában, saját kutatási feladatai is vannak. 3. Kibővült feladatkörben támogatja konzultánsként a központi és helyi állami szerveket a könyvtári rendszer fejlesztésében. 4. Összehangolja a központi könyvtártudományi és módszertani (és könyvtárosképzési, ill. továbbképzési) intézményeknek és a területi részrendszereknek a tudományos és módszertani munkáját. 5. Az NDK népgazdasági tájékoztatási rendszerének szakmai központja lett a könyvtártudományi tájékoztatás és dokumentáció, valamint az állami közmüvelődési könyvtárak vonatkozásában.

Konkrét munkájának fő irányai tehát: 1. A gyakorlatot szolgáló kutatómunka (a társadalom dinamikusan változó irodalom- és információszükségletének vizsgálata s az ebből adódó tanulságok érvényesitése a könyvtári rendszer fejlesztésében; a könyvtári munka technológiájára, szervezetére, módszereire stb. vonatkozó vizsgálatok; egyéb tudományok - szervezéstudomány, kibernetika stb. - eredményeinek hasznositása). 2. Segédletek, anyagok készitése a gyakorlati könyvtári munkához. 3. A tartalmi sulypontok szerint kiépitett tanácsadás rendszere, kivált a megyei szintü állami szervek és a városi-megyei könyvtárak számára. 4. A könyvtárügyi tájékoztatási és dokumentációs tevékenység kiépitése. 5. A könyvtártudományi és módszertani munka országos rendszerének kiépitése (a feladatok elosztása a központi irányitó szervek között, a kutatási tevékenység rendszerének kialakitása a területi intézményekben, a központi és a területi rendszer együttmüködésének biztositása).

Mindezen feladatok ellátásához szükség van a kutatási és az irányitási, konzultációs tevékenység szoros kapcsolatára, távlati tervezésre, a sulyponti feladatok komplex kidolgozására (gyakorlati könyvtári szakembereknek és más tudományok müvelőinek a bevonásával), a Zentralinstitut szervezetének a feladatokhoz igazodó tagolására, amely lehetővé teszi a tudományos munkatársak alapvető specializálódását s egyszersmind sokoldalu felhasználását.

A tömöritést HORVÁTH Magda munkája

Szabadpolcos kölcsönzés bibliobusszal francia falvakban

LEDUC-GRIMALDI, Marie-Ange

Röviditve közöljük a cikket (Esquisse d'un bilan d'une expérience en matière de lecture publique.= Bull. des Bibl. de France, 197o. 2. no. 51-73. p.). A tömörités MOLNÁR Ágnes munkája. - Bas-Rhin (Alsó-Rajna) megye, amelyről szó van, Franciaország észak-keleti (elszászi) részén fekszik, székhelye Strasbourg. Területe (4786 km^2) kisebb Veszprém megyénél, lakossága viszont (csaknem 7oo ooo) annak kétszerese.

A francia lakosság olvasására vonatkozó riasztó számadatok 1966-ban egy, a közmüvelődési könyvtárüggyel foglalkozó munkacsoport létrehivására vezettek. A munkacsoport részletes javaslatokat dolgozott ki a helyzet javitására. [Lásd: Könyvtári Figyelő, 1969. 1. sz. 29-41. old.]

Bas-Rhin megye Központi Kölcsönző Könyvtára már 1966-ban megkezdte néhány helységben a jelentésben javasolt egyik "gyógyszernek" a gyakorlatban való kipróbálását: a szabadpolcos bibliobuszról való kölcsönzést. 1968 óta a Könyvtári Igazgatóság megbizásából mint kisérleti mintakönyvtár végzi és fokozatosan egyre több helységre kiterjeszti a szabadpolcos kölcsönzést. A kisérlet első néhány évének mérlegét mutatjuk be az alábbiakban.

A megye - amelyben mindössze három 2o ooo lakosunál nagyobb helység van - már 1946-ban központi kölcsönző könyvtárat kapott. 1968-ig a 15, azóta a 2o ezernél kisebb lélekszámu, állandó könyvtár nélküli helységek olvasni vágyó lakosait látta el bibliobuszon széthordott letétjeivel. Állománya rendkivül változatos összetételü, nagysága 1965-ben már meghaladta a 1oo ooo kötetet.

Eleinte a könyvtárban előre összeállitott 5o kötetes ládákban hordta szét a bibliobusz - 1965 óta két bibliobusz - a könyveket. 1965 óta áttértek a polcos bibliobusz rendszerére; a polcról a helyi letéti felelős - rendszerint a tanitó - válogat, az olvasók kivánságait figyelembe véve. A rendszer sikere lényegében a letéti felelőstől függ. Kényes és hálátlan feladata ellátásához gyakran hiányzik a kellő felkészültség és idő.

A könyvtár 2o éves fennállásakor már szép számszerü eredményekkel dicsekedhetett: két járművének összesen évi 87 körutjával mintegy 5oo ooo lakos

(potenciális olvasó) könyvtári ellátását tudta biztositani a 15 ooo lakosunál kisebb 53o községben. A 7oo letéti hely közül 622 az iskolában van, 38 a községházán, 2o a müvelődési házban, 2 üzemben, 7 egyebütt. Ami viszont az olvasók társadalmi, foglalkozás szerinti rétegződését illeti, kevésbé kielégitőek az eredmények. A letéti rendszer nem alkalmas bizonyos rétegek elérésére s a nem-olvasók igényeinek felkeltésére. Akiket elér: iskolások, tanitók, tisztviselők, nyugdijasok, néhány munkás - s néhány fiatal az ifjusági és müvelődési otthonokban. Ezért határozta el a könyvtár, hogy a letéti kölcsönzést is folytatva egyes helységekben bevezeti a közvetlen kölcsönzést: az olvasó maga válogat a bibliobusz szabadpolcairól.

I. AZ IGÉNYKELTÉS

A szabadpolcos kölcsönzést egy-egy helységben vagy a Központi Kölcsönző Könyvtár kezdeményezésére, vagy a polgármester hivatalos felkérésére vezetik be, figyelembe véve a lakosok számát, életmódját, a helyi hatóságok együttmüködési készségét, a helység megközelithetőségét, időjárási viszonyait. A könyvtáros, a polgármester és a tanitó együttesen állapitják meg a szabadpolcos kölcsönzésnek a helységben legkedvezőbb feltételeit: a bibliobusz érkezésének napját (szombat vagy más hétköznap, piaci nap vagy nem), állomáshelyeit (piactér, üzletutcák, üzemek, lakótelepek stb.) és menetrendjét, a helyi adottságok alapján (ingázó munkások, iskolai órarend stb.). A megye lakossága erősen mobil, a kölcsönzési időt igen tágra kellett szabni (8-2o^{3o}). A kölcsönzésben részt vehetnek a helység felnőtt és fiatalkoru (14-18) éves lakóin kivül az ott dolgozó és este eltávozó munkások is. A kölcsönzés ingyenes, mindössze évi egy frankot fizetnek beiratkozáskor a felnőttek, felet a 14-18 éves fiatalok, a Könyvtár Barátainak Egyesületébe való belépésük szimbólumaképpen. Nem korlátozzák sem a kölcsönzés időtartamát, sem a válogatást, sem a kikölcsönzött könyvek számát. (Csak az iskolából csoportosan érkező fiatalok nem vihetnek el 2-2 könyvnél többet, detektivregényt pedig egyet sem.) Az elveszett könyvek száma az eddigi tapasztalatok szerint elenyészően csekély, az olvasók vigyáznak a könyvekre, különösen a müvészeti könyvekre.

A szabadpolcos bibliobusz "felavatása" a helységben történő első állomásozása alkalmával megy végbe, ünnepélyes keretek közt. Az előzetes hirverést a helyi hatóságok és a tanitók végzik,a könyvtár által rendelkezésükre bocsátott anyag segitségével.

A Központi Kölcsönző Könyvtár állománya 1969-ben 139 456 kötet volt. Ebből kb 5o ooo a 14 éven aluli gyerekeké. A felnőtteknek és a 14-18 éves fiataloknak szóló 86 ooo kötetes állományból 53 ooo a szépirodalmi,33 ooo az is-

meretterjesztő mü. Az állomány kizárólag francia nyelvü könyvekből áll. A bibliobusz 58 folyóméter polcán kb. 3ooo kötet fér el. Szakcsoportok szerint igy fest az állomány megoszlása:

a Központi Kölcsönző Könyvtárban		a bibliobuszban	
általános müvek	378		
filozófia	594		4o
vallás	623		4o
szociológia, pedagógia	2591		4o
filológia, nyelvészet	86		
természettudományok	194o		8o
technika	3874	technika	8o
		háztartás	4o
müvészet, sport	4213	müvészet	3o
		sport	4o
irodalom- és szinháztörténet	3996		4o
életrajzok	45o3		8o
történelem általában	24o1		1oo
háboruk	51oo		2oo
földrajz	3o5o		8o
szépirodalom	52829	francia szépir.	5oo
		forditás	5oo
		krimi	15o
		tört. regény	8o
prézens anyag	88o		

A bibliobusz szállitmányát a központi könyvtárban állitják össze. Könyvtárosa minden köruton feljegyzi, hogy mit kérnek az olvasók a következő alkalomra. A bibliobuszon is több példányban vannak meg bizonyos müvek. 1968-ban a négy uj bibliobusz számára vásárolt regényeket 8, az ismeretterjesztő müveket 4 példányban szerezték be.

A Könyvtári Igazgatóságtól 1968-ban és 1969-ben kapott 4 uj bibliobuszt kizárólag a szabadpolcos kölcsönzés céljaira állitották munkába. A két régi jármü végzi a letétek széthordását, egyik a felnőtteknek, másik az iskolásoknak. Egy-egy körut személyzete 1 segédkönyvtárosból (nagyobb forgalmu állomások bejárásakor 2 segédkönyvtárosból) és a gépkocsivezetőből áll. A szabadpolcos bibliobusz évente 1o alkalommal (havonta egyszer) keres fel minden helységet. A két nyári hónap, amikor a mezőgazdasági dolgozók nem érnek rá olvasni, lehetőséget nyujt az állományrevizióra.

II. AZ IGÉNYLŐK

1. HOL VANNAK A POTENCIÁLIS OLVASÓK?

A szabadpolcos kölcsönzést először (1966-ban) négy helységben vezették be (Hohengoeft, Rangen, Zeinheim, Mutzig). A Könyvtári Igazgatóság az itt szerzett kedvező tapasztalatok eredményeképpen jelölte ki Bas-Rhin megye Központi Kölcsönző Könyvtárát a szabadpolcos kölcsönzési kisérlet központjává. Az emlitett négy helységben előzőleg már volt letéti kölcsönzés.

A szabadpolcos kölcsönzésbe eddig 22 helységet kapcsoltak be - falvakat, községeket, kisvárosokat. A beszámoló rövid áttekintést ad lakosságuk összetételéről, életformájáról, a település sajátosságairól és egyéb olyan tényezőkről (üzemek, kaszárnyák, szociális otthonok), amelyek a potenciális olvasók meghatározása szempontjából lényegesek. A helységek egy része tulnyomóan mezőgazdasági jellegü, ezek között lassan elöregedő, elnéptelenedő kis hegyi falvak is akadnak. Vannak csak hálóhelyül szolgáló falvak, amelyek tulnyomóan munkás lakossága bejár a városba (Strasbourg) dolgozni. Máshol a lakosság a helyi vagy környékbeli kis- és nagyüzemekben dolgozik. Mutzig kisváros lakossága rendkivül összetett: kereskedők, kisiparosok, gyári munkások, két kaszárnyában katonák stb. Sok helységben vannak uj lakótelepek (parcellázott területeken kis családi házak).

[A cikk függelékében statisztikai táblázatban megkapjuk a vizsgált 22 helységről ezeket az adatokat: a bibliobusz ott tartózkodásának időtartama (legalább fél, legfeljebb másfél nap), az állomások száma (1-15); a lakosok száma (1968: a legkisebbikben 145, a legnagyobbikban 4589; 1962: 122-4127); az olvasók száma az utolsó körut alkalmával (legalább 23, legfeljebb 582), ebből a felnőttek (15-468) és a fiatalok (3-114) száma; a lakosságból az összes olvasó százalékaránya (legalább 1,73, legfeljebb 15,31) és külön a felnőttek (1,16-1o,36), illetve a fiatalok (o,2o-8,32) aránya.]

A kisérlet eredményeinek elemzése során külön is vizsgálták a helységek bizonyos jellegzetes csoportjaira vonatkozó tapasztalatokat. 4 ilyen csoportot különböztettek meg: a) Mutzig, a legnagyobb (4589) lélekszámu helység, b) Hohengoeft, Rangen és Zeinheim (három mezőgazdasági jellegü helység, lakosaik száma 334, 148, 145), amelyekben szintén már 1966-ban bevezették a szabadpolcos kölcsönzést, c) a Villé-völgyi 4 elszigetelt falu, amelynek elöregedő lakossága mező- és erdőgazdaságból él, d) az erősen fejlődő, jelentős iparral rendelkező Rosheim. [Ábráink a b csoportra vonatkoznak.]

1. ÁBRA

AZ OLVASOTT KÖNYVEK ÉS AZ OLVASÓK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA
A BIBLIOBUSZ FORDULÓINÁL

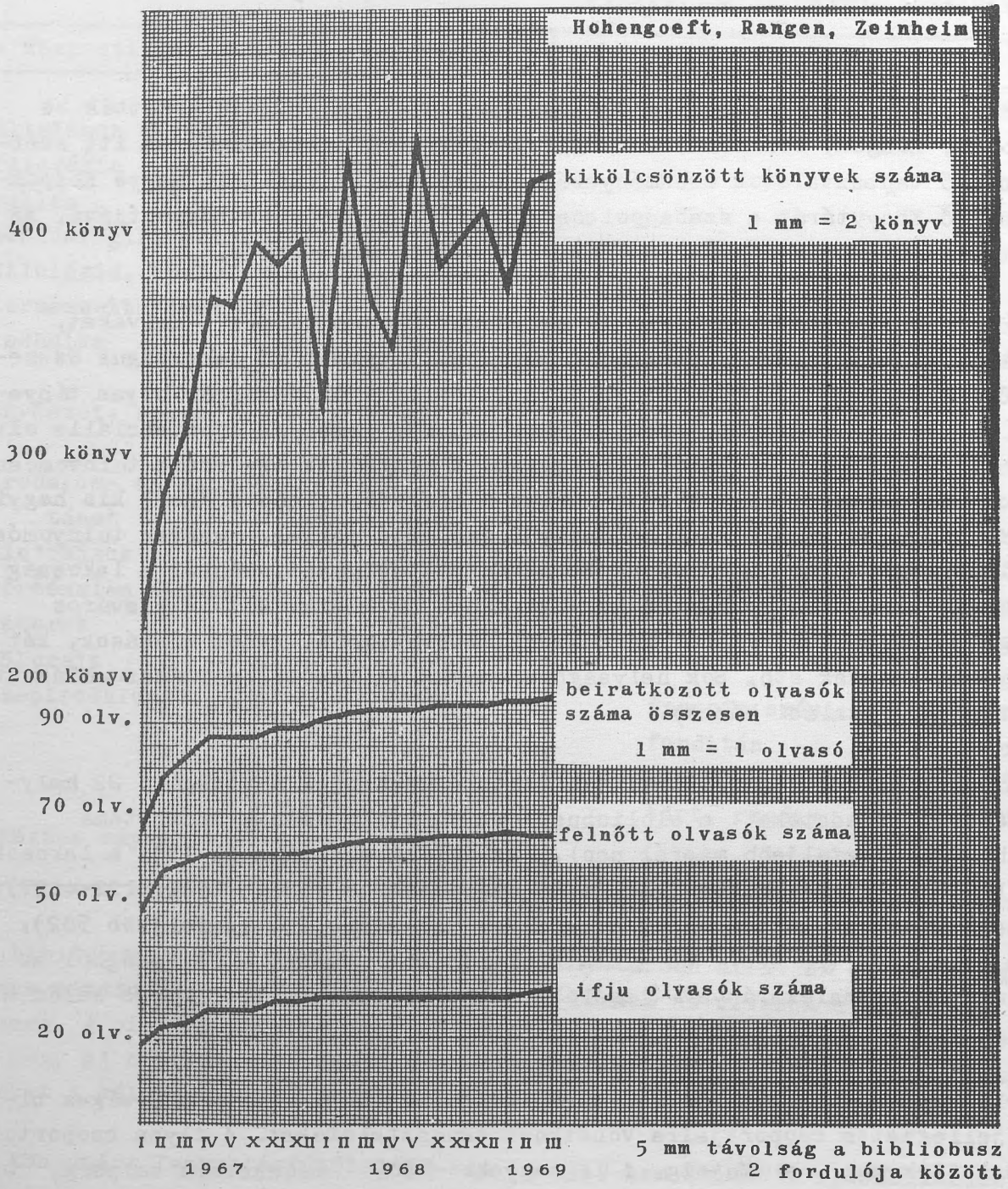

2. ÁBRA

Hohengoeft, Rangen, Zeinheim

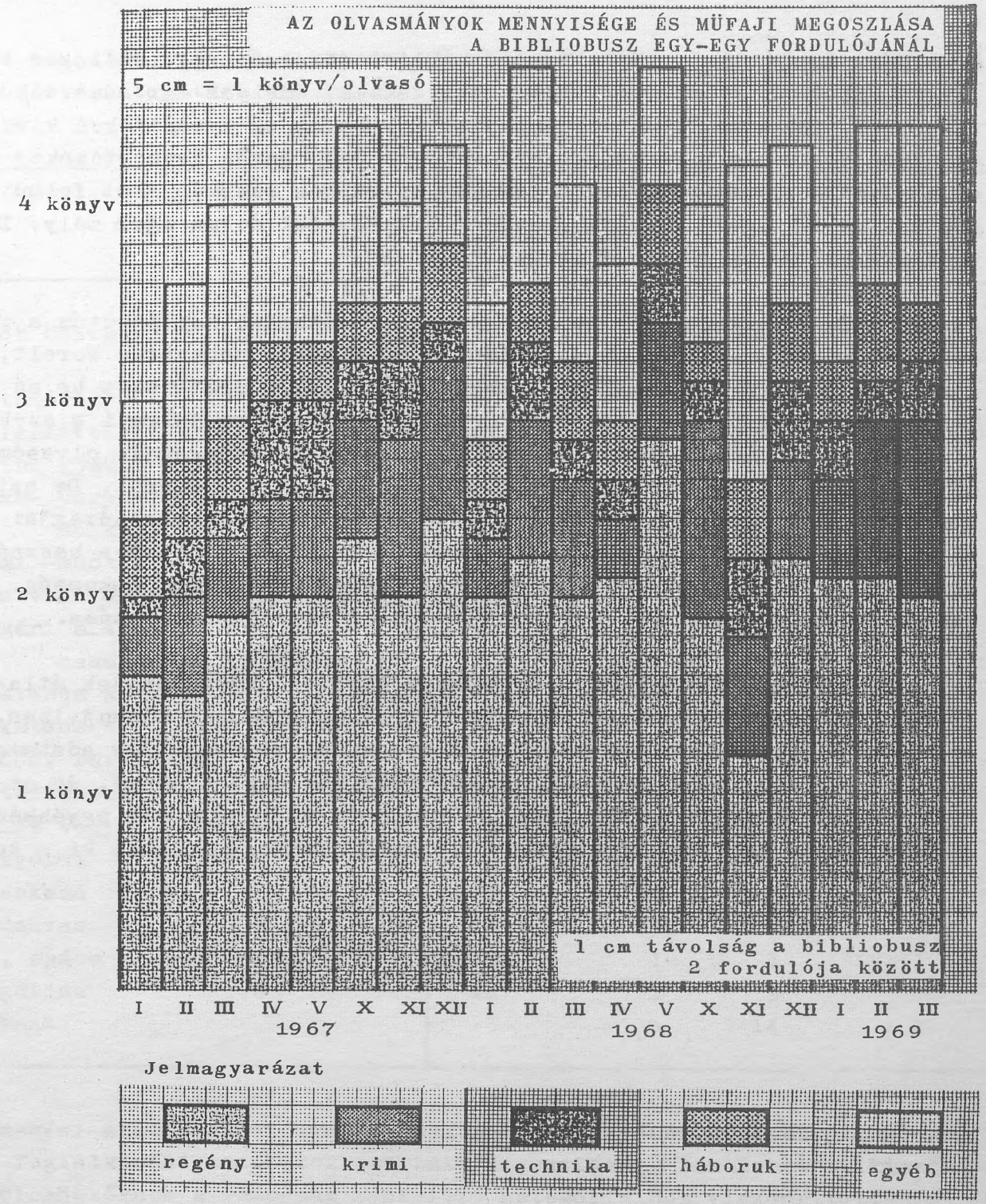

2. AKARNAK-E OLVASNI AZ EMBEREK?

Önmagáért beszél az a tény, hogy a bibliobusz első megjelenésekor tömegesen jelentkeztek az uj olvasók olyan községekben, amelyek már ismerték a letéti rendszert. Hohengoeftben például a letéti anyagnak a tanitókon kivül csak egy felnőtt olvasója volt; a szabadpolcos kölcsönzés bevezetésekor 48 felnőtt és 18 fiatal iratkozott be. A kevésbé látványos eredményeket felmutató helységek adatai is arról vallanak, hogy a kölcsönzési forma igen mély, lappangó igényeket tudatosit és elégit ki.

Amint az 1. ábra mutatja, az első nagy beiratkozási hullám után a forgalom emelkedése meglassul. Hohengoeftben és a vele egy csoportba sorolt, mezőgazdasági jellegü községekben a lakosság 15,3 %-a iratkozott be az első hónapokban. Nem lehetetlen, hogy ez a telitettséget jelenti a szabadpolcos kölcsönzés által elérhető olvasók körében, s a propaganda, olvasómozgalom uj módszereivel lehet csak tovább növelni az olvasók számát. De azt is tekintetbe kell vennünk, hogy egy-egy kölcsönző sokszor családtagjai és barátai számára is kölcsönöz, s ily módon a lakosság kb. 5o %-a használja a könyvtárat, vagyis szinte a teljes felnőtt és fiatalkoru lakosság. - 9 helységben ezzel szemben még 5 % alatt marad az olvasók arányszáma.

A 2. ábra az egy olvasó által havonként kikölcsönzött könyvek átlagos számát és müfajonkénti megoszlását szemlélteti az év bizonyos hónapjaiban, Hohengoeftben s a másik két helységben. E három helységben, 3 év adatainak összesitése szerint, az átlagos kölcsönzés legalább havi 3 könyv, de ez a szám az év bizonyos szakaszaiban 5-ig is elmehet. A forgalomnak egyébként van némi ciklikus jellege: nagyjából 3 forduló után cserélődnek ki a könyvek.

3. KIK AKARNAK OLVASNI?

Az alábbi táblázat mutatja a kölcsönzők megoszlását foglalkozásuk szerint, a bibliobusz 4 látogatása alkalmával:

		Villé-völgy (4 helység)	Hohengoeft, Rangen, Zeinheim	Mutzig	Rosheim
Kölcsönzők összesen		73	9o	642	28o
ebből					
a) tanulók		26	18	87	79
b) felnőttek		47	72	555	2o1
A felnőttek közül:					
férfi	munka- vagy foglalkozás nélküli	1	o	1	2
	üzemi munkás	o	9	45	66
	tisztviselő	o	o	29	18
	polgári alkalmazott a katonaságnál	o	o	36	o
	hivatásos katona, csendőr	o	o	4o	2
	sorkatona	o	o	144	o
	mezőőr, levélhordó	1	1	1	1
nő	háztartásbeli	19	12	81	37
	munkás vagy tisztviselő	9	9	1o6	37
férfi és nő	pedagógus	3	6	14	15
	kereskedő	1	4	19	5
	földmüves	o	29	2	6
	pap, apáca	o	1	1	1
	nyugdijas	1o	1	9	7
	rokkant	3	o	14	4

Mivel a megyei statisztikai hivatal nem tudta idejében közölni a lakosság nemek és foglalkozási csoportok szerinti megoszlását, nem lehetett kiszámitani a kölcsönzőknek a lakosság megfelelő kategóriáihoz viszonyitott arányát. Annyit mégis meg lehetett állapitani, hogy az iparositott községekben a dolgozó nőolvasók aránya a háztartásbeli nőolvasókéhoz hasonló, sőt itt-ott felül is mulja ezt az arányt. Természetesen döntő jelentősége van a bibliobusz megjelenésének a munkahelyen. A mezőgazdaságban dolgozó nőknek ellenben, ugy látszik, kevesebb kedvük vagy idejük van az olvasásra.

Hogy az egyes foglalkozási csoportokban milyen az olvasók számaránya, azt is nehéz megállapitani a hiányzó statisztikai adatok miatt; annyi bizonyos, hogy a vegyes összetételü Mutzigben kevesebben olvasnak, mint a homogénebb, mezőgazdasági lakosságu Hohengoeftben vagy az iparositott Rosheimben. Mutzigben az olvasóknak közel 10 %-át a sorkatonák teszik ki. Rosheimben a munkások és tisztviselők szolgáltatják az összes kölcsönzők 80 %-át, Mutzigben - e kategóriához számitva a katonákat is - ez az arány 72 %-os. Az elöregedő Villé-völgyi falvakban az olvasók 20 %-a nyugdijas és munkaképtelen.

4. MIT OLVASNAK? MILYEN TÉNYEZŐK HATNAK AZ OLVASMÁNY KIVÁLASZTÁSÁRA?

Azoknak az olvasóknak, akik nem tudják pontosan megfogalmazni kivánságukat vagy nem ismerik ki magukat a szabadpolcon, továbbá azoknak, akik nem tudják, mit szeretnének olvasni, a könyvtárosnő segit addig, mig egyedül is ki tudják választani olvasmányukat.

A 2. ábra a kölcsönzött könyvek müfaji megoszlását is szemlélteti. Az adatok értelmében az első helyen a regény áll, rögtön utána a detektivregény következik, majd jóval emögött a történeti regény. Jelentős az érdeklődés a történelem iránt is, bár itt nehéz megállapitani, hogy a közönség egy része meg tudja-e különböztetni a történelmi könyvet a regényes történeti elbeszéléstől, történeti regénytől. Ebben a kategóriában különösen a háborus (világháborukról, gyarmati háborukról szóló) könyvek iránt nagy az érdeklődés. Általában a katörténetnek a zsurnalizmushoz, politikához közel álló formája érdekli a közönséget. Ugyancsak nagy az érdeklődés a történelemhez és regényhez egyaránt közel álló müfaj, az életrajz iránt. A földrajzi könyve elsősorban az utleirások - akárcsak a detektivregények - a kalandok iránti lappangó vágyakat elégitik ki. De lehet, hogy az emberiség megismerésének igénylése is egyik tényezője ennek az érdeklődésnek. Sokak számára pedig egyszerüen a saját szükös körülményeik közül való menekülés vágyát elégitik ki az ilyen könyvek.

A filozófia, vallás, társadalomtudomány irodalma nem sok olvasót vonz, néhány "beavatott" keresi csak. Jelentős viszont az érdeklődés a technika, sőt a természettudományok iránt is. Itt persze az adatok részletesebb elemzésére volna szükség, mert a szakcsoportban barkácsolási és szakácskönyvek is vannak. De a könyvkártyák alapján az a könyvtáros benyomása, hogy sokan keresik a munkájuk tökéletesitését elősegitő müszaki könyveket. A több éves kölcsönzési adatokból ugy látszik, hogy az ujonnan beiratkozottak a regénynyel, detektivregénnyel kezdik, s lassacskán fedezik csak fel az ismeretterjesztő müveket. Mutzigben a detektivregények fogyasztásának aránya ész-

revehetően csökkenő tendenciát mutat. Ami a helység jellegét illeti - a városias Mutzigben és az iparosodó Rosheimben kb.egyenlő arányban olvassák a regényeket és detektivregényeket. A mutzigi laktanyákban sem olvasnak több detektivregényt, mint civil környezetben. A történeti könyvek, háborus könyvek aránya is kb. egyenlő a két helységben. A természettudományi és müszaki könyvek iránt viszont Mutzigben csekély, Rosheimben jelentős az érdeklődés; a mutzigi kaszárnyák sorköteles lakói ezek szerint átmenetileg nem gondolnak a polgári foglalkozásukban való előhaladásra.

A falusias jellegü helységekben is (Hohengoeft-csoport, Villé-völgyi falvak) körülbelül egyenlő arányban olvasnak regényt és detektivregényt. Csekély az érdeklődés a klasszikus regények iránt; ezek témája többnyire igen távol áll a lakosok mindennapi életétől, vagy talán nem tanitották meg őket e könyvek szeretetére. Hohengoeftben jelentékeny az érdeklődés a müszaki könyvek (beleértve a mezőgazdasági szakirodalmat) és az utleirások iránt. Az izolált, elöregedő helyi falvak lakóit viszont nem igen érdeklik a müszaki és földrajzi könyvek, annál inkább a háborus történetek, tehát az a kor, amelynek maguk is hősei vagy tanui voltak.

Bas-Rhin megye kisérlete mutatja, hogy az olvasási igény nem halt ki a francia lakosságban. Kis propagandával nagy sikereket értek el, mert a szabadpolcos kölcsönzésü bibliobusz megjelenése felszinre hozta a lappangó igényeket. Hasonló tapasztalatokról számolnak be mindazok a megyék és városok, amelyek már bevezették bibliobuszaikon a szabadpolcos kölcsönzést. Nemcsak az olvasók és kölcsönzések száma növekszik; változatosabbá válik a foglalkozás szerinti rétegződés és olvasási igény is.

A megye eredményeit igen nehéz az országos eredményekkel összehasonlitani, mivel nem készült még összefoglaló tanulmány e témáról, amellett a szabadpolcos bibliobusszal kapcsolatos tapasztalatok tulságosan kis multra tekinthetnek még vissza. A további vizsgálatok remélhetőleg lehetővé teszik majd az eredmények összehasonlitását regionális és országos szinten.

Más vizsgálatok pontos, de csak egy-egy korosztályra, társadalmi-foglalkozási kategóriára, megyére, vállalatra vonatkozó adataival való egybevetésből annyit kétségtelenül meg lehet állapitani, hogy Bas-Rhin megye az élen áll olvasónkénti havi 3,5-5, évi 35-5o kötetes kölcsönzési átlagával. A jó eredményben annak is része van, hogy a bibliobusz elmegy a munkahelyre. (Magukból a vállalati könyvtárakból viszont - nem egészen friss adatok szerint - egy-egy dolgozó évente átlag mindössze évi 2-3 könyvet kölcsönöz.)

Bas-Rhin megye eredményei annál biztatóbbak, mert a körülmények (a települések szétszórtsága, a lakosság vándorlása, a kulturális lehetőség) egyáltalán nem kedveznek a kisérleti munkának.

Hozzászólások
a felszabadulás utáni magyar könyvtárügy kronológiájához

BERECZKY László "A felszabadulás utáni magyar könyvtárügy kronológiája" c. összeállitásához (KF 197o. 1. sz.) lapunk 197o. évi 3. számában már közöltünk hozzászólásokat. Az alábbi két közleménnyel zárjuk a kiegészitések sorát. (A szerk.)

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR KRONOLÓGIÁJÁBÓL

Összeállitotta HORVÁTH Viktor

\+ - a már megjelent kronológia adatainak helyesbitése

++- a jelzett évben történt olyan esemény, amely határozott időponthoz nem köthető, ill. közelebbi időpontját igen nehezen lehetne megállapitani.

1945.

Szeptember

Az OSzK visszakapta Nyugatra "menekitett" ritkaságait: 142 faburkolatu, leforrasztott horganylemez ládában a teljes Apponyi-gyüjteményét, középkori kéziratait és ősnyomtatványait, RMK-gyüjteményét s a kézirattár legértékesebb darabjait, régi hirlapjait, zenemüveit és térképeit.

1949.

Január

Az OSzK vezetőinek egy része a felügyeleti hatóság elvi hozzájárulása alapján hozzákezdett az egyetemi könyvtárosképzés előkészületi munkáihoz. Az első év az 1948/49. oktatási év második felében indult a 3. évfolyamon.

++ Az 1949. 13. tvr. megszüntette a Magyar Nemzeti Muzeum autonómiáját és az OSzK önálló intézménnyé lett. Ezt megelőzően 1934-től az MNM Tanácsa alá tartozott az OSzK-val és a muzeumokkal együtt az Országos Levéltár, az OKBK és a Könyvtári Felügyelőség is.

1951.

December

A 213/1951.XII.18. M.T. sz. rendelet az OSzK részére két kötelespéldányt biztositott. Ennek alapján kezdték meg 1952-től a kétpéldányos gyüjtést; a használati példányok mellett a muzeális példányokat külön raktározták.

1953.

Április+

Az OSzK és az MSzT Könyvtártudományi Szakosztálya kiadásában magyar forditásban is megjelent a Bibliotekar', a szovjet könyvtárügyi folyóirat. 1955-től Könyvtári Tájékoztató cimen már az egyetemes könyvtárügyet ismertető lapszemlét jelentettek meg.

++ Az OSzK belépett a FID és az IFLA szervezetébe. A FID nemzeti tagságot 1958-ban az Országos Dokumentációs Szakbizottság vette át.

1954.

Junius 1.

A Népkönyvtári Központ megszünésével az OSzK átvette annak Könyvelosztó Osztályát, ill. a nemzeti tulajdonba került könyvtári anyag gondozását, feldolgozását és elosztását.

1955.

++ A Könyvtárügyi Tanács által elfogadott országos továbbképzési terv alapján az 1955/56. oktatási évben a budapesti nagykönyvtárak bevonásával az OSzK szervezte meg az egyetemet nem könyvtárszakon végzettek kétéves és a raktárkezelők egyéves tanfolyamát.

1958.

Május 1o.+

Előbb "Szakszervezeti hiradó", 1959-től "OSzK Hiradó" cimen indult meg az OSzK belső tájékoztató lapja.

++ Az 1957-ben végzett felülvizsgálat alapján ujból fogalmazták a nemzeti könyvtár programját: "a teljesség igényével a hungarica területét gondozza, egyéb gyüjteményeiből a könyvtárközi szolgaltatások révén funkcionális egységet alakit ki". Ezzel egyidejüleg uj szervezetet alakitottak ki: három gyüjteményi főosztály (könyvek, modern különgyüjtemények, muzeális gyüjtemények) és két könyvtárügyi főosztály (könyvforgalmi ügyek, könyvtártudományi és módszertani feladatok).

196o.

++ "A magyar bibliográfiák bibliográfiája" cimen és 1956-57. évkörrel megjelent a másodfoku bibliográfiák sorozatának első kötete.

1962.

Január

Az MNB anyaga kibővült a hanglemezek cimleirásaival.

++ Első alkalommal jelent meg "Kurrens külföldi folyóiratok a magyar könyvtárakban" cimmel a külföldi folyóiratok kurrens lelőhelyjegyzéke.

++ Megkezdődött az 1945-1960. évek retrospektiv bibliográfiájának közreadása. Elsőként a IV.kötet (Művészetek. Irodalom. Földrajz. Történelem.) jelent meg.

1967.

November 23.

Előkerült a zirci Reguly Antal Müemlékkönyvtár eredeti állományának legértékesebb része (3 kódex, 63 ősnyomtatvány, 150 RMK), melyet még a második világháboru folyamán rejtettek el.

++A Kultura Külker. Vállalattal közös vállalkozásban "Magyarországi könyvészet. Hasonmás kiadások sorozata" cimen megkezdte (és 1969-ben befejezte) az OSzK a nagy retrospektiv összefoglalások (1473-1920) reprint kiadásban való közreadását.

1969.

Március

Az MM közmüvelődési Főosztálya határozatilag mondotta ki, hogy sürgős intézkedéseket kell tenni az OSzK-ban őrzött, pótolhatatlan nemzeti értéket jelentő magyar hirlapállomány megóvása érdekében. Az OSzK kidolgozta ennek programját: főhatósági jóváhagyással korlátozták a hirlapállomány használatát, megkezdték a hirlapállomány egyidejü mikrofilmezését és restaurálását.

A BUDAPESTI MÜSZAKI EGYETEM KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁNAK KRONOLÓGIÁJÁBÓL

1952.

A BMEKK-ban megalakul a vegyész-, gépész- és villamosmérnökökből álló szaktájékoztató csoport. 1964-től önálló osztállyá szerveződik. A Tájékoztató és Módszertani Osztályon jelenleg vegyész-, épitész-, közlekedési, villamos- és gépészmérnök tájékoztatók végzik a szakirodalmi ismereti oktatást.

A BMEKK - a tudományos és szakkönyvtárak közül elsőként az országban - kiépiti hálózati központi funkcióit és meginditja a központi szolgáltatásokat (tanszéki könyvállomány központi feldolgozása, tanszéki devizás folyóiratrendelések központi ügyintézése, katalóguscédula-ellátás megszervezése, hálózati központi könyvkatalógusok alapjainak lerakása).

1953.

A BMEKK - ugyancsak elsőként - meginditja a hálózati módszertani munkát. (Tanszéki instruáló munka megszervezése, a BMEKK Módszertani Kiadványsorozat meginditása).

Megjelenik a Müszaki Tudománytörténeti Kiadványok c. sorozat első kötete.

1958.

A BMEKK rendszeresiti a vegyészmérnökhallgatók számára a szakirodalom-kutatási gyakorlatokat. (A szakirodalmi ismeretek oktatását országosan csak 1966-ban vezették be.) E tárgy oktatása ma már az egyetem valamennyi karán folyik.

Megalakul a müszaki felsőoktatási könyvtári hálózat, melynek központi könyvtári funkcióját néhány évig a BMEKK töltötte be.

1963.

Megjelent a "Budapesti Müszaki Egyetem Központi Könyvtárának folyóiratállománya. Leiró katalógus" c. kiadvány. (Szerk. Kósa Győző. Bp. 1963. Tankönyvkiadó, 188 p.)

A Központi Könyvtár az év folyamán tagja lett a Müszaki Egyetemi Könyvtárak Nemzetközi Szövetségének (IATUL - International Association of Technological University Libraries). A könyvtár igazgatója 1969-ben a Szövetség vezetőségi tagja, 197o-től első elnökhelyettese lett.

1964.

A BMEKK meginditja az alábbi kiadványokat:

- Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató. A. sorozat. Müszaki és természettudományok. /Referáló lap, évente kétszer jelenik meg./

- A magyar müszaki egyetemeken elfogadott doktori disszertációk jegyzéke. 1958-1963., 1964-1965., 1966-1967., 1968-1969.

- Európai müszaki egyetemek és főiskolák szakositási rendje. (A sorozatban eddig a Szovjetunió, a Benelux államok és Olaszország megfelelő intézményeire vonatkozó kötet jelent meg.)

1966.

Megjelent "A szakirodalomkutatás segédkönyvei" c. sorozat első kötete, a Kémiai Utmutató. Ezt követték a gépészeti, a villamossági és a társadalmi-gazdasági tudományok területén végzett irodalomkutatásokhoz segitséget nyujtó segédletek; előkészületben vannak az épitőmérnöki, épitészeti és közlekedésmérnöki tudományok irodalomkutatási kézikönyvei. A sorozat minden tagja könyvtári-tájékoztatási ismereteket és szakbibliográfiai utmutatót tartalmaz.

A BMEKK szervezésében megindul a a matematikai és a fizikai kooperációs bizottság müködése.

1967.

Átadják a BMEKK-ban a hazánkban ujdonságnak számitó, elektromos meghajtásu tömörraktárat.

A szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjainak 5. tanácskozása

(Berlin, 1970. október 13-17.)

Az ismertetésünkben szereplő előadások teljes szövege (német, ill. orosz nyelven) megtalálható a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban, 4-5194 számon. Emellett részletes referátum olvasható H. RIEDEL előadásáról a Könyvtártudományi és Dokumentációs Szakirodalom 1970. évi 3-4. számában, G. SCHWARZ, H. HADZSIHRISZTOV és L. RIBARSZKA, A. LUPU és W. AUERBACH, J. KOŁODZIEJSKA és J. WOŁOSZ előadásáról a Könyvtártudományi és Dokumentációs Szakirodalom 1971. évi 1. számában, PAPP I., SALLAI I., BERECZKY L., GERŐ Zsoltné és SZILÁGYI T. előadásáról pedig a Gyorstájékoztató a Magyar Könyvtártudományi Szakirodalomról c. kiadványnak az 197o. év utolsó negyedére vonatkozó számában.

A tanácskozást, amelyen Bulgária, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, az NDK, Románia és a Szovjetunió megfelelő intézményének képviselői vettek részt, a Zentralinstitut für Bibliothekswesen és a Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken rendezte. A megbeszélések három témáról folytak: 1. a könyvtártudományi és módszertani munka rendszere fejlesztésének alapkérdései, tekintettel a könyvtári munka lenini elveire (központi téma). 2. A szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjai közötti együttmüködés jelen helyzete és további alakulása (konzultációs téma). 3. A könyvtárügyi tájékoztatás és dokumentáció a szocialista országokban (részték).

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI MUNKA RENDSZERÉNEK FEJLŐDÉSE

A témára vonatkozó első előadást Gotthard RÜCKL, a Zentralinstitut für Bibliothekswesen igazgatója tartotta, a könyvtártudományi és módszertani munka rendszerének fejlesztéséről az NDK-ban. Előadásának szövegét lapunk e számában tömöritve közöljük.

Gerhard SCHWARZ, a Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken igazgatója, intézete helyzetéről és feladatairól beszélt ("A Tudományos Könyvtárak Módszertani Központjának helyzete és funkciója a könyvtári rendszerben"). Részletesen kitért a tudományos könyvtári munka automatizálásával, valamint a központi szakkönyvtárak hálózati módszertani munkájával kapcsolatos feladatokra.

PAPP István ("A KMK helye és szerepe a központi könyvtári szolgáltatások rendszerében") rámutatott, hogy a KMK-nak tevékenysége első szakaszában olyan feladatokat kellett elsősorban ellátnia, mint a közmüvelődési könyvtári állományok kiépitésének közvetlen támogatása, a könyvtárosi szakismeretek fejlesztése és a hálózatfejlesztési tervek központi kidolgozása, a korszerü közmüvelődési könyvtár kritériumainak megfogalmazása. A 6o-as évek második felében társadalmunkban és könyvtárügyünkben végbemenő változások a KMK feladatkörében is változásokat idéztek elő. Megnőtt a kutatási feladatok szerepe. A könyvtárügy egésze szempontjából tanulmányozza a KMK az egyes könyvtártipusok és hálózatok fejlődési irányait s tesz javaslatokat a fejlődés összehangolására. Döntés-előkészitő vizsgálatokat végez az MM - s esetleg az egyes könyvtárfenntartó és felügyeleti szervek - számára. Egyre szorosabb kapcsolatot tart a könyvtári ellátásban érdekelt szervekkel, szervezetekkel.

Hriszto HADZSIHRISZTOV és Lora RIBARSZKA előadása ("A módszertani irányitás egységes rendszerének problémái Bulgáriában a lenini tanitás fényében") kiemelte, milyen lehetőségeket nyujt az egységes bolgár könyvtári rendszert létrehozó 197o. januári minisztertanácsi határozat a módszertani irányitás egységessé tételére. A központi szakkönyvtárak a szófiai Nemzeti Könyvtárral közös szervezeti egységet alkotnak, s ezen belül a Nemzeti Könyvtár irányitja a módszertani munkát - tehát a központi szakkönyvtáraknak mint hálózati központoknak a módszertani tevékenységét is. A megyei kulturális és müvészeti tanácsokban könyvtárügyi szekciót szerveznek, a megyei könyvtár igazgatójának vezetésével; e szekción keresztül a megyei könyvtár a szakkönyvtárakra is kiterjesztheti módszertani irányitó tevékenységét.

Athanase LUPU és Willy AUERBACH előadása szerint ("Aktuális tendenciák a könyvtárak irányitó tevékenységében a Román Szocialista Köztársaságban") helytelennek bizonyult az a gyakorlat, hogy a Központi Állami Könyvtár, illetve a kerületi könyvtárak módszertani osztályának munkatársai a rájuk bizott körzetben a hálózat szakmai irányitása mellett szervezési feladatokat is ellátnak. Két év óta a könyvtárak általános felügyeletéről már a kerületi kulturális és müvészeti bizottság 1-2 könyvtári szakfelügyelője gondoskodik (különös gondot forditva arra, hogy a helyi államigazgatási szervek teljesitsék könyvtárfenntartási kötelezettségeiket); a szakmai irányitást szakterületenként differenciálva látják el a különböző szintü hálózati központok munkatársai.

Jadwiga KOŁODZIEJSKA és Jan WOŁOSZ referátuma ("A lengyel könyvtártudományi kutatások irányai és a közmüvelődési könyvtárak szervezésének követelményei") áttekintette a közmüvelődési könyvtárak továbbfejlesztésének azokat a problémáit (funkciójuk, hálózatuk szervezésének elvei, üzemszervezési kérdések), amelyeket tudományos vizsgálatokkal kell tisztázni.

SALLAI István ("A módszertani tevékenység és a szakfelügyelet") felfogása szerint a módszertani munka és a szakfelügyelet szerves egységet alkot. A régi, centralizált irányitási rendszerben nem jelentett komolyabb hiányt a magyar helyzetnek az a sajátossága, hogy a módszertani felügyeleti szervnek nincs ellenőrzési hatásköre. Most azonban, hogy fokozódott a helyi szervek önállósága, csak normákkal és alkalmazásuk ellenőrzésével lehet biztositani a könyvtári hálózat egyenletes fejlődését. A járási könyvtárak jelentőségének csökkenése növeli a megyei könyvtár szerepét a szakmai irányitásban. Célszerü tehát, ha az MM a megyei könyvtárakon keresztül gyakorolja szakfelügyeleti jogát (a megyei könyvtár igazgatója a megye könyvtári szakfelügyelőjeként irányitja a módszertani tevékenységet is); a közvetlen intézkedés jogát részben a megyei tanács mint felügyeleti szerv, részben pedig az MM gyakorolja. Ennek a rendszernek lényeges eleme a központi könyvtári hitelalap, amellyel vagy az MM (esetleg a KMK), vagy a megyei könyvtárak rendelkezhetnek.

BERECZKY László a Papp István előadásához tartott korreferátumában ("A KMK és a hálózati központok kapcsolatai") leszögezte, hogy a KMK "hálózatközi" tevékenysége szolgáltatás jellegü, a hálózatok együttmüködését van hivatva elősegiteni; ez a tevékenység a hálózati központok felé irányul, az ő közvetitésükkel segiti az egyes könyvtárakat, nem sérti tehát a központok hatáskörét.

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONTOK EGYÜTTMÜKÖDÉSE

A téma vitájának bevezetéséül O.Sz. CSUBARJAN beszámolt az 1968-ban Moszkvában megrendezett 4. tanácskozás ajánlásainak megvalósitásáról, áttekintette az együttmüködés ujabb fejleményeit, majd ismertette a Lenin Könyvtár kiépülőben lévő könyvtártudományi tájékoztató és visszakereső rendszerét.

Vera JIRKOVSKÁ felolvasta S. MATEJOVCOVÁ beszámolóját a Statisztikai és Szabványositási Szakbizottság kétéves tevékenységéről, majd tájékoztatta a résztvevőket az 1971-ben Prágában rendezendő nemzetközi könyvtárstatisztikai konferenciáról.

GERŐ Zsoltné ("Az együttmüködés lehetőségei az olvasáskutatás területén") ismertette a KMK olvasáskutatási osztályának munkáját, majd javaslatokat tett a nemzetközi együttmüködésre (pl. egy-egy téma vizsgálata valamennyi országban, a kutatási módszereket ismertető közös kiadvány, egymás tájékoztatása a kutatásokról).

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI TÁJÉKOZTATÁS ÉS DOKUMENTÁCIÓ

Hans RIEDEL referátumában ("A könyvtárügyi tájékoztatás és dokumentáció a szocialista országokban; helyzetkép és ajánlások") megvizsgálta, mennyiben valósultak meg az 1964. évi értekezleten elfogadott ajánlások. Javasolta többek között, hogy mindegyik módszertani központ tárja fel rendszeres időközökben - legalább évenként - saját országának szakirodalmát, utána negyedéven belül referátumok formájában is; ezeket a többi módszertani központ használja fel a maga referáló lapjában; vizsgálják meg közös referáló lap megszervezésének a lehetőségeit; foglalkozzanak a könyvtári munka terminológiájával és szakirodalmának osztályozásával; állitsanak össze egymás számára retrospektiv szemléket.

SZILÁGYI Tibor korreferátuma ("Magyarország részvétele a szocialista országok könyvtártudományi dokumentációs tevékenységében") - amellyel a szerző távolléte miatt irásban ismerkedtek meg a résztvevők - ismertette a KMK könyvtártudományi tájékoztató kiadványait, s javasolta, hogy a társintézmények is ismertessék tájékoztatási rendszerüket, rendezzék minél szélesebb alapon az egymás közötti dokumentumcserét, a társintézmények felkérésére vállaljanak irodalomkutatást saját országuk szakirodalmából és szolgáltassanak egymásnak ténybeli információkat.

A TANÁCSKOZÁS AJÁNLÁSAI

1. A további együttmüködés érdekében még inkább középpontba kell állitani a könyvtári munka tartalmi kérdéseit. Az előadások, az előterjesztett anyagok és a résztvevők javaslatai alapján ki kell dolgozni az együttmüködés távlati programját. A programjavaslatot a delegációk hazájukban tárgyalják meg és egyeztessék az illetékes állami szervvel. Az igy átdolgozott tervezetet az egyes országok 1971 márciusáig küldjék el a Zentralinstitut für Bibliothekswesennek, amely a javaslatokból összeállit egy ideiglenes programot és azt 1971 juniusáig megküldi a résztvevőknek. A program realizálása ennek alapján kezdődhet meg. A program kiegészitése és végleges elfogadása 1972-ben, a 6. tanácskozáson történik meg.

2. A szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjai kölcsönösen tájékoztassák egymást kutatási terveikről. Amennyire lehetséges, ismertessék meg egymást a témákkal, a módszerekkel, a határidőkkel stb., és egymás között egyeztessék ezeket. Ezenkivül törekedjenek arra, hogy egységes terminológiát találjanak és alkalmazzanak. A koordinálás célja többek között az, hogy az egyes országok eredményei és tapasztalatai egyeztethetőkké és kicserélhetőkké váljanak.

3. Az információk és anyagok folyamatos cseréjén kivül minden országnak ki kellene dolgoznia és egymás rendelkezésére kellene bocsátania egy olyan jelentést, amely bemutatja az ország könyvtárügyének fejlődését és közli és kommentálja a legfontosabb nemzeti irodalmat, beleértve a törvényes rendelkezéseket is.

4. Az érdekelt országok képviselőinek meg kellene vitatniuk a könyvtárügy tájékoztatási eszközeinek és tájékoztató kiadványainak racionalizálási lehetőségeit, figyelembe véve a Lenin Könyvtár mellett kiépülő könyvtártudományi tájékoztatási és visszakereső rendszer fejlődését. - E feladat elvégzésére ajánlatos munkacsoportot létrehozni, amelyben minden érdekelt ország képviselve lenne; a titkári teendők ellátásával az egyik központot kellene megbizni.

5. A szocialista országoknak az utóbbi években a hálózatfejlesztés és központositás terén gyüjtött tapasztalataikat egymás között ismertté kellene tenniük, hogy ezeket valamennyi ország hasznositani tudja.

6. A tanácskozás résztvevői egyetértenek a szovjet delegációnak az UNESCO novemberi ülésén elhangzott javaslatával, hogy 1972-t nyilvánitsák "A könyv évének". Ugyancsak helyeslik az UNESCO-nak azt a javaslatát, hogy 1972-ben szimpoziumot rendez "Az olvasás és a könyv szociológiája" témából. Valamennyi ország egyetért abban, hogy lehetőségeinekés a területen elért eredményeinek megfelelően támogatja a szimpoziumot.

7. A résztvevők támogatják a csehszlovák delegációnak azt a szándékát, hogy 1971-ben Prágában nemzetközi konferenciát rendez a könyvtárstatisztika kérdésében. Szükségesnek tartják továbbá a Könyvtárstatisztikai és Szabványositási Szakbizottság eredményeinek hasznositását.

8. A résztvevők javasolják, hogy a 4. moszkvai tanácskozás megegyezésének megfelelően ennek a tanácskozásnak a rendezője, az NDK

a) az 5. tanácskozás anyagait és eredményeit hozza nyilvánosságra és küldje meg valamennyi résztvevőnek,
b) kisérje figyelemmel az ajánlások megvalósitását,
c) a következő tanácskozáson terjesszen elő jelentést

az 5. tanácskozás határozatainak végrehajtásáról.

9. A szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjainak 6. tanácskozását 1972-ben Szófiában tartják. Az előkészitésért, a szervezésért és a lebonyolitásért a szófiai "Kiril és Metodij" Nemzeti Könyvtár és Módszertani Osztálya felelős.

A Szófiában tartandó 6. tanácskozást szervező szófiai Kiril és Metodij Nemzeti Könyvtár felkéri a könyvtártudományi és módszertani központokat, hogy a megbeszélésre vonatkozó témajavaslatokat, tárgyalási anyagokat és referátumokat cimére 1971 juniusáig juttassák el.

BERECZKY László

Az európai szocialista országok könyvtárépítési és berendezési szakbizottságainak IV. konferenciája

(Budapest, 1970. december 8—13.)

A könyvtárépitési és berendezési kérdések koordinációjával megbizott magyar Könyvtártudományi és Módszertani Központ rendezte a konferenciát, amelyen a Bolgár Népköztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Jugoszláv Szövetségi Szocialista Köztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Román Szocialista Köztársaság és a Szovjetunió vett részt (összesen 23 külföldi és 3 magyar küldött). A jugoszláv és a román résztvevők megfigyelőként voltak jelen.

A szocialista országok könyvtárügyében mutatkozó rohamos fejlődés tette szükségessé, hogy könyvtártudományi és módszertani központjaik kicseréljék egymás között tapasztalataikat. A feladatnak hangsulyt ad az a körülmény, hogy a könyvtárak épitésének és berendezésének terén tapasztalható fejlődés némileg elmaradt a könyvtárak igénybevételének általános növekedésétől, a könyvtárügy általános fejlődésétől, ellátottságától.

Bár épület és berendezés tekintetében elvi szempontból nincs különbség "szocialista" és "kapitalista" könyvtár között s a szocialista országok természetesen fel kivánják használni mindazokat az eredményeket, amelyeket a fejlett tőkés országok (elsősorban az USA, NSzK, Nagybritannia és a skandináv országok) eddig elértek, a szocialista viszonyok között kialakult könyvtári rendszerekben nyilvánvalóan sajátos igények is felmerülnek, s ezeket a szocialista országoknak a könyvtárépületek létrehozásában, programjának készitésében is figyelembe kell venniük.

Mindezek az okok tették szükségessé, hogy a szocialista országok szervezettebben ismerjék meg egymás eredményeit, közösen alakitsanak ki általános irányelveket, normákat, hangolják össze kutató tevékenységüket, s ezen a réven is gyorsitsák és fejlesszék hazájuk könyvtárépitésének és berendezésének szinvonalát. A prágai, varsói és a szófiai konferenciák után került sor az elmult évben a budapesti konferenciára.

A kezdeti időszakban a nemzetközi konferenciák átfogó általános kérdésekkel foglalkoztak. A szófiai konferencia a nagy és középnagy könyvtárak épitésének, berendezésének és felszerelésének kérdését állitotta munkája középpontjába, érintve a könyvtárak gépesitését is. Már akkor kifejezésre jutott az az óhaj, hogy a következő konferencia az általános kérdések helyett néhány speciális kérdést állitson előtérbe és azt sokoldaluan világitsa és vitassa meg. Ezeket a kérdéseket javasolták: a) a könyvtárépületek hálózata regionális és városépitészeti szempontból, b) az egyetemi könyvtárak épitése. A budapesti konferencia nagyjából ezt a tematikát követte.

x

A tanácskozást BIRÓ Vera, a MM Közmüvelődési Főosztályának vezetője nyitotta meg. Kiemelte, hogy a könyvtár mint objektum Magyarországon sok vonatkozásban előtte jár a lakáskulturának, s ennélfogva az izlés nevelésének is jelentős tényezője; ezért is törekedni kell arra, hogy hazánkban esztétikailag is igen szép könyvtárak épüljenek. Hangsulyozta, hogy korunkat a dokumentumok termelőinek és fogyasztóinak nagyfoku expanziója jellemzi, ami ugyancsak megköveteli a könyvtárak fejlesztését.

A konferencia első napján szereplő, "A könyvtárépületek hálózata regionális és városépitészeti szempontból" c. témáról elhangzott referátumok:

Zdravko DAFINOV (Bulgária): A különböző tipusu könyvtárak nagyságát befolyásoló tényezők. - Stefan DRAGANOV (Bulgária): Néhány összefüggés a nagyváros strukturája és könyvtári hálózata között. - Vszevolod VINOGRADOV (Szovjetunió): Az általános gyüjtőkörü és tudományos könyvtárak épitésének jellegzetes sajátosságai, a Szovjetunió lépcsőzetes strukturájában elfoglalt szerepüktől és helyzetüktől függően. - J. OBROSZOV (Szovjetunió): A területi általános ellátást biztositó könyvtárak hálózati strukturája és a hálózati normák megállapitásának módszerei a Szovjetunió adottságai között. - Peter GÜNNEL - Hans Jürgen HARTMANN (NDK): Városi nyilvános könyvtárak. (A nyilvános könyvtárak beillesztése a város társadalmi központjába. Nyilvános könyvtár elhelyezése, méretezése és funkcionális kialakitása egy lakóterület társadalmi központjában.)

A referátumokat élénk vita követte. Annak az alapelvnek a tekintetében, hogy egy-egy lakóterület nyilvános könyvtárai, azaz a lakóterületek központi, kerületi és helyi könyvtárai egymást kiegészitő rendszert alkossanak, teljes volt az egyetértés. A konferencia abban is megállapodott, hogy a jövő feladatai közé tartozik a telepitési normák további összehangolása. (A magyar és az NDK-beli normák egységes irányelvek szerinti kialakitására a küldöttek külön megegyezése értelmében még 1971-ben sor kerül.)

A központi városi könyvtár szerepének értelmezése terén azonban lényeges különbség mutatkozott egyfelől a bolgár, a csehszlovák és a szovjet, másfelől a magyar és a német álláspont között. S. DRAGANOV referátuma szerint a nagyváros központi könyvtára nem lehet közmüvelődési könyvtár, hanem "tudományos jellegü egyetemes könyvtár, amelyet az olvasók egy bizonyos rétegének, nem pedig a tömegolvasónak szántak... Semmi köze sincs a pihenés vagy általános müvelődés céljából történő olvasáshoz, hanem kizárólag a tudományt, az ipart és a közigazgatást szolgálja." - Mi viszont a tudományos és a közmüvelődési könyvtár ilyen megkülönböztetését korszerütlennek tartjuk (ehelyett az általános és a szakkönyvtár között teszünk határozott különbséget), tehát a városi központi könyvtárat általános tudományos könyvtári szintre kivánjuk fejleszteni, s nem akarunk emellett külön közmüvelődési könyvtári központot létrehozni. A tudományos és technikai forradalom korszakában általában nem célszerü az olvasókat "tudományos" és "közmüvelődési" érdeklődésüekre osztani és ezzel a népkönyvtári felfogást tovább konzerválni. Az általános nyilvános könyvtárat a központi könyvtár testesiti meg, amely a város (illetve az általa ellátott régió) területén levő összes kisebb könyvtárat saját részének tekinti.

x

A konferencia második napján "Az egyetemi és a főiskolai könyvtárak épitése" témakörben elhangzott referátumok:

Fjodor PASCSENKO (Szovjetunió): Uj tendenciák az egyetemi központi könyvtárak munkaszervezetében és tervezésében. - A.B. PAPERNO (Szovjetunió): A könyvtárhálózat strukturájának alakulása a több karból álló felsőoktatási intézményekben. - Johannes SCHILD (NDK): A főiskolai és könyvtári struktura egysége mint a könyvtárépités tervezési alapelve. - Boris PROCHAZKA (Csehszlovákia): A Központi Közgazdasági Könyvtár és a Közgazdasági Főiskola könyvtára integrációja egy tájékoztatási központban. - Jerzy WIERŻBICKI (Lengyelország): Az olvasói tér és az állomány funkcionális kapcsolata az egyetemi könyvtárakban. - Gerhard SCHWARZ (NDK): A szabványositási lehetőségek a főiskolai könyvtárak kapacitásának meghatározásában. - Peter PROHL (NDK): Elhelyezési kérdések az egyetemi könyvtárak rekonstrukciója esetén.

Az egyetemi könyvtári olvasótermi férőhelyek kérdéséhez többen hozzászóltak; a vita egyértelmü konkluziója az volt, hogy a legtöbb egyetemi könyvtár müködésének legfőbb akadálya a férőhelyhiány. V. VINOGRADOV rámutatott, hogy egységes normákat megállapitani igen körülményes volna, egyelőre az egyes országok saját viszonyaiknak megfelelően állapitsanak meg normákat. I. MUTAFOV (Bulgária) hozzászólásában kiemelte PROCHAZKA előadásából azt a rendkivül fontos kérdést, hogyan lehet összehangolni a könyvtárak integrálását és az információs szolgáltatásokat; lehetőséget lát a területi és a szakági elv összeegyeztetésére.

x

A konferencia harmadik napján az alábbi referátumok kerültek sorra:

E. ŠVECOVÁ (Csehszlovákia): A könyvtári állomány szállitásának és raktározásának jelenlegi helyzete. - TOMBOR Tibor: A könyvtári anyagmozgatás tervezése, különös tekintettel az épület sajátosságaira és az üzemelés gazdaságosságára. - Drahoslav GAWRECKI (Csehszlovákia): A könyvtárépités és berendezés mint szaktárgy (a prágai Károly Egyetemen).

GAWRECKI előadása élénk visszhangot keltett. Nyilvánvalóvá vált, hogy a könyvtárépités és berendezés kérdéseinek oktatása a prágai Károly Egyetemet kivéve egyetlen szocialista országban sem szerepel a könyvtárosképzésben. A könyvtári szállitóberendezések kérdésének vitájában F. PASCSENKO külön felhivta a figyelmet TOMBOR Tibornak a referátumot kiegészitő "Könyvtárak gépesitett anyagmozgatása" (OMKDK Bp. 1970.) c. munkájára.

Külön felszólalt a harmadik napon a megfigyelőként jelenlévő két küldöttség vezetője. G. POPESCU (Románia) rendkivül hasznosnak minősitette a konferenciát; különösen kivánatosnak tartja a kétoldalu, tapasztalatcsere jellegü nemzetközi kapcsolatok fokozott kiépitését, A. ŠTIPČEVIĆ (Jugoszlávia) a zágrábi nemzeti könyvtár épitését hátráltató, az egyetemi könyvtári és a nemzeti könyvtári funkció kettősségéből fakató problémákat ismertette.

Végül megtárgyalták a résztvevők az együttmüködés további programját és megfogalmazták a konferencia határozatait (ezeket ismertetésünk végén teljes szövegükben közöljük).

x

Két tanulmányi kirándulás egészitette ki a konferencia programját. A megnyitása előtti napon a m i s k o l c i Nehézipari Müszaki Egyetem könyvtárának, valamint az e g r i megyei könyvtárnak az épületét tekintették meg a küldöttek. — A konferencia berekesztése után a s z o m b a t h e l y i megyei könyvtár uj épületének ünnepélyes megnyitásán vettek részt. Nagy elismeréssel nyilatkoztak az épitészetileg, belső berendezés tekintetében és funkcionális szempontból egyaránt sikerült szép könyvtárról, egyöntetü véleményük volt azonban, hogy nagyobbra kellett volna méretezni az épületet. - Részt vettek a megnyitással kapcsolatban rendezett tudományos ülésen is, számos megye és város tanácsi vezetőinek, valamint könyvtárépitési és berendezési kérdésekben szakértő hazai épitészeknek és könyvtárosoknak a társaságában. SALLAI István "Könyvtárügyünk fejlődési iránya és a könyvtárépületek" c. vitaindító előadásában rámutatott, hogy csak az a város lehet kulturális központtá, amelynek általános nyilvános könyvtára - eddigi közmüvelődési feladatait is ellátva - általános tudományos könyvtárrá fejlődik, közvetlenül segiteni tudja a termelést, a kutatást és az oktatást; ezt a feladatot kell alapul venni a korszerü könyvtárépületek tervezésénél. - TAKÁCS Miklós ismertette az uj megyei könyvtárat, s két épitész, HAVASSY Pál és KISS István is tartott előadást. A külföldi küldöttek - s egyuttal az IFLA - nevében J. WIERŻBICKI üdvözölte az ülést. - Budapestre visszatérőben a v e s z p r é m i megyei könyvtár megtekintése zárta le a konferencia résztvevőinek magyarországi programját.

x

A KONFERENCIA HATÁROZATAI

1. Megállapitható, hogy a konferenciára összegyült szakemberek együttmüködése eredményes volt. Az európai szocialista országok könyvtárépitési, berendezési és felszerelési konferenciái egyre jobb körülmények között dolgoznak, munkájuk egyre termékenyebb. Különösen a viták élénksége szempontjából multa felül ez a konferencia az eddigieket; a vita szervezését azonban a jövőben még javitani kell.

2. Az európai szocialista országok Könyvtárépitési, Berendezési és Felszerelési Koordinációs Központja 1971. január 1-től a következő nemzetközi konferencia befejezéséig a Szovjetunióban müködjék.

3. Az V. Nemzetközi Könyvtárépitési, Berendezési és Felszerelési Konferencia előkészitő értekezletét 1971 áprilisában Moszkvában tartsák.

4. Az V. Nemzetközi Konferenciát 1972 május-juniusában Leningrádban tartsák, üléseinek időtartama legalább 4 nap legyen.

A 2-4.pontban foglaltakat a szovjet küldöttség ideiglenesen elfogadja és jóváhagyásra a Szovjetunió Müvelődésügyi Minisztériuma elé terjeszti.

5. a) Az V. Nemzetközi Könyvtárépitési, Berendezési és Felszerelési Konferencia fő témája "Nagykönyvtárak tervezése és épitése" legyen, beleértve a nemzeti könyvtárak, valamint a tároló könyvtárak problémáit.

b) A fő téma 3 altémára tagolódjék:

- nagykönyvtárak épitészeti-tervezési munkái;
- nagykönyvtárak belső berendezése;
- nagykönyvtárak gépesitése és automatizálása.

c) Külön téma legyen a könyvtárépitési, berendezési és gépesitési könyvtáros-szakemberek képzése és továbbképzése, különösen ilyen irányu speciálkollégiumok szervezése a felsőoktatási intézményekben folyó könyvtárosképzésben.

d) A fő téma tárgyalása plenáris ülésen, a b) és c) pontokban jelzett témák tárgyalása szekciókban történjék.

6. a) Mindegyik témából jelöljék ki a fő referátum megiróját.

b) A konferencia megkezdése előtt 6 hónappal küldjék be valamennyi referátumot és korreferátumot a Nemzetközi Koordinációs Központnak, hogy a fő referátumok irói felhasználhassák őket a felmerült problémák összegezéséhez. Az idejében be nem küldött referátumokat és korreferátumokat a konferencia munkájában nem veszik figyelembe.

c) A résztvevők 2 hónappal a konferencia előtt kapják meg a referátumok és korreferátumok szövegét.

d) A konferencián a referátumokat és korreferátumokat ne olvassák fel, szerzőik csak röviden foglalják össze tartalmukat.

7. Az V. Nemzetközi Konferenciára hivjanak meg néhány szakembert tőkés országokból, pl. Franciaországból, de különösen Finnországból. Tegyék lehetővé a résztvevők számára, hogy Helsinkiben könyvtárakat és hasonló létesitményeket meglátogathassanak.

8. Kivánatos volna, hogy a Nemzetközi Koordinációs Központ állandó székhelyet kapjon. Mivel azonban erre a közeljövőben nincs lehetőség, az NKK székhelye továbbra is 2 évenként átkerül abba az országba, amely a következő nemzetközi konferenciát rendezi.

9. A Nemzetközi Koordinációs Központ 6 hónaponként adjon ki bulletint az egyes országoknak az illető időszakra vonatkozó beszámolói alapján. A beszámolók ismertessék az országban ujonnan elkészült fontosabb könyvtárépületeket, terveket, a megfelelő szakirodalom ujdonságait stb.

10. a) A konferenciát rendező ország utólag 1 éven belül, gyüjtemény formájában tegye közzé a konferencia anyagát.

b) Ezt a kiadványt minden résztvevő ország nemzeti központja küldje meg saját országában valamennyi intézménynek, amely a konferencián tárgyalt kérdésekkel foglalkozik; emellett ismertesse országa szaksajtójában a konferenciát.

11. A Bolgár Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjetunió képviselői öntsék végleges formába azoknak a kérdéseknek anyagát, amelyeket a könyvtárak elhelyezésére és épitésére vonatkozólag az eddigi konferenciák kidolgoztak.

12. A Nemzetközi Koordinációs Központ kezdjen hozzá a könyvtártipusok egységes terminológiájának kidolgozásához.

13. A koordináció teendőit ellátó magyar fél a Nemzetközi Koordinációs Központ statutumának szövegére vonatkozó javaslatokat összegezte és bulletinben közreadta. A jelen konferencia hivatalos delegátusai a szöveget főhatóságuk elé terjesztik jóváhagyás végett. A statutum az illetékes kormányszervek jóváhagyásával lép életbe.

SALLAI István

---

x külföldi hirek x külföldi hirek x külföldi hirek x

A KÖNYVTÁRI ZAJT mérték meg és hasonlitották össze egyéb zajokkal a Kent Egyetem (Ohio,USA) könyvtárában. Az egyetemi tornacsarnokban, kosárlabdamérkőzés közben 110, az egyetemi lövöldében 100 decibel a zaj; a légkalapács zaja (3 méterről) 95, az utcai forgalomé 75 decibel. A könyvtár előcsarnokában 70, az uj könyvtárépület egyik részlegében 65, a régi épület két részlegében pedig 60, ill. 50 decibelt mértek: egy "csöndes vidéki este" zaja 35 decibel. - Egyes amerikai egyetemi könyvtárak ugy védik kényesebb idegzetü olvasóikat a zajtól, hogy külön "társalgó" és külön "csöndes" olvasótermeket létesitenek. (American Libraries, 1970. 4. sz.)

A KRÓNIKUS HATÁRIDŐ-MULASZTÓK ellen ugy védekezik egy amerikai főiskola könyvtára, hogy a harmadik felszólitásban nemcsak a késedelmi dijakat tünteti fel, hanem a vissza nem hozott könyvek pótlásának a költségeit is - és ha a hallgató két hét alatt nem jelentkezik a könyvekkel és a késedelmi dijakkal, akkor az egész összeggel (a könyvek árával is) megterhelik számláját a főiskola gazdasági hivatalában. Az oktatók számláját az illetékes karhoz küldik. Az ujitás bevált: az utolsó felszólitást kapott 93 oktató és 75 hallgató közül csak 2 hallgató ellen kellett adimisztrativ intézkedéseket hozni. (American Libraries, 1970. 2. sz.)

GYERMEKKÖNY-TANÁCSADÓT szervezett szülők számára Coventry egyik kerületi könyvtára, hogy helyesen tudják kiválasztani gyermekeik olvasmányait. A könyvtár csekély tagdij fejében könyvjegyzékeket küld a tanácsadó tagjainak, gyermekkönyvkiállitásokat, előadásokat és megbeszéléseket rendez számukra. (LA Youth Librarian Group News, 1970. nov.)

Az Unesco munkájából

1972 - NEMZETKÖZI KÖNYVÉV

Az Unesco közgyülése, a kommunikációs albizottság javaslatára, 1972-t Nemzetközi könyvévnek nyilvánitotta, hogy felhivja a világ figyelmét a könyv társadalmi szerepére. A küldöttek jóváhagyták az ezzel kapcsolatos tennivalók vázlatos tervezetét. A munka négy fő iránya: a müvek létrehozásának és (a szerzői jog tiszteletben tartásával) forditásának támogatása; a könyvek termelése és elosztása, beleértve a könyvtárak fejlődését is; az olvasási szokások fejlesztése; a könyv a nevelés, a nemzetközi megértés és a békés együttmüködés szolgálatában.

A Nemzetközi könyvév munkatervét a kiadók, a szerzők, a könyvtárosok és a könyvkereskedők nemzetközi szervezeteinek segitségével dolgozták ki. E szervezetek mind támogatják az Unesco kezdeményezését, mert ez elősegiti a könyvtermelési és elosztási technikában ujabban végbement nagy fejlődés kibontakozását.

Ezt a fejlődést "a könyv forradalmának" nevezte az Unesco által kiadott tanulmányában Robert Escarpit, aki a beszámolót készitette a Nemzetközi könyvév terveit részletesen kidolgozó, 2o nemzet képviselőiből álló munkacsoport számára. Rámutatott, hogy az utolsó 2o évben kétszeresére nőtt az olvasók és háromszorosára a könyvek száma, de a világ lakosságának tulnyomó többsége még mindig messze van attól, hogy akára minimális olvasási szükségleteit is kielégithesse. A könyv a legegyszerübb, legolcsóbb és leghatékonyabb kommunikációs eszköz, amelyet valaha is kitaláltak. A Nemzetközi könyvév nem a könyv dicső multjának szóló tiszteletadás lesz,hanem a jövő lehetőségeinek felmutatása.

A Nemzetközi könyvév előkészitő munkálatai mindjárt a közgyülés befejeződése után megkezdődnek. A nemzetközi tervező bizottság 1971 elején ül össze az Unesco székhelyén, hogy elősegitse a közgyülésen elfogadott program végrehajtását.

(Unesco Sajtószolgálat, 197o. okt. 28.)

A DOKUMENTÁCIÓS KUTATÁSOK ELŐMOZDITÁSA

197o. május 21-22-én az Unesco párizsi központjában egy nyolctagu szakértői csoport javaslatokat dolgozott ki arra nézve, hogyan mozdithatja elő az Unesco a dokumentációs, könyvtártudományi és levéltári kutatásokat.

A javaslatok többek között az alábbiakat tartalmazzák:

Az Unesco tagállamait és a nemzetközi szervezeteket kérjék fel, hogy szabványositott formában, rendszeresen küldjék meg az Unesco számára

a) a folyamatban lévő és az előirányzott kutatások tervének annotált jegyzékét;
b) a publikált és publikálatlan kutatási jelentések jegyzékét (lehetőleg rezümékkel, az Unesco egyik vagy több hivatalos nyelvén);
c) mindazon kutatási jelentések másodpéldányát, amelyek - külön kérésükre - a többi tagállam rendelkezésére bocsáthatók.

Mindegyik tagállam kijelölné erre a munkára egy vagy több intézményét, amely ki tudná elégiteni az illető országban folyó kutatási tevékenység iránti érdeklődést.

Az Unesco, a FID-del együttmüködve, összeállithatná a) a kutatási tervek nemzetközi jegyzékét, b) nemzetközi jegyzéket a kutatási jelentésekről, c) azoknak a kutatási jelentéseknek a jegyzékét, amelyek az erre kijelölt szervnél hozzáférhetők. A jegyzékekben szereplő információkat hozzáférhetővé kell tenni valamennyi érdekelt kutató és kutatóintézet számára, mégpedig a) kurrens tájékoztató vagy b) külön kérésre szolgáltatott összeállitás formájában. Ezeket a funkciókat az Unesco Számitógépes Dokumentációs Szolgálatának keretében lehet megszervezni.

A tagállamokat ösztönözni kell arra, hogy az államok közötti kiadványcserére, valamint a hivatalos kiadványok és dokumentumok cseréjére vonatkozó megállapodást használják fel a kutatási jelentések hozzáférhetővé tételére.

A kutatás távolabbi perspektivái érdekében támogatni kell a szabványositást - az illetékes nemzetközi szervezetekkel együttmüködve - azoknak a meglévő (országos vagy nemzetközi) szabványoknak a rendszeres ismertetése révén, amelyek a különböző dokumentációs müveletekre vonatkoznak.

Az Unesco az IFLÁ-val és a FID-del szoros együttmüködésben igyekezzék kiépiteni az egységes könyvtári és tájékoztatási terminológiát, kiadni megfelelő több nyelvü szótárakat stb.

Támogassa azokat a kutatásokat, amelyek a jelenlegi külön-külön dokumentációs és könyvtári szerveknek mindkét munkaterületet ellátó tájékoztatási egységekké való fejlesztését szolgálják. Az ilyen kutatómunka többek között az alábbi kérdésekre terjedhet ki: a) az ujszerü tájékoztatási anyag - pl. audiovizuális anyag és adatbankokban tárolt információk - feldolgozása; b) a könyvtári módszerek és eljárások szabványositása, pl. közös indexelő és osztályozási rendszerek kiépitése; c) kooperativ tevékenység a könyvtári szervezetekben és hálózatokban, pl. állománygyarapitási együttmüködés, közös kölcsönzési ellenőrző rendszer, közös tárolási szervezet és visszakeresési mechanizmus; d) e folyamatok gépesitése.

A csoport javaslatai, ha a közgyülés megerősiti őket, bekerülnek az Unescónak a dokumentációs kutatások előmozditását szolgáló programjába.

(Bibliography, Documentation, Terminology, 197o. 5.sz.)

A DEUTSCHE BIBLIOTHEKSVERBAND és a Zentralinstitut für Bibliothekswesen között 197o márciusában együttmüködési egyezmény jött létre: összehangolják tevékenységüket a könyvtári rendszer szervezésének fő területein Chálózatszervezés, távlati tervezés stb.); a ZIB könyvtártudományi tájékoztató központja ellátja információkkal a DBV-t a számára lényeges kérdésekben; a DBV elősegiti, hogy tagintézményei között a ZIB partnereket találjon bizonyos kutatási feladatok elvégzéséhez; stb. - Lényegében hasonló egyezményt kötött a DBV 197o áprilisában a Tudományos Könyvtárak Módszertani Központjával. (Zentralblatt für Bibliothekswesen, 197o. 6. és 7. sz.)

ÁTVIZSGÁLTA több nagy nyilvános könyvtár kölcsönzési nyilvántartását az USA egyik kormányzati szerve, hogy megállapitsa, kik olvasnak robbanószerkezetek készitésével foglalkozó irodalmat. Az ALA Végrehajtó Bizottsága erre 197o juliusában felszólitotta minden könyvtár vezetőjét, tekintse bizalmas anyagnak a kölcsönzési nyilvántartást, s csak törvényes nyomozási eljárás keretében engedélyezze a megtekintését bármilyen állami szerv számára. "Nem a pokolgépgyártóknak, nem a felforgató tevékenységnek fogjuk ezzel pártját" - hangsulyozza az ALA kommentárja; a szellemi szabadság elvéért harcolnak, meg akarják védeni az olvasókat attól, hogy könyvtári olvasmányaik miatt a gyanus személyek listájára kerülhessenek. - Egy könyvtáros az üggyel kapcsolatban kijelentette, hogy a robbanószerkezetek készitésére vonatkozó ismeretek leghasználhatóbb összefoglalása egy állami szerv nagy példanyszámban kiadott 4o centes brosurájában található. (Newsletter on Intellectual Freedom, 197o. 5. sz.)

AZ ORSZÁGONKÉNTI ADATFELDOLGOZÁS előnyösebb, mint a több országból származó bibliográfiai információk együttes feldolgozása valamilyen nemzetközi központban - állapitotta meg az Unesco által 197o áprilisában, Regensburgban rendezett könyvtári adatfeldolgozási szeminárium. - A fejlődés utja tehát: az információk gépi olvasatu feldolgozása az információszolgáltató országban s az információcsere kifejlesztése az országok között. (Bibliography, Documentation, Terminology, 197o. 4.sz.)

LEVELEZŐ KÉPZÉS indul a berlini egyetem Könyvtártudományi és Tudományos Tájékoztatási Intézetében: a könyvtári szakiskolát végzett, több éve müködő könyvtárosok négyévi tanulással szerezhetnek itt tudományos könyvtárosi képesitést. A tananyag a nappali tagozatéval azonos. (Bibliothekar, 197o. 9.sz.)

KÖNYVTÁRI SZTRÁJK zajlott le a kanadai London városában 197o nyarán. Az első komoly észak-amerikai könyvtári sztrájk két hét után megegyezéssel végződött: a két évnél régebben ott dolgozó alkalmazottak 13 %-os béremelést kaptak. Kivivták emellett a rendkivüli pótlékot a vasár- és ünnepnapi munkáért, az egészségügyi szolgáltatások kiterjesztését, az anyasági segély fölemelését. (Library Journal, 197o. 14. sz.)

FELDOLGOZÁSI EGYÜTTMÜKÖDÉS létesült a nemrég alapitott regensburgi és az 197o nyara óta szerveződő augsburgi egyetemi könyvtár között. Augsburg már a rendeléshez is a regensburgi katalógus levonatait használja fel (amelybe 3 év alatt 36o ooo cimleirás került), a beszerzett müvek cimleirását pedig a regensburgi számitógépes katalógus mágnesszalagjáról veszi át. Ha majd az augsburgi könyvtár is kiépült, bizonyos szakok feldolgozását Regensburg számára is itt végzik el, s a gyarapitás terén is kétoldaluvá fejlesztik az együttmüködést. (Bibliotheksdienst, 197o. 11. sz.)

AMERICAN LIBRARIES cimmel 197o januárjától havi folyóiratként jelenik meg - évfolyamszámozását is elölről kezdve - az Amerikai Könyvtári Szövetség lapja, az ALA Bulletin utóda.